นิสัยการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0: กรณีศึกษา โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา

ประวีณ์นุช แสงสว่างธรรมมะ

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2563

Copyright by Mahidol University

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

สารนิพนธ์

เรื่อง

นิสัยการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0: กรณีศึกษา โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา

ประวีณ์นุช แสงสว่างธรรมมะ
.....

น.ส. ประวีณ์นุช แสงสว่างธรรมมะ

ผู้วิจัย

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธีรพงษ์ บุญรักษา,

Ph.D. (Business Administration)

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์หลัก

.....

รองศาสตราจารย์นันทิยา ดวงภุมเมศ,

Ph.D. (Journalism studies)

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ร่วม

.....

ศาสตราจารย์พัชรีย์ เลิศฤทธิ์,

พ.บ., Ph.D.(Biochemistry)

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

.....

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธีรพงษ์ บุญรักษา,

Ph.D. (Business Administration)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย

มหาวิทยาลัยมหิดล

Copyright by Mahidol University

สารนิพนธ์

เรื่อง

นิสัยการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0: กรณีศึกษา โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม)
วันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2563

ประวีณ์นุช แสงสว่างธรรมมะ
.....
น.ส. ประวีณ์นุช แสงสว่างธรรมมะ
ผู้วิจัย

.....
รองศาสตราจารย์นิธิดา แสงสิงแก้ว,
Ph.D. (Media and Cultural Studies)
ประธานกรรมการสอบสารนิพนธ์

.....
รองศาสตราจารย์นันทิยา ดวงภุมเมศ,
Ph.D. (Journalism studies)
กรรมการสอบสารนิพนธ์

.....
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธีรพงษ์ บุญรักษา,
Ph.D. (Business Administration)
กรรมการสอบสารนิพนธ์

.....
ศาสตราจารย์พัชรีย์ เลิศฤทธิ์,
พ.บ., Ph.D. (Biochemistry)
คณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

.....
รองศาสตราจารย์ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์,
Ph.D. (Demography)
ผู้อำนวยการ
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย
มหาวิทยาลัยมหิดล

Copyright by Mahidol University

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีจากความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากรองศาสตราจารย์ ดร.นันทิยา ดวงภุมเมศ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรพงษ์ บุญรักษา ที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และความช่วยเหลือในการดำเนินงานตลอดมาจนเป็นเล่มงานวิจัยที่สมบูรณ์

ผู้วิจัยขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.นิธิดา แสงสิงแก้ว ที่กรุณาให้คำแนะนำในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งช่วยให้สารนิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณอาจารย์ Richard John Hiam ที่กรุณาตรวจสอบความถูกต้องและการใช้ภาษาอังกฤษให้แก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณบิดา มารดาที่อดทนและสนับสนุนการศึกษาและการทำสารนิพนธ์ของผู้วิจัย

ขอขอบคุณเพื่อนซิน เพื่อนหมวย เพื่อนตี้ เพื่อนอัน ที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขตลอดการศึกษา รวมถึงคอยกระตุ้นสร้างแรงกำลังใจในการเขียนสารนิพนธ์ และคอยให้ความช่วยเหลือทุก ๆ สิ่งอย่างเต็มที่ รวมถึงคำแนะนำในการทำสารนิพนธ์ตลอดมา

สุดท้าย ขอขอบคุณผู้สูงอายุทั้ง 25 ท่าน และผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา ลิขิต ลิ้มรสรวย ที่ให้ข้อมูลและความร่วมมือเป็นอย่างดีในการเก็บข้อมูลประกอบการเขียนงานของผู้วิจัยในครั้งนี้ ทำให้สารนิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์มากขึ้น ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านจากใจจริงไว้ ณ โอกาสนี้

ประวีณ์นุช แสงสว่างธรรมมะ

Copyright by Mahidol University

นิสัยการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0: กรณีศึกษา โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา

MEDIA HABIT AND DIGITAL LITERACY OF ELDERLY IN THE AGE OF THAILAND 4.0: A CASE STUDY OF YANNAWA ELDERLY SCHOOL

ประวีณ์นุช แสงสว่างธรรมมะ 6037697 LCIC/M

ศศ.ม. (ภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม)

คณะกรรมการที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : ธีรพงษ์ บุญรักษา, Ph.D., นันทิยา ดวงภุมเมศ, Ph.D.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพได้ศึกษานิสัย แรงจูงใจ และทัศนะ ในการเปิดรับสื่อดิจิทัล และวิเคราะห์ความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ ในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา ซึ่งใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยใช้คำถามแบบปลายเปิดเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้สื่อดิจิทัลในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร โดยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จากผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป ที่ใช้สื่อดิจิทัลเป็นประจำ จำนวน 25 คน

ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีการเปิดรับสื่อดิจิทัลเป็นประจำทุกวันอย่างต่อเนื่อง โดยประเภทสื่อดิจิทัลที่เปิดรับมากที่สุดคือ สมาร์ทโฟน และรองลงมาคือ โทรทัศน์ดิจิทัล สำหรับการใช้สมาร์ทโฟน ผู้สูงอายุจะเข้าถึงแอพพลิเคชั่นเพื่อค้นหาข้อมูลที่ตนเองสนใจ เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ค ยูทูป กูเกิ้ล และอินสตราแกรม ระยะเวลาที่ผู้สูงอายุมักจะเปิดรับสื่อดิจิทัลเป็นประจำ ได้แก่ ในช่วงเช้าหลังจากตื่นนอน และช่วงสายหลังจากทำงานบ้าน และช่วงเย็นถึงกลางคืนและก่อนนอน โดยมักจะเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ เพื่อให้เรียนรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ เพื่อการมีส่วน และเพื่อแสวงหาและศึกษาข้อมูล และมองว่าสื่อดิจิทัลมีทั้งข้อดีและข้อเสียขึ้นอยู่กับมุมมองและวิธีการใช้ของแต่ละบุคคล ผู้สูงอายุมีความเท่าทันสื่อดิจิทัล เนื่องจากสามารถค้นหาข้อมูลที่ตนเองสนใจได้ตามต้องการ สามารถคิดวิเคราะห์แหล่งที่มาและวัตถุประสงค์ที่สื่อต้องการนำเสนอได้ สามารถพิจารณาความน่าเชื่อถือโดยศึกษาข้อมูลจากหลายแหล่ง ทั้งยังพิจารณาถึงแหล่งที่มาของข้อมูล ไม่เชื่อตามที่สื่อชักจูงโดยทันที และยังคำนึงถึงผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่นในการเปิดรับและการส่งต่อข้อมูลที่ได้รับ

คำสำคัญ : ความเท่าทันสื่อดิจิทัล/ นิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัล/ ผู้สูงอายุ/ สื่อดิจิทัล

109 หน้า

Copyright by Mahidol University

MEDIA HABIT AND DIGITAL LITERACY OF ELDERLY IN THE AGE OF THAILAND 4.0: A CASE STUDY OF YANNAWA ELDERLY SCHOOL

PRAWEENUCH SANGSAWANGTAMMA 6037697 LCIC/M

M.A. (LANGUAGE AND INTERCULTURAL COMMUNICATION)

THEMATIC PAPER ADVISORY COMMITTEE: THEERAPHONG BOONRUGSA, Ph.D., NUNTIYA DOUNGPHUMMES, Ph.D.

ABSTRACT

The qualitative research aims to study habits, motivations, and perspectives on digital media exposure and to analyse the digital literacy of the elderly at the Yannawa Elderly School. Semi-structured interviews and open-ended questions were used as tools for data collection from the elderly group at the Yannawa Elderly School who uses digital media. The purposive sampling method was employed to select 25 elderly people aged 60 years and over who use digital media regularly.

The research findings showed that the interviewees were continually exposed to digital media daily. The digital media category they used the most were smartphones followed by digital television. The elderly used their smartphones to access applications such as Line, Facebook, YouTube, and Instagram, and they also searched for information they were interested in. They were exposed to digital media regularly early in the morning after waking up, late in the morning after doing housework, from late afternoon to evening, and at night before bed. The intention of digital media exposure was for relaxation, building up a relationship, participating in the events, seeking and exploring information. They also believed that digital media had both advantages and disadvantages, depending on individuals' perceptions and usage. Specifically, this elderly group demonstrated their digital media literacy skills indicated by their ability to search for information that were needed or of interest to them based on their analysis of information sources and objectives of the media. Moreover, they were able to distinguish reliable information through the process of information rechecking from multiple sources and would not allow themselves to be influenced by the media. In the aspect of reception and promoting or disseminating the received messages, they took into consideration its possible impacts on themselves and on others.

KEY WORDS: DIGITAL HABIT/ DIGITAL LITERACY/ DIGITAL MEDIA/ ELDERLY

109 pages

Copyright by Mahidol University

สารบัญ

		หน้า
กิตติกรรมประกาศ		**ค**
บทคัดย่อภาษาไทย		**ง**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		**จ**
บทที่ 1	**บทนำ**	**1**
	1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
	1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย	5
	1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
	1.4 ขอบเขตในการวิจัย	6
	1.5 นิยามคำศัพท์เฉพาะ	6
บทที่ 2	**ทบทวนวรรณกรรม**	**8**
	2.1 ผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0	8
	2.1.1 ความหมาย และลักษณะของผู้สูงอายุ	8
	2.1.2 ความหมายของผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0)	12
	2.2 แนวคิดนิสัยการเปิดรับสื่อ	17
	2.2.1 สื่อและสารสนเทศ	17
	2.2.2 สื่อดิจิทัล	20
	2.2.3 นิสัยการเปิดรับสื่อ	24
	2.2.4 สื่อดิจิทัลกับผู้สูงอายุ	26
	2.3 แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (MIDL)	27
	2.4 ประวัติโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา	32
	กรอบแนวคิด	35

Copyright by Mahidol University

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
บทที่ 3	**ระเบียบวิธีวิจัย**	**36**
	3.1 ประชากรที่ศึกษา	36
	3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา	36
	3.3 วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	37
	3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	37
	3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	38
	3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	38
	3.7 การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล	38
บทที่ 4	**ผลการวิเคราะห์ข้อมูล**	**39**
	4.1 ภูมิหลัง	40
	4.1.1 เพศ	40
	4.1.2 ระดับการศึกษา	40
	4.1.3 อาชีพก่อนเกษียณ	40
	4.1.4 ลักษณะการอยู่อาศัย	41
	4.1.5 กิจกรรมทางสังคม ความสนใจ และงานอดิเรก	41
	4.1.6 ประสบการณ์เกี่ยวกับสื่อดิจิทัล	41
	4.1.7 ตารางสรุปภูมิหลังผู้สูงอายุ	42
	4.2 นิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัล	42
	4.2.1 ประเภทสื่อดิจิทัลที่เปิดรับ	42
	4.2.2 สื่อดิจิทัลที่เปิดรับเป็นประจำ	44
	4.2.3 ระยะเวลาและความถี่ในการใช้สื่อดิจิทัลในแต่ละวัน	44
	4.2.4 ข้อมูลที่เปิดรับเป็นประจำ	45
	4.3 แรงจูงใจในการเปิดรับสื่อดิจิทัล	47
	4.3.1 เพื่อผ่อนคลายอารมณ์	47
	4.3.2 เพื่อสร้างความสัมพันธ์	47
	4.3.3 เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ	48

Copyright by Mahidol University

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
	4.3.4 เพื่อการมีส่วนร่วม	49
	4.3.5 เพื่อสำรวจข้อมูล	49
	4.4 ทัศนะต่อสื่อดิจิทัล	51
	4.4.1 ข้อดีของสื่อดิจิทัล	51
	4.4.2 ข้อเสียของสื่อดิจิทัล	51
	4.5 ความเท่าทันสื่อดิจิทัล	52
	4.5.1 การเข้าถึงสื่อดิจิทัล	52
	4.5.2 การวิเคราะห์สื่อดิจิทัล	54
	4.5.3 การประเมินสื่อดิจิทัล	55
	4.5.4 การใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย	57
บทที่ 5	**สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ**	**61**
	สรุปผลการศึกษา	**61**
	5.1 ภูมิหลัง	61
	5.2 นิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัล	62
	5.3 แรงจูงใจในการเปิดรับสื่อดิจิทัล	62
	5.4 ทัศนะที่มีต่อสื่อดิจิทัล	63
	5.5 ความเท่าทันสื่อดิจิทัล	64
	อภิปรายผลการศึกษา	**65**
	5.1 ภูมิหลัง	65
	5.2 นิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัล	65
	5.3 แรงจูงใจในการเปิดรับสื่อดิจิทัล	66
	5.4 ทัศนะที่มีต่อสื่อดิจิทัล	68
	5.5 ความเท่าทันสื่อดิจิทัล	68
	ข้อเสนอแนะ	**73**

Copyright by Mahidol University

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทสรุปแบบสมบูรณ์ภาษาไทย	75
บทสรุปแบบสมบูรณ์ภาษาอังกฤษ	88
บรรณานุกรม	100
ประวัติผู้วิจัย	109

Copyright by Mahidol University

บทที่ 1
บทนำ

ในการศึกษาเรื่อง “นิสัยการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0: กรณีศึกษา โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา” ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาของบทนำออกเป็น 5 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4 ขอบเขตงานวิจัย

1.5 นิยามคำศัพท์เฉพาะ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันการดำรงชีวิตของคนไทยล้วนมีความเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เนื่องจากมีความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่ทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทุกประเภทและติดต่อกันได้ทั่วทุกมุมโลกอย่างง่ายดาย ทำให้ในปี พ.ศ. 2559 ประเทศไทยได้ประกาศนโยบายประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0) เพื่อพัฒนาประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยนโยบายได้มุ่งเน้นการพัฒนาเทคโนโลยี การใช้เทคโนโลยี และเศรษฐกิจ เพื่อขับเคลื่อนประเทศไทยให้เปลี่ยนจากประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง ลดความเหลื่อมล้ำและความไม่สมดุลในสังคม ซึ่งมุ่งเน้นการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ จากเศรษฐกิจแบบโภคภัณฑ์เป็นเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เปลี่ยนการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรมที่ประกอบไปด้วยความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม ที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี และเปลี่ยนจากการผลิตสินค้า เป็นการบริการมากขึ้น (สุวิทย์ เมษินทรีย์, ไทยรัฐออนไลน์, 2559, สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานบุคคล สำนักงาน ก.พ, 2560)

Copyright by Mahidol University

ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560) ได้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ในพ.ศ. 2560-2579 ที่สอดรับกับการปรับโครงสร้างประเทศไทย

ไปสู่ประเทศไทย 4.0 ซึ่งเน้นความสำคัญในการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อให้เศรษฐกิจไทยสามารถปรับเข้ากับยุคสมัยใหม่ได้ ทำให้คนไทยเตรียมความพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีความรู้และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ในการประกอบธุรกิจและการดำเนินชีวิต ตลอดจนสามารถปรับตัวและใช้ชีวิตท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในสังคมได้ (ธนาคารกรุงเทพ, 2559) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีภูมิคุ้มกันในเรื่องของการบริโภคข่าวสารที่มีมากมาย ซึ่งเป็นผลมาจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร ที่ส่งผลทำให้ภูมิทัศน์ของสื่อเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก

การเปลี่ยนแปลงในเรื่องภูมิทัศน์ของสื่อที่ชัดเจน คือ ความนิยมและบทบาทของสื่อดั้งเดิม (Traditional media) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชน (หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์) ที่ยังคงลักษณะการสื่อสารทางเดียว (One Way Communication) นั้นลดลง ในขณะที่สื่อดิจิทัล (Digital Media) ที่มีลักษณะของการสื่อสารแบบสองทาง (Two Way Communication) ที่ผู้สื่อสารสามารถสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ได้อย่างรวดเร็ว กลับได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2555) ทั้งนี้ สื่อดิจิทัลหมายรวมถึง สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีการนำข้อความ กราฟิก ภาพเคลื่อนไหว เสียง มาจัดรูปแบบ โดยอาศัยเทคโนโลยีความเจริญก้าวหน้าทางด้านคอมพิวเตอร์เรียบเรียงและผสมผสานเข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นสื่อที่ให้ความหลากหลาย และเข้าถึงผู้รับสารอย่างตรงเป้าหมายมากที่สุด เป็นนวัตกรรมที่สร้างขึ้นมาทดแทนสิ่งที่มีอยู่เดิม เพื่อให้ราคาถูกลงและรักษาไว้ซึ่งคุณภาพ เอื้อต่อประโยชน์การใช้สอยที่มากกว่าเดิม (คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยบูรพา, ม.ป.ป.) ทั้งยังเป็นข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่มีการเผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2558) รวมถึงการมีส่วนร่วมแบบออนไลน์ เช่น Social networking Instant-massing (IM) Video-streaming การแชร์ภาพ และการใช้อินเทอร์เน็ตแบบเคลื่อนที่ ยกตัวอย่างสื่อดิจิทัลที่นิยมใช้กันในปัจจุบัน เช่น โทรศัพท์มือถือ หรือแท็ปเล็ต (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.), 2559)

ทั้งนี้จะเห็นได้จากจำนวนผู้ใช้สื่อดิจิทัลชาวไทยที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น โดยผลสำรวจการบริโภคสื่อของคนไทยของมหาวิทยาลัยหอการค้าในปี2559 ที่ได้สำรวจพฤติกรรมการบริโภคสื่อของคนไทย 4 ช่วงอายุ คือ กลุ่มเบบี้บูมเมอร์ ซึ่งอยู่ในอายุระหว่าง 52-70 ปี เจเนอเรชั่น X อยู่ในอายุระหว่าง 37-51 ปี เจเนอเรชั่น Y กลุ่มอายุระหว่าง 19-36 ปี และเจเนอเรชั่น Z เป็นกลุ่มที่มีอายุระหว่าง 12-18 ปี ภาพรวมคนไทยทุกกลุ่มพบว่า บริโภคสื่อออนไลน์และข่าวแชร์สูง โดยรับข่าวสารจากสื่อสังคมออนไลน์มากที่สุด มักจะเปิดรับสื่อผ่านโทรศัพท์มือถือกันเป็นส่วนมาก โดยเลือกรับสื่อหรือข้อมูลที่ส่งต่อมาจากคนใกล้ชิดบ่อยที่สุด รองลงมาคืออ่านข่าวจากสื่อที่เป็นสำนักข่าวอย่างเป็นทางการ และสื่อที่เป็นสำนักข่าวอย่างไม่เป็นทางการ และการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตสูงขึ้น 13% จากปี 2558 โดยมีการเปิดรับข้อมูลข่าวสารทางอินเทอร์เน็ตผ่านมือถือสูงที่สุด ในขณะที่ทั้งนิตยสารและหนังสือพิมพ์ลดลง และมีแนวโน้มจะลดลงเรื่อย ๆ เพราะมีการพัฒนาในการเป็นออนไลน์มากขึ้น (Positioningmag, 2559)

Copyright by Mahidol University

นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมจัดทำผลสำรวจพฤติกรรมและแนวโน้มการบริโภคสื่อของไทยในปี 2562 พบว่า คนไทยนิยมเปิดรับสื่อดิจิทัลมากที่สุด เฉลี่ยทั้งหมด 85.9% รองมาได้แก่สื่อกลางแจ้ง เช่น 84.3% ในด้านสื่อทางเสียงและสื่อภาพยนตร์มีผู้เปิดรับทั้งหมด 55.6% และ 51.5% ตามลำดับ ขณะที่สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อที่มีผู้บริโภคน้อยที่สุดเพียง 33.7% สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นสื่อสิ่งพิมพ์มีผู้เปิดรับสื่อนี้ลดลงเพราะผู้บริโภคส่วนใหญ่หันไปใช้สื่อดิจิทัลมากขึ้น เช่น การอ่านสื่อออนไลน์ แต่กลุ่มผู้สูงอายุยังคงบริโภคสื่อดั้งเดิม (สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.), 2562)

สถิติการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social network) ของ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2561) ปรากฏว่า ประชากรในประเทศไทยจำนวน 63.3 ล้านคน ในระหว่างปี พ.ศ. 2557-2561 พบว่าผู้ที่มีอายุ 6 ปี ขึ้นไปใช้อินเทอร์เน็ตจาก 21.8 ล้านคน (ร้อยละ 34.9) เพิ่มเป็นจำนวน 36.0 ล้านคน และผู้ใช้โทรศัพท์มือถือจาก 48.1 ล้านคน (ร้อยละ 72.2) เพิ่มขึ้นเป็น 89.6 ล้านคน ซึ่งส่วนใหญ่มักจะใช้อินเทอร์เน็ตผ่านเครื่องมือสื่อสารดิจิทัล เช่น โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟน คิดได้เป็นร้อยละ 94.7 และในกลุ่มผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป มีการใช้อินเทอร์เน็ตถึงร้อยละ 21.2 ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี 2557 ที่มีการใช้อินเทอร์เน็ตเพียงร้อยละ 8.4 โดยสถานที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นที่บ้าน หรือสถานที่ทำงาน โดยระยะเวลาการใช้ถึง 5-7 วัน ต่อสัปดาห์

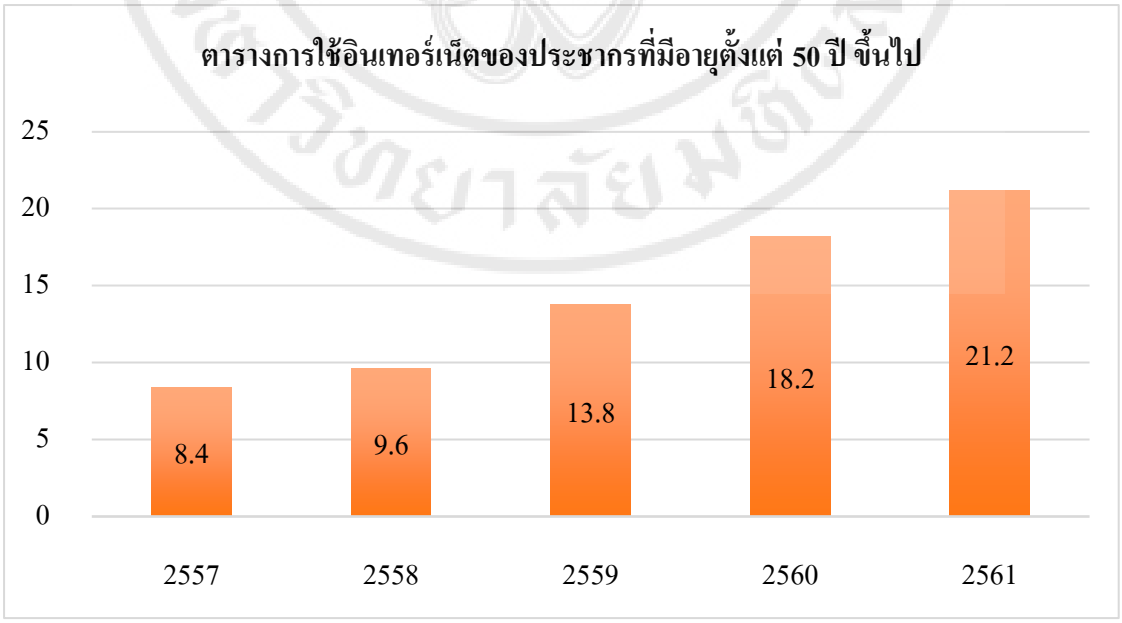

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2561)

ทั้งนี้ แนวโน้มการใช้สื่อดิจิทัลที่มากขึ้นของคนไทยนั้น รวมถึงกลุ่มผู้สูงอายุหรือกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง พบว่าในผู้ที่มีอายุ 55-64 ปี เปิดรับสื่อออนไลน์วีดีโอ 81% และใช้เวลาออนไลน์ต่อวันเฉลี่ย 2-3 ชั่วโมง โดยใช้เวลากับสื่อเครือข่ายสังคม (Social media) ค่อนข้างมาก และนิยม

Copyright by Mahidol University

ส่งข้อความหรือวิดีโอผ่านไลน์ การแชร์เนื้อหาผ่าน ไลน์ เฟซบุ๊ค การอัพสเตตัส การอัพโหลดรูป และวิดีโอ และการแสดงความคิดเห็นในเฟซบุ๊ค (อาภาภัทร บุญรอด, 2560) โดยพฤติกรรมการบริโภคสื่อของผู้สูงอายุนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม ภูมิลำเนา การศึกษา และวิถีชีวิต (ระวีวรรณ ทรัพย์อินทร์ และญาศิณี เคารพธรรม, 2560) นอกจากนี้ ผู้สูงอายุส่วนมากมักจะมีปัญหาและมีความกังวลในการเข้าถึงหรือการใช้สื่อดิจิทัล เนื่องจากอาจมีความไม่คุ้ยเคยกับเทคโนโลยี ทั้งยังกลัวที่จะใช้ ไม่มีประสบการณ์หรือความรู้ในการใช้ (สมาน ลอยฟ้า, 2557) อันเนื่องมาจากวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่ผู้สูงอายุเจริญเติบโตมานั้นแตกต่างกับสังคมในปัจจุบันเป็นอย่างมาก (รศรินทร์ เกรย์, อุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์, อักษราภัค หลักทอง, และเจตพล แสงกล้า, 2559 หน้า 3-8)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะไม่คุ้นเคยในการใช้สื่อดิทัล แต่ก็ดูเหมือนว่าไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงจากการใช้ชีวิตท่ามกลางสื่อดิจิทัลได้ ส่วนหนึ่งเพราะการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สื่อ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรในประเทศไทยที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัวของประเทศไทย (ฉัตร์ชัย นกดี, 2560) โดยในปี 2560 พบว่า ประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปทั้งหมดจำนวน 11.3 ล้านคน หรือ 16.7% ของจำนวนประชากรทั้งหมด และในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากมีประชากรผู้สูงอายุถึงร้อยละ 20 จากประชากรทั้งหมด และในปี พ.ศ. 2574 ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด จะมีจำนวนผู้สูงอายุถึงร้อยละ 28 จากประชากรทั้งหมด (ภุชพงค์ โนดไธสง, 2561) ดังนั้น นอกเหนือจากการเสริมสร้างทักษะการใช้สื่อดิจิทัลให้กับผู้สูงอายุแล้ว การสร้างภูมิคุ้มกันในการบริโภคสื่อดิจิทัลให้กับผู้สูงอายุจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีหลายสื่อที่พยายามจะใช้จุดอ่อนของผู้สูงอายุ เช่น การไม่อยากแก่ หรือความต้องการที่จะพ้นจากความเจ็บไข้ได้ป่วยมาเป็นการจูงใจในการขายของหรือซื้อสินค้า โดยส่วนมากผู้สูงอายุมักถูกชักจูงให้ซื้อจำพวกอาหารเสริม หรือยารักษาโรค ทั้งนี้ การเสริมสร้างความรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลถือเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับผู้สูงอายุ เพราะการมีความรู้เท่าทันสื่อคือการที่ผู้สูงอายุมีทักษะในการบริโภคสื่ออย่างมีวิจารณญาณ สามารถพิจารณากลั่นกรองข้อมูลข่าวสาร วิเคราะห์และประเมินความน่าเชื่อถือ ตลอดจนสามารถสร้างสรรค์และใช้สื่อได้อย่างปลอดภัยทั้งกับตนเองและผู้คนรอบข้าง แต่ทว่าความตื่นตัวในเรื่องดังกล่าวในกลุ่มผู้สูงอายุยังมีน้อยเมื่อเทียบกับกลุ่มเยาวชน โดยจะสังเกตได้จากโครงการรณรงค์การรู้เท่าทันสื่อส่วนใหญ่มักจะมุ่งไปที่กลุ่มเด็กและเยาวชน (ประชาธรรม, 2561)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประเด็นนิสัยการเปิดรับสื่อและการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ เพราะเล็งเห็นว่าผู้สูงอายุจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ที่มีการสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัลเป็นหลัก นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้เข้าร่วมเป็นนักศึกษาฝึกประสบการณ์ในโครงการ “สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง : สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ” สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย ร่วมกันสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ดำเนินการระหว่างปี 1 มีนาคม

Copyright© by Mahidol University

2561 – 28 กุมภาพันธ์ 2562 ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เสริมสร้างทักษะการเท่าทันสื่อให้ผู้สูงอายุทั้งหมด 5 พื้นที่ในประเทศไทย ได้แก่ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุจำนวนมากโดยเฉพาะผู้สูงอายุในเขตเมืองใช้สื่อดิจิทัลเป็นหลักและใช้เป็นประจำ เนื่องจากใช้งานง่าย สามารถใช้ได้ทุกที่ทุกเวลา ทั้งยังมีข้อมูลที่หลากหลาย และส่งต่อได้อย่างรวดเร็ว (สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, นันทิยา ดวงภุมเมศ, รายงานวิจัยของคณะร่วมกองทุนสสส, 2562)

ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่องจากหนึ่งในสองของกรุงเทพมหานคร (เดลินิวส์, 2560) เนื่องจากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ใช้สื่อดิจิทัลเป็นประจำ นอกจากนี้ ยังเป็นผู้ที่เคยได้รับการเสริมความรู้และทักษะในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อจากการเข้าร่วมโครงการ “สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง : สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ” อีกด้วย ทั้งนี้ ผลการศึกษานิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัล และความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้จะเป็นประโยชน์ทั้งในแง่วิชาการด้านการสื่อสารในมิติของการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล และในแง่การนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการออกแบบวิธีการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลที่สอดคล้องกับลักษณะการบริโภคสื่อของผู้สูงอายุในสังคมไทยยุค 4.0 อีกด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษานิสัย แรงจูงใจ และทัศนะ ในการเปิดรับสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ ในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา

1.2.2 เพื่อวิเคราะห์ความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ ในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ข้อมูลนิสัยการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องการใช้สื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในไทย อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำไปใช้เพื่อกำหนดแนวทางในการสร้างภูมิคุ้มกันในการบริโภคสื่อดิจิทัลให้กับผู้สูงอายุอย่างสอดคล้องกับเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยอีกด้วย

Copyright by Mahidol University

1.4 ขอบเขตงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษานิสัยการเปิดรับสื่อ และความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ โดยใช้กระบวนการเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ที่เคยเข้าร่วมโครงการ “สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง : สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ” ปี 2561-2562 จำนวนทั้งหมด 25 คน

1.5 นิยามคำศัพท์เฉพาะ

1.5.1 ภูมิหลัง หมายถึง เพศ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณ ลักษณะการอยู่อาศัย กิจกรรมทางสังคมความสนใจ และฯานอดิเรก รวมถึงประสบการณ์เกี่ยวกับสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ

1.5.2 สื่อดิจิทัล หมายถึง เครื่องมือหรืออุปกรณ์การสื่อสาร (Hardware) ที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นกลไกหลักในการทำงาน เช่น สมาร์ทโฟน โน๊ตบุ๊ค โทรทัศน์ดิจิทัล และโปรแกรมต่าง ๆ (Software) หรือแอพพลิเคชั่นที่ใช้ผ่านเครื่องสื่อสารฯ ที่ผู้สูงอายุเข้าถึงได้ เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ค ยูทูป อินสตราแกรม เป็นต้น

1.5.3 นิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัล หมายถึง พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลในชีวิตประจำวันที่กระทำเป็นประจำของผู้สูงอายุ ได้แก่ สื่อดิจิทัลที่เปิดรับเป็นประจำ ประเภทของสื่อดิจิทัลที่เปิดรับและความถี่ในการเปิดรับสื่อดิจิทัลในแต่ละวัน ระยะเวลาการเปิดรับสื่อดิจิทัลในแต่ละวัน ข้อมูลหรือเนื้อหาที่เปิดรับจากสื่อดิจิทัลเป็นประจำ ทัศนะต่อสื่อดิจิทัล รวมถึงแรงจูงใจในการเปิดรับสื่อ

1.5.4 แรงจูงใจในการเปิดรับสื่อดิจิทัล หมายถึง เหตุผลต่าง ๆ ที่กระตุ้นการเปิดรับสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ ประกอบไปด้วย เพื่อสร้างความผ่อนคลาย สร้างความสัมพันธ์ เรียนรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ มีส่วนร่วม สำรวจข้อมูล

1.5.5 ทัศนะต่อสื่อดิจิทัล หมายถึง ความคิดเห็นและความรู้สึกของผู้สูงอายุที่มีต่อสื่อดิจิทัล

1.5.6 ความเท่าทันสื่อดิจิทัล หมายถึง ความสามารถของผู้สูงอายุในการเข้าถึง การวิเคราะห์ การประเมินเนื้อหาที่เปิดรับ และการใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย มีรายละเอียดดังนี้

1. การเข้าถึงสื่อดิจิทัล คือ ความสามารถในการเปิดรับเนื้อหาต่าง ๆ ในสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ

2. การวิเคราะห์สื่อดิจิทัล คือ ความสามารถในการแยกแยะ บอกถึงแหล่งที่มาของสื่อและจุดประสงค์ของเนื้อหาที่เปิดรับจากสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ

Copyright by Mahidol University

3. การประเมินสื่อดิจิทัล คือ ความสามารถในการพิจารณาตัดสินความน่าเชื่อถือ ผลกระทบในระยะสั้นและระยะยาวของเนื้อหาที่เปิดรับจากสื่อดิจิทัล

4. การใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย คือ การที่ผู้สูงอายุไม่หลงเชื่อไปตามที่สื่อชักจูง หรือเชื่อเนื้อหาในสื่อทันทีหลังจากที่เปิดรับข้อมูลจากสื่อ รวมถึงการส่งต่อข้อมูลให้ผู้อื่นโดยคำนึงถึงความเสี่ยงและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

1.5.7 ผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0 หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี เป็นต้นไป ที่มีความพร้อมในการเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี มีทักษะในการใช้สื่อดิจิทัลด้วยตนเอง สามารถพึ่งพาตนเอง มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี และมีความไวในการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

Copyright by Mahidol University

บทที่ 2
ทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “นิสัยการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0: กรณีศึกษา โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา” มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษานิสัย แรงจูงใจ และทัศนะ ในการเปิดรับสื่อดิจิทัล และวิเคราะห์ความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0

2.1.1 ความหมาย และลักษณะของผู้สูงอายุ

2.1.2 ความหมายของผู้สูงอาในยุคประเทศไทย 4.0

2.2 แนวคิดนิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัล

2.2.1 สื่อและสารสนเทศ

2.2.2 สื่อดิจิทัล

2.2.3 นิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัล

2.2.4 สื่อดิจิทัลกับผู้สูงอายุ

2.3 แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (MIDL)

2.4 ประวัติโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา

2.1 ผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0

2.1.1 ความหมาย และลักษณะของผู้สูงอายุ

ความหมายและลักษณะของผู้สูงอายุมีหลากหลายความหมาย ในความหมายของผู้สูงอายุแบบสากล องค์การสหประชาติ (United Nations, UN) ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้ว่า บุคคลที่เป็นทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป โดยเป็นการนิยามนับตั้งแต่อายุเกิด ทั้งองค์การสหประชาชาติ และองค์การอนามัยโลก (World Health Organization, WHO) มีการใช้คำในภาษาอังกฤษที่ใช้เรียกผู้สูงอายุว่า Older person หรือ Elderly person (Pimchanok, 2557) นอกจากนั้นยังมีความหมายของผู้สูงอายุขององค์การอนามัยโลกภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

Copyright by Mahidol University

(World Health Organization in South-East Asia, n.d.) คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป เนื่องจากภาวะเจริญพันธ์และการกำเนิดของประชากรมีจำนวนลดลง จึงทำให้แนวโน้มของผู้สูงอายุมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ และผู้สูงอายุในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในทุก ๆ ปี โดยผู้สูงอายุมีเพิ่มมากขึ้น 2 เปอร์เซ็นต์ ในช่วง 35 ปีที่ผ่านมา จาก 6% ในช่วงปี ค.ศ. 1975 และเพิ่มเป็น 8% ในช่วงปี ค.ศ. 2010 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นถึง12% ในช่วงปี ค.ศ. 2025

ในประเทศไทยได้ให้คำนิยามของผู้สูงอายุในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 3 ไว้ว่า เป็นบุคคลที่มีอายุเกิน 60 ปี บริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย และประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงอายุ (Aged society) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), 2557) นอกจากความหมายของผู้สูงอายุในพระราชบัญญัติ ยังมีผู้ให้ความหมายและลักษณะของผู้สูงไว้อีกหลายท่าน มนันญา ภู่แก้ว (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายและลักษณะของผู้สูงอายุไว้ว่า เป็นคำที่แสดงถึงความมีอายุมาก และเป็นช่วงบั้นปลายชีวิต ซึ่งประเทศไทยมีคำที่ใช้เรียกผู้สูงอายุหลากหลายคำ เช่นคำว่า คนแก่ คนชรา ผู้สูงวัย หรือผู้สูงอายุ โดยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า สูงวัย คนแก่ หมายถึง มีอายุมาก ให้ความหมายของคำว่า ชรา คือ แก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม นอกจากนั้น สุธรรม นันทมงคลชัย (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุในสังคมไทยไว้ว่า เป็นบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งสอดคล้องกับระบบราชการที่กำหนดให้ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเกษียณอายุราชการ

นอกจากความหมายของผู้สูงอายุ ยังมีการให้ความหมายของคำว่า สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งในสังคมผู้สูงอายได้ถูกแบ่งเป็นหลายระดับ ในองค์การสหประชาชาติ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society หรือ Aging society) ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) และระดับ Super-aged society ซึ่งมีนิยามของแต่ละระดับ (มนันญา ภู่แก้ว, (ม.ป.ป.)) ดังนี้

ระดับที่1 ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society หรือ Aging society) คือ มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปรวมทั้งเพศชายและเพศหญิง มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ

ระดับที่2 ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) คือ มีประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ ของประชากรทั้งหมดของประเทศ

ระดับที่3 ระดับSuper-aged society คือ สังคมที่มีประชากรผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ

ทั้งนี้ อภิรัติ พูลสวัสดิ์ (ม.ป.ป.) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่ผู้สูงอายุได้ประสบพบเจอ ซึ่งได้แบ่งลักษณะการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจ ด้านร่างกาย และด้านสังคม ดังนี้

Copyright by Mahidol University

1. ด้านร่างกาย เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องจากความชรา (Age related physiologic Change) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายตั้งแต่ ศีรษะ จรดปลายเท้า การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดจะมีในเรื่องของมีอายุมากขึ้น เช่น

- ด้านสายตาและการมองเห็นนั้นอาจไม่ปกติ อาจทำให้มีการมองไม่ชัดเจน การมองเห็นสีจะลดลง เปลือกตาบนจะตกลงเล็กน้อย ม่านตาเล็กลง แก้วตาขุ่นขึ้น และต่อมน้ำตาผลิตน้ำตาลดลงและคุณภาพไม่ดี

- ระบบผิวหนัง เห็นได้ชัดคืออาจมีผิวหนังที่เหี่ยวย่น ต่อมไขมันทำงานน้อยลง เส้นเลือดใต้ผิวหนังเปราะ การรับความรู้สึกต่ออุณหภูมิ ไขมันใต้ผิวหนังลดลง การสั่นสะเทือน และความเจ็บปวดที่ผิวหนังลดลง ต่อมเหงื่อไม่สามารถขับเหงื่อได้ ผิวหนังบางและความยืดหยุ่นของผิวหนังไม่ดี

- ระบบประสาท จะมีความจำแย่ลง ปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ ลดลง รวมถึงการเคลื่อนไหว ความคิด และความสามารถในการเรียนรู้จะค่อยๆลดลง

- ระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ มวลกระดูกในร่างกายจะลดลง การหดตัวของกล้ามเนื้อลดลงทำให้เคลื่อนไหวช้าลง ความยาวของกระดูกสันหลังลดลง หมอนรองกระดูกบางลง จะทำให้มีอาการหลังค่อมมากขึ้น

- ระบบทางเดินอาหาร ลำไส้เล็กและลำไส้ใหญ่เคลื่อนไหวน้อยลง การไหลเวียนของเลือดและทางเดินอาหารลดลง น้ำหนักและขนาดของตับและตับอ่อนลดลง

- การได้ยิน อาจมีปัญหาในการสื่อสารและการได้ยินมากขึ้นเนื่องจากเกิดภาวะขี้หูอุดตัน มีความเสื่อมสภาพของหูชั้นใน แก้วหูยืดหยุ่นน้อยลง การะดูกในหูชั้นกลางแข็งขึ้น

2. การเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจและอารมณ์ ผู้สูงอายุจะมีอารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย กลัวถูกทอดทิ้ง ขาดความมั่นใจในตนเอง สูญเสียความคุ้นเคย ซึมเศร้า หงุดหงิด โกรธง่าย ใจน้อย คิดว่าตนเองไม่มีประโยชน์เป็นภาระต่อผู้อื่น มีความทุกข์ใจ นึกถึงปัจจุบันด้วยความวิตกกังวล เศร้าสลดหวาดระแวง และนึกถึงอนาคตด้วยความกังวล และอาจมีความเศร้าในบุคคลที่สูญเสียคู่ชีวิต

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผู้สูงอายุจะสูญเสียบทบาททางสังคม จากที่เคยเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งและหน้าที่ต่าง ๆ เปลี่ยนเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคม ทำให้เสียความมั่นคงของชีวิตและรู้สึกว่าตนเองหมดความสำคัญในสังคม แบบแผนการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไป และเนื่องจากสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย อาจทำให้บางรายยังมีความคิดเห็นที่คงที่ยึดมั่นกับคตินิยมตนเองและวัฒนธรรมดั้งเดิม การเรียนรู้และความจำด้านใหม่ ๆ ในสังคมลดลง อาจทำให้ต่อต้านความคิดใหม่ ๆ และมีช่องว่างระหว่างวัยเกิดขึ้นในครอบครัว

Copyright by Mahidol University

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้สูงอายุมักจะไม่ค่อยเปิดรับเกี่ยวกับสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้าและทันสมัยไปมาก ทำให้ผู้สูงอายุบางรายยังไม่สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลได้ แต่ก็มีผู้สูงอายุหลายรายได้หันมาให้ความสนใจในสื่อดิจิทัล และเริ่มใช้กันมากขึ้นในสังคม

จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุ ทางผู้วิจัยจึงได้สืบค้นข้อมูลสถิติผู้สูงอายุในประเทศไทย ณ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2562 (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562) โดยรวมทั้งหมด 77 จังหวัดทั่วประเทศมีผู้สูงอายุรวมทั้งสิ้น 11,030,287 คน และสรุปจังหวัดที่มีประชากรผู้สูงอายุมากที่สุดใน 5 จังหวัด ดังนี้

แผนภูมิแสดงสถิติ 5 จังหวัดที่มีผู้สูงอายุมากที่สุดในประเทศไทย

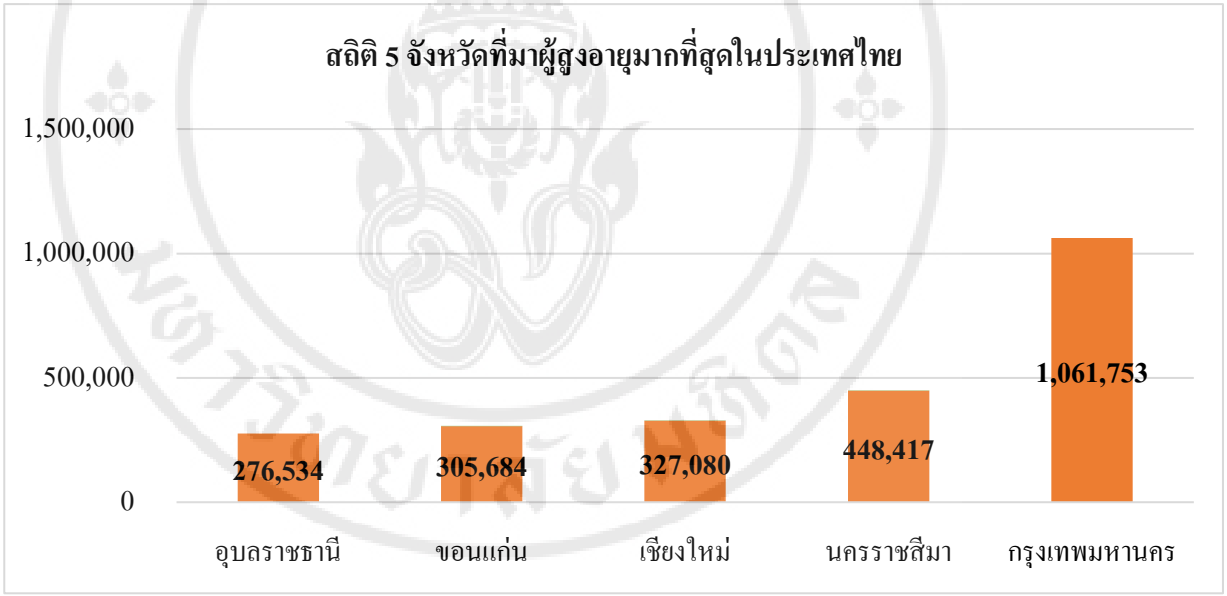

ที่มา: กรมกิจการผู้สูงอายุ (2562)

จากตารางทั้งหมดแสดงให้เห็นว่าจังหวัดที่มีผู้สูงอายุมากที่สุด คือ กรุงเทพมหานคร มีผู้สูงอายุรวมทั้งสิ้น 1,061,753 คน โดยมีผู้สูงอายุเพศชายจำนวน 446,436 และผู้สูงอายุเพศหญิงจำนวน 615,317 และอันดับจังหวัดที่มีผู้สูงอายุมากที่สุดในประเทศรองลงมา ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา เชียงใหม่ ขอนแก่น และอุบลราชธานี ตามลำดับ

สรุปความหมายลักษณะของผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยผู้สูงอายุมีคำใช้เรียกที่หลากหลาย เช่น ผู้สูงวัย คนแก่ คนชรา ผู้สูงอายุ เมื่อเข้าสู่ช่วงสูงวัย ร่างกายของผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ และสังคม สำหรับสังคมผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society หรือ Aging society) ระดับสังคม

Copyright by Mahidol University

ผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) และระดับ Super-aged society ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society หรือ Aging society)

2.1.2 ความหมายของผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0)

ในปัจจุบันสังคมไทยได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุเป็นอย่างมากเนื่องจากมีจำนวนผู้สูงอายุมากขึ้น ทั้งยังมีการปรับนโยบายใหม่ให้เข้ากับสังคมโลก ซึ่งการปรับนโยบายใหม่นั้นมักเน้นการใช้สื่อและเทคโนโลยีใหม่เป็นหลัก และประเทศไทยให้ความสำคัญกับนโยบายประเทศไทย 4.0

รัฐบาลไทยได้ประกาศนโยบายประเทศไทย 4.0 ในปี พ.ศ. 2559 โดยนโยบายของรัฐเน้นไปที่การสร้างนวัตกรรม เพื่อความมั่นคงของเศรษฐกิจ ซึ่งนอกจากปรับเปลี่ยนทางด้านนวัตกรรม เทคโนโลยีเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีการปรับเปลี่ยนให้มีความทันสมัยมากขึ้น ส่งผลให้ทุกหน่วยงานและทุกคนต้องมีการเตรียมพร้อมและรับมือกับเทคโนโลยี และวัตกรรมใหม่ ๆ มากขึ้น โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ธนาคาร ประชาชน สถาบันศึกษาและสถาบันวิจัยต่าง ๆ พร้อมกับมีโครงสร้างด้านการสื่อสารและโทรคมนาคมที่มีคุณภาพ มีอินเทอร์เน็ตที่คลอบคลุมเพื่อให้สามารถเชื่อมโยงทุกภาคส่วนได้อย่างไม่ขัดข้อง (ชนินทร เพ็ญสูตร, 2560 และ it24hrs, 2560)

ประเทศไทย 4.0 เป็นนโยบายที่เน้นนวัตกรรมและการมีรายได้สูง ลดความเหลื่อมล้ำและความไม่สมดุลในสังคม โดยผ่านการขับเคลื่อนผ่านกลไกของประชารัฐ นอกจากนั้น ในหลายประเทศได้กำหนดเศรษฐกิจรูปแบบใหม่เพื่อสร้างความมั่งคั่งในศตวรรษที่ 21 ตัวอย่างเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาได้กล่าวถึง A Nation of Makers และประเทศอังกฤษได้ผลักดัน Design of Innovation ขณะที่ประเทศจีนได้ประกาศ Made in China 2025 ในประเทศอินเดียมีการขับเคลื่อน Made in India หรือประเทศเกาหลีใต้มีการวางเศรษฐกิจเป็น Creative Economy (ลงทุนศาสตร์, 2561)

ดังนั้นประเทศไทย 4.0 จึงเป็นยุคที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Value-Based Economy) ซึ่งเป็นการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 มิติสำคัญ ได้แก่ ผลิตสินค้าไปสู่สินค้าเชิงนวัตกรรม ขับเคลื่อนประเทศด้วยเทคโนโลยี และเน้นการบริการมากขึ้น (สุวิทย์ เมษินทรีย์ อ้างถึงใน ไทยรัฐออนไลน์, 2559)

ในเป้าหมายหลักเชิงเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่ คือ ความเจริญของเศรษฐกิจและการรายได้ของประชากรที่เพิ่มขึ้น โดยการจะพัฒนาประเทศต้องพึ่งพาการบริโภคในประเทศที่แข็งแกร่งและอุตสาหกรรมที่มีความสามารถในการแข่งขันได้ในระดับโลก หากประเทศสามารถพัฒนาได้มากขึ้น ต้นทุนค่าแรงของประชากรจะเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นการทำธุรกิจในรูปแบบเดิมจะแข่งขันได้ยากมากขึ้น เพราะไม่สามารถแข่งขันกับประเทศกำลังพัฒนาที่มีค่าแรงต่ำกว่า

Copyright by Mahidol University

ได้ ประเทศจึงต้องอาศัยภาคการบริโภคในประเทศที่จะเติบโตไปตามคุณภาพชีวิตของประชากร และสร้างศักยภาพธุรกิจของประเทศไปสู่การแข่งขันในเวทีโลกได้ ซึ่งในการริเริ่มเทศไปสู่ 4.0 จึงต้องการเปลี่ยนจากการทำธุรกิจแบบ “DO” เป็น “MAKE” โดยเน้นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่มากกว่าการแข่งขันในอุตสาหกรรมรูปแบบเดิม เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มหรือรายสู่ประเทศ (ลงทุนศาสตร์, 2561)

ประเทศไทย 4.0 เป็นการเปลี่ยนผ่านทั้งระบบใน 4 องค์ประกอบสำคัญ คือ เปลี่ยนจากการเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ไปสู่การเกษตรแบบสมัยใหม่ โดยเน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี ต่อมาเป็นการเปลี่ยนจาก Traditional SMEs สู่ Smart Enterprises และ Start up เปลี่ยนจาก Traditional Services ซึ่งสร้างมูลค่าต่ำไปสู่การสร้างมูลค่าที่สูงขึ้น High Value Services เปลี่ยนแรงงานให้มีความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญ นอกจากนั้นประเทศไทย 4.0 เป็นการพัฒนาเพื่อขับเคลื่อนการความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจชุดใหม่ (New Engines of Growth)

การพัฒนาทางด้านผู้คน เศรษฐกิจ และนวัตกรรม ต่าง ๆ ในแต่ละยุคของประเทศไทยตั้งแต่ 1.0 – 4.0 มีดังนี้ (it24hrs, (2560) และลงทุนศาสตร์, (2561))

ประเทศไทย 1.0 เป็นยุคเกษตรกรรม คนในสังคมส่วนใหญ่นิยมปลูกข้าว พืชสวน พืชไร่ เลี้ยงสัตว์ประเภทหมู เป็ด ไก่ แล้วจึงนำผลผลิตไปขาย โดยเป็นการสร้างรายได้และการดำรงชีพ ระยะแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ มักเริ่มต้นเศรษฐกิจด้วยธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร เนื่องจากความรู้และเทคโนโลยียังมีไม่มากมาย และสอดคล้องกับลักษณะสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ ทางด้านประเทศไทย 1.0 ซึ่งขับเคลื่อนด้วยภาคการเกษตร โดยเน้นการส่งออกข้าวเป็นหลัก หากแต่การส่งออกทรัพยากรการเกษตรก็เป็นธุรกิจที่มีความผันผวนจากราคาโภคภัณฑ์โลก นอกจากนี้สินค้ายังไม่มีความแตกต่างกัน จึงทำให้มีการแข่งขันในตลาดสูง และปรับตัวไปตามภาวะเศรษฐกิจโลก

ประเทศไทย 2.0 เป็นยุคการทำอุตสาหกรรมเบา เริ่มมีการส่งออก ซึ่งจะมีเครื่องมือเข้ามาช่วยประกอบอาชีพ รวมไปถึงการดำรงชีวิต ทั้งยังผลิตสิ่งใหม่ได้สะดวกและรวดเร็วมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการผลิตเสื้อผ้า กระเป๋า เครื่องดื่ม เครื่องเขียน เครื่องประดับ ประเทศไทยในยุคนี้มีศักยภาพและพัฒนาเป็นภาคอุตสาหกรรมการผลิตมากขึ้น อุตสาหกรรมสิ่งทอ อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร ซึ่งในระยะนี้รายได้ประชากรสูงมากขึ้น (สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานบุคคล สำนักงาน ก.พ, 2560)

ประเทศไทย 3.0 ซึ่งเป็นยุคปัจจุบัน เป็นยุคอุตสาหกรรมหนัก เช่น เหล็กกล้า รถยนต์ ก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมน อุตสาหกรรมยานยนต์ อุตสาหกรรมชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ มีทั้งนำเข้าและส่งออก รวมไปถึงมีชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศ (ธนาคารกรุงเทพ, 2559, สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานบุคคล สำนักงาน ก.พ, 2560)

Copyright by Mahidol University

ประเทศไทย 3.0 เติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่ในภายหลังรายได้ประเทศอยู่ในระดับปานกลางเป็นเวลามากกว่า 20 ปี ในขณะที่ทั่วโลกมีการแข่งขันที่สูงขึ้น ในช่วงระหว่าง พ.ศ.2500-2536 เศรษฐกิจของไทยเติบโต 7-8% ต่อปี หลังจาก พ.ศ.2537 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันเศรษฐกิจไทยเติบโตเพียง 3-4% ต่อปี นอกจากนั้นยังความเหลื่อมล้ำด้านความร่ำรวย และความไม่สมดุลในการพัฒนา ดังนั้นจึงทำให้รัฐบาลต้องพัฒนาปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ เพื่อให้พัฒนาจากประเทศไทย 3.0 ไปสู่ประเทศไทย 4.0 (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรงพาณิชย์, 2560)

จากงานวิจัยของ ชนินทร เพ็ญสูตร (2560) พบว่า การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบอุตสาหกรรมหนัก ไปสู่การสร้างนวัตกรรมตามนโยบายของรัฐ ในรูปแบบเศรษฐกิจประเทศไทย 4.0 โดยรัฐบาลไทยมีการให้เงินทุนเบื้องหน้าแก่สตาร์ทอัพ และทำให้กระทรวงและหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การดูแลของรัฐต่างจัดทำนโยบายและโครงการสันบสนุนผู้ประกอบการ สร้างบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมเทคโนโลยี ผ่านการอบรม และการจัดการประกวดแข่งขันเกี่ยวกับด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี นอกจากนั้นยังได้อธิบายแนวคิดที่สำคัญของนโยบายประเทศไทย 4.0 ไว้ดังนี้ (ดอยไทย (Doithai), 2561)

1. Strength from Within การสร้างความเข้มแข็งจากภายใน คือ การส่งเสริมให้เกิดการค้าขาย และการจ้างงานและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชน เช่น ส่งเสริมการเกษตรให้มีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้น เพื่อทำให้มีผลผลิตที่ดีขึ้น ซึ่งขับเคลื่อนโดยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเครือข่าย สร้างสังคมที่มีจิตวิญญาณของผู้ประกอบการ และการยกระดับนวัตกรรมของทุกภาคส่วนในประเทศ

2. Connect to the world เชื่อมโยงเศรษฐกิจภายในเข้ากับเศรษฐกิจโลก โดยจะการเชื่อมโยงจะแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ เศรษฐกิจภายในประเทศ เศรษฐกิจภูมิภาค และเศรษฐกิจโลก

สรุป ประเทศไทย 4.0 เป็นยุคที่มีนโยบายเพื่อสร้างความยั่งยืนของเศรษฐกิจ ด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นด้านการเกษตร อุตสาหกรรม อินเทอร์เน็ต เทคโนโลยี การเรียนการสอน และทักษะในการทำงาน เพื่อให้ประเทศก้าวข้ามผ่านรายได้ปานกลาง ไปสู่รายได้ที่สูงมากขึ้น ทั้งยังมีมีเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้น

จากการพัฒนาไปสู่ประเทศไทย 4.0 จึงทำให้เทคโนโลยีมีความจำเป็นในการดำรงชีวิต ผู้สูงอายุจึงจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้เท่าทันกับเทคโนโลยี นอกจากนั้นผู้สูงอายุในปัจจุบันเป็นประชากรรุ่นเบบี้บูมเมอร์ (Baby Boomers) เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่เกิดในช่วงที่เทคโนโลยียังไม่เจริญเติบโต จึงทำให้ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เน้นเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก (Social Integrated, ม.ป.ป., รศรินทร์ เกรย์, อุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์, อักษราภัค หลักทอง, และเจตพล แสงกล้า, 2559 หน้า 3-8, และมติชนออนไลน์, 2560)

Copyright by Mahidol University

ในด้านการเตรียมพร้อมกับสังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย 4.0 ได้มีหลายสถาบันให้ความสำคัญในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก เนื่องจากปัจจุบันผู้สูงอายุในประเทศไทยมีเป็นจำนวนมาก เนื่องจากอัตราเกิดและอัตราการเสียชีวิตของสังคมไทยอยู่ในสภาวะที่เกือบเท่ากัน คนมีบุตรน้อยลง เทคโนโลยีช่วยให้มีอายุยาวนานขึ้น และผู้สูงอายุจึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่มีนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ขึ้นมา ซึ่งในประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัวในปี พ.ศ. 2564 ภายในปี พ.ศ. 2568 ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างยิ่งยวด ซึ่งจะมีประชากรที่มีอายุมากกว่า 65 ปี ขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด (ฐานเศรษฐกิจ, 2561, มติชนออนไลน์, 2560, และดนยา สุเวทเวทิน, 2560)

นอกจากนั้นบริบทที่ผู้สูงอายุยุคนี้ต้องดำรงชีวิตอยู่ เป็นบริบทของประเทศไทย 4.0 ซึ่งเทคโนโลยีมีบทบาทเป็นอย่างมาก ผู้สูงอายุต้องปรับตัวเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ของผู้สูงอายุ จึงเป็นประเด็นที่สังคมควรให้ความสำคัญ เพื่อช่วยลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย และช่วยให้ผู้สูงอายุได้อยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่าในตัวเอง ดังนั้นจึงต้องสร้างพลังกระตุ้นให้ผู้สูงอายุปรับจากการเป็นผู้รับเปลี่ยนมาเป็นผู้ให้ เป็นผู้สูงวัยที่มีคุณภาพแบ่งปันให้สังคมด้วยวิชาความรู้ที่แต่ละคนมี ไม่ว่าจะเป็นกฎหมาย ภาษีการเงิน สุขภาพ หรือศิลปะวัฒนธรรม เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้และให้ความรู้ตามความสนใจตามความถนัด ตามความฝัน ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีความสุข และมีคุณภาพในสังคมปัจจุบัน (มติชนออนไลน์, 2560, คมชัดลึกออนไลน์, 2560, และดนยา สุเวทเวทิน, 2560)

นอกจากนั้นประเทศไทยยังได้เปิดโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้น ซึ่งวัตถุประสงค์การเปิดโรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อที่จะสร้างพื้นที่ในการให้ผู้สูงอายุได้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาคุณภาพและศักยภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสร้างประโยชน์ให้สังคม และช่วยส่งเสริมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้สืบต่อไปยังรุ่นลูกหลาน และการให้ผู้สูงอายุมีความรู้ต่อสิ่งที่มีความสำคัญในการดำเนินชีวิต (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2559)

การเปิดโรงเรียนผู้สูงอายุ ตัวอย่างเช่น โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลเมืองเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเริ่มเปิดสอนในปี พ.ศ. 2560 โดยมีผู้สูงอายุประมาณ 90-100 คน ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เข้ามาศึกษาโดยการแต่งกายในเครื่องแบบนักเรียน ซึ่งจะมีการเรียนการสอนในทุกวันศุกร์ช่วงเช้า โดยใช้หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งไม่เน้นสอนวิชาการจะเน้นการสอนในรูปแบบเน้นคุณภาพชีวิต เน้นการมีความสุข เพราะผู้สูงอายุแต่ละคนมีองค์ความรู้ในตนเองมาก มีการให้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าและภูมิใจในตนเองและรู้สึกมีความสุขกับชีวิตมากขึ้น (ณัชชารีย์ วิเชียรรัตน์, 2561)

Copyright by Mahidol University

ดังนั้นในยุคประเทศไทย 4.0 การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพในตนเองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง นอกจากนี้การเรียนรู้เรื่อง

เทคโนโลยีหรือการเรียนรู้การเท่าทันสื่อดิจิทัลเป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตและมีความสุขในสังคมปัจจุบันได้

จากตัวอย่างการจัดกิจกรรมของสมาคมบ้านปันรักมีการจัดการศึกษาเพื่อผู้สูงอายุ กิจกรรมในเรื่องของสังคมดิจิทัล ในเรื่องของการใช้สมารท์โฟน และช่องทางการสื่อสารโซเชียลและคอมพิวเตอร์ เป็นหลักสูตรที่ผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้ และตอบรับเข้ามาศึกษามากมาย เพราะมีความเชื่อมั่นว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะติดต่อสื่อสารกับคนในยุคดิจิทัล แต่ในขณะเดียวกันการให้ผู้สูงอายุใช้สมารท์โฟน ยังมีข้อควรระวังหลายอย่าง เช่น กลุ่มการทำธุรกรรมทางการเงิน และการเซ็นต์เอกสารสัญญาต่าง ๆ ผ่าน อีเมล์ หรือในแง่ของกฎหมายทั้งหมด จึงจำเป็นที่จะต้องค่อยเป็นค่อยไปกับหลักสูตรดิจิทัล สมารท์โฟน ช่องทางออนไลน์ทั้งหมด (กรุงเทพธุรกิจ, 2560)

นอกจากนั้นกลุ่มผู้สูงอายุ เมื่อเกษียณอายุจากการทำงานจะเป็นกลุ่มที่มีเวลาว่าง จนทำให้เกิดความเหงา หรือมีความกังวลในเรื่องของสุขภาพในด้านร่างกายที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผู้สูงอายุจึงมีความต้องการการพูดคุย ความเอาใจใส่ และปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัวมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ทำให้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น ไลน์ เป็นที่นิยมในกลุ่มคนเหล่านี้ สำหรับผู้สูงอายุ สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางการสื่อสารที่ช่วยให้คลายเหงา คลายความคิดถึงลูกหลาน โดยลักษณะของการพูดคุยของผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะใช้ในการส่งภาพ คลิปวีดีโอ หรือการคุยแบบเห็นหน้าผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (ณัชชารีย์ วิเชียรรัตน์, 2561)

การปรับตัวให้ผู้สูงอายุเป็นผู้สูงวัย 4.0 ที่ยู่กับเทคโนโลยีได้ นอกจากจะช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยแล้วยังช่วยให้ผู้สูงอายุก้าวตามทันเหตุการณ์และทันโลก เพราะการใช้โซเชียลมีเดียผ่านสมาร์ทโฟนหรือแท็บเล็ต ผู้สูงอายุต้องใช้ทักษะสูง ในการจัดเวทีเสวนา เรื่อง “สังคมสูงวัยกับโลกดิจิทัล” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ร่วมกับมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย(มส.ผส.) และภาคีเครือข่าย ประเวศ วะสี ได้ให้ข้อมูลว่า การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการปฏิบัติงาน การสื่อสาร จะทำให้ผู้สูงอายุพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มีความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็น (ชมนภัส วังอินทร์, 2561, และมติชนออนไลน์, 2560)

สรุป ผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0 เป็นกลุ่มที่ทุกภาคส่วนให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากในอนาคตจะมีผู้สูงอายุมากขึ้นและเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว จึงทำให้สังคมไทยให้ความสำคัญในเรื่องการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุ ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต โดยที่เน้นให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าของตนเอง ทั้งยังมีนโยบายให้ผู้สูงอายุในสังคมไทยสามารถปรับตัวและใช้เทคโนโลยีในปัจจุบันได้

Copyright by Mahidol University

2.2 แนวคิดนิสัยการเปิดรับสื่อ

2.2.1 สื่อและสารสนเทศ

ความหมายของสื่อในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายว่า สื่อ หมายถึง สิ่งหรือผู้ที่ทำให้รู้จักหรือติดต่อถึงกัน และมีความหมายทั้งสื่อผสม สื่อผสม สื่อมวลชน สื่อสาร และสื่อสารมวลชน สื่อ มีความสำคัญมากในสังคมยุคปัจจุบัน เนื่องจากเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงข้อมูลและความรู้ การเข้าใจความหมายของสื่ออย่างถูกต้อง จะส่งผลให้เกิดกระบวนการการเชื่อมโยงที่มีสาระสำคัญหลายประการ ทั้งยังเป็นสิ่งที่ใช้ติดต่อเชื่อมโยงถึงกัน หรือเป็นการถ่ายทอดข้อเท็จจริงโดยผ่านเทคโนโลยีหรือเครื่องมือที่ทันสมัย หรือการถ่ายทอดความรู้สึก ทัศนคติ ทักษะ ความรู้ของผู้ที่ต้องการถ่ายทอดไปยังผู้รับข่าวสาร สื่อจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็น ซึ่งต้องมีความน่าเชื่อถือทั้งเนื้อหาสาระและความถูกต้อง นอกจากนั้น พนม คลี่ฉายา (2555) ยังให้ความหมายของสื่อไว้ว่า สื่อ หมายถึง ช่องทางการสื่อสาร การแสวงหาข้อมูล และการเปิดรับข่าวสาร ซึ่งประกอบไปด้วยสื่อ 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) สื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร ภาพยนตร์ 2) สื่อใหม่ เช่น อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์เคลื่อนที่ 3) สื่อบุคคล เช่น คนในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน หรือบุคคลทั่วไปที่ให้ข้อมูลต่าง ๆ

สื่อมีความสำคัญในแทบทุกด้านของชีวิต ทั้งในด้านความคิด ความรู้ ค่านิยม รวมไปถึงประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่เรามักได้รับมาจากสื่อ และมนุษย์นั้นเปิดรับสื่อเป็นประจำ สื่อจึงมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อปัจเจกบุคคล และต่อสังคม สื่อสามารถเข้าถึงได้อย่างง่าย เช่น ในปัจจุบันสามารถดูละครหรือรายการทั้งสดและย้อนหลังได้ทางสมาร์ทโฟน และเนื่องจากผู้คนเข้าถึงสื่อได้เป็นจำนวนมาก จึงต้องมีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เข้ามาควบคุม แม้กระทั่งอินเทอร์เน็ตก็ยังมีการควบคุมจากภาครัฐ ถึงแม้สื่อจะมีผู้เปิดรับเป็นจำนวนมาก แต่การเปิดรับสื่อเป็นประสบการณ์เฉพาะบุคคล เช่น หลายคนเปิดรับสื่อประเภทเดียวกัน แต่อาจมีมุมมองและความคิดต่อสื่อเหล่านั้นแตกต่างกัน (พรทิพย์ เย็นจะบก, 2547)

สำนักโตรอนโต (Toronto) ส่วนมากผู้คนมักจะเข้าใจว่าสื่อหมายถึงสื่อมวลชน ซึ่งเข้าใจว่าคือสื่อประเภทหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งในความเป็นจริง สื่อมวลชนเป็นเพียงการสื่อสารระหว่างผู้ผลิตที่มีจำนวนน้อยกลุ่มหนึ่ง ไปยังผู้รับสารที่มีจำนวนมาก ซึ่งสำนัก โตรอนโต (Toronto) ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องสื่อที่สำคัญ 3 แนวคิด ได้แก่ การขยายประเภทของสื่อ การขยายนิยามความเป็นสื่อ และการแตกแนวคิดเรื่องช่องทางการสื่อสาร (กาญจนา แก้วเทพ, 2555) ดังนี้

1. แนวคิดการขยายประเภทของสื่อ สื่อนั้นมีมาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งใช้ในการติดต่อสื่อสารใช้ในงานสาธารณะ หรือใช้สื่อสารกับประชาชนและมวลชน ซึ่งสื่อมีหลากหลายประเภท ได้แก่

Copyright by Mahidol University

สื่อมวลชน สื่อชุมชน สื่อพื้นบ้าน สื่อใหม่ สื่อวัตถุ สื่อสถานที่ สื่อเฉพาะกิจ สื่อเฉพาะกาล สื่อเฉพาะกลุ่ม สื่อกิจกรรม และสื่อบุคคล

2. แนวคิดการขยายนิยามความเป็นสื่อ หากกล่าวถึงสื่อส่วนมากมักจะหมายถึงประเภทต่าง ๆ ของสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต มือถือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ แต่แท้จริงแล้วสื่อนั้นรวมหมายถึงบุคคล สิ่งแวดล้อม ปัจจัยภายนอกภายใน และสิ่งของต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์หรือให้ความหมายต่าง ๆ

3. แนวคิดช่องทางการสื่อสาร มิติช่องทางการสื่อสารของสื่อ ประกอบไปด้วยมิติเรื่องกาละ และเทศะ ซึ่งสื่อในแต่ละประเภทจะมีความโน้มเอียงด้านกาละ และเทศะไปคนละอย่าง เช่น สื่อประเภทหิน ก้อนดินเผา มีความโน้มเอียงด้านเวลา เนื่องจากเก็บข้อมูลได้เป็นเวลานานและเคลื่อนย้ายได้ลำบาก ในขณะที่สื่อประเภทกระดาษปาปิรุสสามารถเคลื่อนย้ายได้ง่าย แต่เก็บข้อมูลข่าวสารไว้ได้ไม่นาน แต่ในปัจจุบันการพัฒนาของเทคโนโลยีที่ก้าวล้ำทำให้เกิดสื่อใหม่ที่สามารถอาชนะในมิติด้านเวลาและระยะทางได้ เช่น อินเทอร์เน็ต นอกจากนั้นสื่อยังมีผลต่อระดับปัจเจกบุคคล เช่น การหล่อหลอมบุคลิกภาพ ต่อระดับสังคม มีผลในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือสถาบันทางสังคม หรือกล่าวได้ว่าอิทธิพลของสื่อนั้นสามารถสร้างผลกระทบต่อระบบความคิดของมนุษย์ ระบบความรู้ของมนุษย์ และ ผลกระทบอื่น ๆ ทางสังคม

สารสนเทศ หมายถึง ข้อมูลที่ได้ผ่านการเปลี่ยนแปลง มีการประมวลและวิเคราะห์ผลสรุปด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่มีความหมาย มีคุณค่า มีวัตถุประสงค์ในการใช้งานที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ และมีความสัมพันธ์กัน ประโยชน์ของสารสนเทศ ทำให้เกิดความคิดความเข้าใจ ความรู้ ทำให้เห็นสภาพปัญหา สภาพการเปลี่ยนแปลง และสามารถประเมินค่าได้ การรู้สารสนเทศ หมายถึง ทักษะ ความรู้ และความสามารถของบุคคลกับการตระหนักถึงความต้องการสารสนเทศ การเข้าถึงสารสนเทศและแหล่งสารสนเทศ การประเมินสารสนเทศ และนำสารสนเทศไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม (กฤติกา วิชาธร, 2555)

นอกจากนั้น คำว่า สารสนเทศ เป็นการนำข้อมูลดิบมาประมวลผล และมีการแปลความหมายที่สามารถนำไปใช้และมีประโยชน์ต่อด้านต่าง ๆ ได้ เช่น ข้อมูลการฝาก ถอนเงินของธนาคาร ข้อมูลการจองตั๋วของรถไฟ สารสนเทศจึงหมายถึง ความรู้หรือข้อมูลที่ผ่านการประมวลผลของข้อมูลมาแล้วโดยข้อมูลนั้นจะสามารถสื่อความหมายให้เข้าใจได้ และยังสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้ใช้ได้ โดยคุณสมบัติของสารสนเทศ คือสามารถเข้าใจได้ง่าย ข้อมูลมีความถูกต้อง และต้องเป็นข้อมูลที่มีความปัจจุบัน ข้อมูลตรงตามความต้องการ ข้อมูลมีความกะทัดรัดชัดเจน สารสนเทศที่ดีมีคุณภาพต้องมีความถูกต้องโดยต้องเป็นข้อมูลที่เป็นปัจจุบันมีความต่อเนื่องต้องทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยจะต้องเป็นสารสนเทศที่มีความสำคัญหรือสามารถนำไปใช้

Copyright by Mahidol University

งานและมีประโยชน์ต่อการใช้ในชีวิตประจำวัน และยังมีคำที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศ (Mindphp, 2561, และวรพจน์ นวลสกุล, (ม.ป.ป.)) ดังนี้

1. ข้อมูล (Data) หมายถึง ข้อเท็จจริง อาจเป็นข้อมูลดิบที่ได้จากการสังเกต เช่น การกระทำ หรือประกฏการณ์ รวมถึงลักษณะต่าง ๆ ของวัตถุ สิ่งของ คน สัตว์ พืช ที่บันทึกไว้ผ่านในรูปแบบของตัวเลข ตัวอักษร สัญลักษณ์ ภาพ เสียง หรือการบรรยาย และการบอกเล่า

2. ข่าวสาร (Information) หมายถึง ข้อความที่บอกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น เป็นเนื้อหาจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ วารสารทางวิชาการ ที่มีการเผยแพร่ให้ทราบในสังคม

3. ความรู้ (Knowledge) เป็นสารสนเทศที่ได้จากการมีส่วนร่วมและเกิดการรับรู้ เรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการอ่าน ทบทวน ฟัง การประเมิน วิเคราะห์ กลั่นกรองข้อมูล ในแต่ละประสบการณ์ของบุคคล ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการสร้างความรู้ใหม่หรือการแก้ปัญหาต่าง ๆ

สื่อและสารสนเทศมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อมนุษย์ในการดำรงชีวิต เช่น การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง สื่อและสารสนเทศเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาให้ประเทศมีความก้าวหน้า โดยอาศัยเทคโนโลยีเป็นสิ่งขับเคลื่อน ในยุคที่มนุษย์สามารถเข้าถึงสื่อและสารสนเทศได้ การรู้เรื่องสื่อและสารสนเทศจึงเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและมีข้อมูลข่าวสารและเข้าถึงได้ง่ายมากขึ้น โดยความสำคัญในการรับรู้และเปิดรับ คือ เป็นการแสวงหาสื่อและสารสนเทศตามความต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเลือกและแยกแยะแหล่งสื่อและสารสนเทศได้ วิเคราะห์เลือกใช้เครื่องมือสืบค้นได้และใช้อย่างเหมาะสม มีความตระหนักและระมัดระวังในการเปิดรับสื่อและสารสนเทศ สามารถถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้ นอกจากนั้นความสำคัญในการเปิดรับสื่อและสารสนเทศ จะนำไปสู่การเรียนรู้การเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งยังสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและสร้างสรรค์ (กฤติกา วิชาธร, 2555)

สรุป สื่อและสารสนเทศมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยมีสื่อหลากหลายประเภทเป็นสื่อกลางในการสื่อสาร ยกตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ โทรศัพท์ สื่อพื้นบ้าน สิ่งแวดล้อมโดยรอบ หรือแม้แต่สื่อบุคคลเองก็ตาม โดยลักษณะการเปิดรับสื่อจะขึ้นอยู่กับความต้องการและความสนใจของการเปิดรับสื่อในแต่ละบุคคล นอกจากนั้นยังมีสารสนเทศซึ่งเป็นข้อมูล ข้อเท็จจริง ข่าวสาร รวมไปถึงความรู้ที่ได้มีการบันทึกประมวลผลด้วยวิธีต่าง ๆ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์และเผยแพร่ไปยังบุคคลและสังคมได้ สื่อและสารสนเทศจึงมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อสื่อสาร เป็นแหล่งข้อมูลความรู้ การดำเนินธุรกิจ

Copyright by Mahidol University

2.2.2 สื่อดิจิทัล

สื่อดิจิทัล หมายถึง การหลอมรวมสื่อมากกว่าสองประเภทไว้ในแพลตฟอร์มเดียวกัน ในการอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น คอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน โทรทัศน์ดิจิทัล ตลอดจนแอพพลิเคชั่นต่าง ๆ ที่ใช้ผ่านสื่อดิจิทัล ประกอบด้วย ข้อความ เสียง ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และวิดีโอ เช่น แอพพลิเคชั่นไลน์ เฟซบุ๊ค ยูทูป อินสตราแกรมเป็นต้นโดยรายละเอียดองค์ประกอบของสื่อดิจิทัล (ไพฑูรย์ มะณู, ม.ป.ป., สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, (ม.ป.ป.) มีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อความ เป็นสิ่งที่มีรูปแบบและสีตัวอักษรหลากหลาย สามารถใช้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันได้ ไม่ว่าจะเป็นข้อความที่ได้จากการพิมพ์ ข้อความจากการสแกน เช่น การสแกนภาพจากเอกสารที่พิมพ์ไว้ ข้อความไฮเปอร์เท็กซ์ที่สามรถเผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบของการลิงก์หรือเชื่อข้อความไปยังแหล่งอื่นได้

2. เสียง เป็นสิ่งที่สามารถนำเข้าเสียงผ่านไมโครโฟน วิทยุ สมาร์ทโฟน คอมพิวเตอร์ โทรทัศน์ และแท็ปเล็ตได้ จะทำให้สื่อดิจิทัลมีความสมบูรณ์มากขึ้น ทั้งยังสร้างความน่าสนใจให้กับผู้ใช้สื่อดิจิทัล

3. ภาพนิ่ง ประกอบไปด้วยภาพถ่าย ภาพวาด ลายเส้น ซึ่งทำให้มองเห็นชัดเจนและเป็นผลในการเรียนรู้และรับรู้จากการมองเห็น โดยมักจะเห็นภาพนิ่งได้ตามสื่อต่าง ๆ เช่น สมาร์ทโฟน หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ หนังสือ เป็นต้น

4. ภาพเคลื่อนไหว เป็นภาพที่เป็นกราฟฟิกในการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง เช่น วิดีโอ เพลง ละคร เกม คลิป ภาพยนตร์

5. วิดีโอ เป็นระบบที่สามารถแสดงได้ทั้งในรูปแบบของข้อความ เสียง รูปภาพ ภาพนิ่งหรือภาพเคลื่อนไหว โดยนำสิ่งเหล่านั้นมารวมกันเพื่อให้เกิดวิดีโอขึ้น

สื่อดิจิทัลได้มีการพัฒนามาจากสื่อเดิมที่มีอยู่ โดยมีรูปแบบและการออกแบบอยู่บนพื้นฐานการทำงานของสื่อเก่า ซึ่งนำมาปรับทำให้สื่อมีความทันสมัยมากขึ้น และเข้าถึงได้ง่ายมากขึ้น จึงเป็นการรวมสื่อมากกว่าสองประเภทไว้ในแพลตฟอร์มเดียว อย่างเช่น สมาร์ทโฟนในปัจจุบันเป็นการรวมโทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต MP3 และกล้องไว้ด้วยกัน และโปรแกรมส่งข้อความแบบเรียลไทม์ไว้ในเครื่องมือเดียวกัน การรวมสื่อหลายประเภทเข้าไว้ด้วยกันในแพลตฟอร์มเดียวสามารถใช้ประโยชน์จากโทรศัพท์มือถือมากกว่าที่เคยใช้ในอดีต เพราะหากมีสมาร์ทโฟนก็สามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้แบบไร้ขีดจำกัดด้านเวลาและพื้นที่ และยังเข้าถึงได้ง่ายสะดวกรวดเร็ว (พัฒน์สินี กรานเลิศ, 2554)

Copyright by Mahidol University

นอกจากนั้นในยุคสมัยที่โทรทัศน์ทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนนั้นมีการคาดการณ์ว่า สื่อเก่าประเภทหนังสือพิมพ์จะหายไปเพราะโทรทัศน์ เนื่องจากสื่อโทรทัศน์ให้ทั้งภาพ เสียง และความบันเทิง แต่ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าหนังสือพิมพ์ยังคงทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชน แต่ในขณะเดียวกันสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ก็ต้องมีการปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ที่มีการพัฒนาทางเทคโนโลยีและมีสื่อดิจิทัลเข้ามามากมาย ตัวอย่างจากในปัจจุบันมีสื่อสิ่งพิมพ์มีอยู่บนเว็บไซต์ออนไลน์มากขึ้น เมื่อเทคโนโลยีทางด้านสื่อสารโทรคมนาคมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ทุกคนสามารถเป็นได้ทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร หรือที่เรียกว่ายุคการสื่อสารแบบใยแมงมุมหรือ Web Communication (www.) ซึ่งทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสาร สามารถสื่อสารผ่านช่องทางต่าง ๆ ได้ เช่น อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ สมาร์ทโฟน (itubb, 2558)

เนื่องจากสื่อดิจิทัลมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นทำให้สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์เป็นสื่อเก่าโดยที่สื่อดิจิทัลมีอิทธิพลมากขึ้น จากการสื่อสารในอดีตที่เป็นการสื่อสารแบบทางเดียว ได้พัฒนามาเป็นการสื่อสารแบบสองทาง กล่าวคือทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารสามารถสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กันได้มากขึ้น สังคมปัจจุบันพัฒนาสื่ออย่างต่อเนื่อง การที่มีสื่อดิจิทัลเกิดขึ้น สื่อเดิมที่มีอยู่ในขณะนั้นจะกลายเป็นสื่อเก่า เนื่องจากคุณสมบัติด้านเทคนิคและเทคโนโลยีของสื่อดิจิทัลมีความโดดเด่นทันสมัย ทั้งยังมีความเร็วและสะดวกในการใช้เข้าถึงได้ง่าย สื่อดิจิทัลจึงสามารถเข้ามาแทนที่สื่อเก่าได้ ตัวอย่างเช่น สื่ออินเทอร์เน็ตสามารถดูรายการต่าง ๆ ได้ในรูปแบบถ่ายทอดสดและย้อนหลัง อาจทำให้ผู้คนเลิกดูโทรทัศน์หรือดูโทรทัศน์น้อยลง หรือการที่มีหนังสืออิเล็กทรอนิกส์หรือออนไลน์มากขึ้น ร้านหนังสือหรือหนังสือในแบบรูปเล่มอาจมีการผลิตน้อยลง ซึ่งทำให้สะดวกต่อผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ไม่ต้องพกหนังสือหลายเล่มพร้อมกัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2555)

ดังนั้นสื่อเก่าหลายสื่อจึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับยุคดิจิทัลมากขึ้น เช่น หนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับในประเทศไทยสามารถอ่านหนังสือพิมพ์แบบ e-Newspaper ได้โดยผ่านสื่อดิจิทัลต่าง ๆ โทรทัศน์ก็สามารถรับชมรายการย้อนหลังได้จากเว็บไซต์ สามารฟังรายการวิทยุจากเว็บไซต์ หรือชมผ่านโทรทัศน์ได้ ในขณะเดียวกันโทรทัศน์ก็รายงานข่าวทั้งโทรทัศน์ ออกอากาศทางวิทยุ รวมถึงสามารถชมการถ่ายทอดสดบนทางอินเทอร์เน็ตได้

คนไทยใช้เวลากับสื่อดิจิทัลเป็นอย่างมากเพื่อค้นหาเนื้อหาที่ตนเองต้องการ จึงทำให้สื่อดิจิทัลเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต โดยสื่อดิจิทัลเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงผู้คนในสังคมเข้าด้วยกัน จึงทำให้มีความต้องการสื่อสารหรือเชื่องโยงกับผู้อื่นตลอดเวลา สื่อดิจิทัลในรูปแบบสมาร์ทโฟนได้เปลี่ยนพฤติกรรมของผู้คน สื่อต่าง ๆ จึงมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับพฤติกรรมของผู้คน สื่อสิ่งพิมพ์หลายแห่งมีการปิดตัวลงมากขึ้น และหันมาสื่อสารผ่านทางสื่อดิจิทัลมากขึ้น (อาภาภัทร บุญรอด, 2562)

Copyright by Mahidol University

วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์ (2558) ได้ให้ความแตกต่างของลักษณะการสื่อสารในสื่อเก่าและสื่อดิจิทัลไว้ดังนี้

สื่อเก่า	สื่อดิจิทัล
1.การสื่อสารทางเดียว (One-way communication)	1. การสื่อสารสองทาง (Two-way communication)
2. การสื่อสารแบบระบบปิด	2. การสื่อสารแบบระบบเปิด
3. ปกปิด ไม่ชัดเจน มีความเฉพาะ	3. เปิดเผย
4. การตลาดแบบมวลชน	4. การตลาดแบบ one-on-one
5. เรื่องราวของฉัน	5. เรื่องราวของคุณ
6. เนื้อหาแบบมืออาชีพ	6. เนื้อหาเกี่ยวกับผู้ใช้หรือสินค้า
7. เนื้อหาที่ขัดเกลา/ตกแต่งแล้ว (polish)	7. เนื้อหาแบบดิบ/จริงแท้ (authentic)
8. Platform ที่ต้องจ่ายเงิน	8. Platform แบบอิสระ
9. เน้นการส่งถึงผู้รับและความถี่	9. เน้นการสร้างความผูกพันธ์/ปฏิสัมพันธ์
10. ผู้แสดง/ผู้ส่งสารคือนักแสดง/คนมีชื่อเสียง	10. ผู้แสดง/ผู้ส่งสารคือผู้ใช้/ผู้มีอิทธิพล
11. ตัดสินใจด้วยเหตุผลทางธุรกิจ/เศรษฐศาสตร์	11. ตัดสินใจด้วยกลุ่ม/ชุมชน
12. การสื่อสารแบบควบคุม	12. การสื่อสารแบบไม่มีโครงสร้าง
13. ผลิตแบบมีตารางเวลา/แผน/เตรียมการล่วงหน้า	13. ผลิตตามเวลาจริง
14. การสื่อสารแบบบนลงล่าง	14. การสื่อสารแบบล่างขึ้นบน
15. ภาษาเป็นทางการ	15. ภาษาไม่เป็นทางการ
16. การมีส่วนร่วมเชิงรับ	16. การมีส่วนร่วมเชิงรุก
17. ค่อนข้างเครียด	17. ความสนุก
	18. ยินดีรับคำวิจารณ์/และเรียนรู้

Copyright by Mahidol University

สื่อเก่า	สื่อดิจิทัล
18. ปกป้อง/บุกทะลวง/โจมตี	19. เคลื่อนย้าย/ติดตัว
19. อยู่กับที่	20. เนื้อหาผลิตโดยผู้ใช้
20. เนื้อหาผลิตโดยผู้ส่งสาร	21. เนื้อหาอยู่นานกว่า
21. เนื้อหามีเวลาจำกัด	22. Many-to-Many
22. One-to-Many	23. Digital Technology
23. Anloge Technology	

จากตารางข้างต้นจะเห็นถึงลักษณะของสื่อเก่าจะมีรูปแบบการสื่อสารเป็นการสื่อสารทางเดียว ผู้ที่บริโภคสื่อสามารถรับข้อมูลหรือบริโภคข้อมูลได้เพียงอย่างเดียว ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นหรือตอบกลับข้อมูลเหล่านั้นได้ ตัวอย่างเช่น จากสื่อโทรทัศน์ วิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ ในขณะที่สื่อดิจิทัลเป็นการสื่อสารแบบสองทาง ผู้รับหรือผู้บริโภคสื่อยังสามารถเป็นผู้ส่งสาร หรือตอบโต้และแสดงความคิดเห็นได้ ทั้งยังสามารถเข้าถึงได้ง่าย เผยแพร่ข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นยังสามารถใช้แบบเรียลไทม์ได้ทุกสถานที่และทุกเวลา เช่น การใช้สื่อดิจิทัลโน๊ตบุ๊ค หรือสมาร์ทโฟน ผ่านอินเทอร์เน็ต

สรุป สื่อดิจิทัลเป็นสื่อที่มีการพัฒนามาทดแทนจากสื่อเดิมที่มีอยู่ เป็นความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งประกอบไปด้วยกราฟฟิก ภาพเคลื่อนไหว วิดีโอ เสียง และข้อความ สื่อดิจิทัลรวมไปถึง Mp3 สมาร์ทโฟน แท็ปเล็ต โน๊ตบุ๊ค คอมพิวเตอร์ กล้องดิจิทัล โทรทัศน์ ทั้งยังรวมถึงแอพพลิเคชั่นต่าง ๆ ที่ปรากฏในสมาร์ทโฟน คอมพิวเตอร์ โน๊ตบุ๊ค แท็ปเล็ต ได้แก่ เฟซบุ๊ค ไลน์ อินสตราแกรม ยูทูป เป็นต้น ปัจจุบันสื่อดิจิทัลมีอิทธิพลมากขึ้น เนื่องจากสามารถใช้ค้นหาข้อมูล หรือติดต่อสื่อสารได้อย่างรวดเร็วอย่างไร้พรมแดน จึงทำให้นิยมใช้กันเป็นอย่างมาก ทำให้สื่อเก่า อย่างเช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ หรือวิทยุ มีผู้ใช้จำนวนลดลง ดังนั้นสื่อต่าง ๆ จึงมีการปรับตัวมากขึ้น เช่น ข้อมูลข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ มีการอัพเดตและเผยแพร่ข้อมูลแบบออนไลน์ และมีการซื้อหนังสือผ่าน e-book มากขึ้น

Copyright by Mahidol University

2.2.3 นิสัยการเปิดรับสื่อ

นิสัย หมายถึง พฤติกรรมที่เคยชินที่ไม่ได้ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด แต่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ของบุคคล จากการที่แสดงพฤติกรรมต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สามารถบรรลุจุดมุ่งหมายของตนได้ และบุคคลนั้นตอบสนองต่อสิ่งเดิมและปฏิบัติซ้ำจนติดเป็นนิสัยหรือเป็นความเคยชิน (พนม คลี่ฉายา, 2555)

นิสัยการเปิดรับสื่อ (Media Habit) หมายถึง พฤติกรรมการบริโภคสื่อที่แต่ละบุคคลใช้สื่อซ้ำ ๆ ภายใต้สถานการณ์รูปแบบเดิม ซึ่งการเปิดรับสื่อจะเกิดขึ้นจากความคาดหวัง โดยความคาดหวังจะเป็นสิ่งที่กระตุ้นในการเลือกใช้สื่อของบุคคล และเมื่อความคาดหวังพัฒนาในระยะยาวจะกลายเป็นตัวกำหนดของการเลือกสื่อของบุคคล และนำไปสู่นิสัยการรับสื่อนั้นแบบซ้ำ ๆ เดิม ๆ (La Rose, 2010 อ้างถึงใน พนม คลี่ฉายา, 2555)

มนุษย์เปิดรับและเข้าถึงสื่อต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก การเปิดรับสื่อจึงมีอิทธิพลต่อทัศนคติ อารมณ์ และความรู้สึกของมนุษย์ ข้อมูลเนื้อหาในสื่อสามารถเป็นได้ทั้งข้อมูลที่เป็นความจริงหรือข้อมูลเท็จ โดยในปัจจุบันมีการใช้สื่อและสารสนเทศ และดิจิทัลมากขึ้น ข้อมูลของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในปี 2561 ของคนไทยพบว่ามีการใช้อินเทอร์เน็ตโดยเฉลี่ย 10 ชั่วโมง 5 นาทีต่อวัน ซึ่งมีการใช้มากขึ้นมากกว่าในปี 2560 ถึง 3 ชั่วโมง 41 นาทีต่อวัน อันเป็นผลมาจากการใช้ชีวิตไปสู่ความเป็นดิจิทัลมากขึ้น โดยสื่อสังคม (Social Media) ที่คนไทยนิยมใช้มากที่สุด ได้แก่ Facebook, Instagram, Twitter และ เว็บไซต์พันทิป เวลาเฉลี่ยในการใช้ต่อวันอยู่ที่ 3 ชั่วโมง 30 นาที และมีการใช้ YouTube หรือ Line TV เฉลี่ยอยู่ที่ 2 ชั่วโมง 35 นาทีต่อวัน ส่วนการใช้ Messenger และ LINE เวลาเฉลี่ยอยู่ที่ 2 ชั่วโมง ต่อวัน การเล่นเกมออนไลน์อยู่ที่ 1 ชั่วโมง 51 นาทีต่อวัน และการอ่านบทความหรือหนังสือผ่านการออนไลน์เวลาต่อวันเฉลี่ยอยู่ที่ 1 ชั่วโมง 31 นาที ต่อวัน ทั้งนี้มีการใช้สื่อดิจิทัลในการส่งข้อความในการติดต่อสื่อสารสูงถึง 94.5% (สุชาดา จักรพิสุทธิ์, 2554, สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA), (2561)

นิสัยการเปิดรับสื่อสามารถวัดได้จาก ประเภทสื่อที่เปิดรับ ระยะเวลาที่เปิดรับสื่อในแต่ละวัน ลักษณะการเปิดรับสื่อ ประเภทเนื้อหาที่เปิดรับ รวมทั้งทัศนคติที่มีต่อสื่อแต่ละประเภท นิสัยการเปิดรับสื่อมักจะมาจากแรงจูงใจในการเปิดรับสื่อหรือข่าวสาร ในแต่ละบุคคลเพื่อตอบสนองความต้องการ (Serverin, 2010 อ้างถึงใน กาญจนาแก้วเทพ, 2554, น.106-107, McCombs และ Becker, 1979, p.51-52) ซึ่งประมวลผลได้ดังนี้

1. เพื่อผ่อนคลายอารมณ์ เป็นการใช้สื่อเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ สร้างความบันเทิง และความสุขให้กับตนเอง

Copyright by Mahidol University

2. เพื่อสร้างความสัมพันธ์ เป็นการใช้สื่อในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม โดยผ่านการพูดคุยกัน หรือนำข่าวสารที่ได้รับไปพูดคุยหรือสื่อสารกับผู้อื่นต่อ

3. เพื่อให้เรียนรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ บุคคลที่เปิดรับข่าวสาร เพื่อติดตามและให้เท่าทันต่อความเคลื่อนไหวของสังคมหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ

4. เพื่อการมีส่วนร่วม การเปิดรับสื่อข่าวสารเพื่อมีส่วนร่วมต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม และสำรวจความเป็นจริงทางสังคม

5. เพื่อแสวงหาและศึกษาข้อมูล บุคคลที่เปิดรับข่าวสารเพื่อแสวงหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ที่สามารถกำหนดความเห็นของตนต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือการแสวงหาข้อมูลที่จะมีผลกระทบต่อตนเอง หรือนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์

จากการศึกษางานวิจัยเรื่องความต้องการข่าวสาร การใช้สื่อ และนิสัยการเปิดรับสื่อของผู้สูงอายุไทย พบว่า ผู้สูงอายุเปิดรับสื่อจากโทรทัศน์ และสื่อบุคคล โดยส่วนมากจะใช้เวลาไปกับการชมโทรทัศน์มากที่สุด ระยะเวลาอยู่ที่ 1-3 ชั่วโมง และช่วงเวลาที่เปิดรับสื่อจะอยู่ในช่วงเย็นถึงช่วงค่ำ ผู้สูงอายุต้องการข่าวบ้านเมืองที่สามารถเท่าทันเหตุการณ์และสถานการณ์ในสังคมไทย นอกจากนั้นยังมีความสนใจข้อมูลด้านสุขภาพ รวมถึงสิ่งที่ทำให้ผ่อนคลาย คลายเครียด รวมถึงความรู้สิ่งแวดล้อมทั่วไป นอกจากนั้นผู้สูงอายุยังให้โทรศัพท์ในการติดต่อลูกหลานหรือญาติพี่น้อง ซึ่งแรงจูงใจในการใช้สื่อของผู้สูงอายุ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลต่าง ๆ กับผู้คนรอบข้าง สร้างความสุขผ่อนคลายให้กับตนเองรวมถึงคนในครอบครัว ทั้งยังรับข่าวสารเพื่อเท่าทันเหตุการณ์ในสังคม และหลีกหนีจากความรู้สึกเหงาหรือโดดเดี่ยว (พนม คลี่ฉายา, 2556)

จากการศึกษาโครงการ “สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง” : สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ ในด้านนิสัยการเปิดรับสื่อของผู้สูงอายุที่ใช้สื่อดิจิทัล ซึ่งศึกษาทั้งหมด 5 พื้นที่จังหวัดในประเทศไทย ได้แก่ กรุงเทพมหานคร สุพรรณบุ สกลนคร เชียงใหม่ และนครศรีธรรมราช พบว่าผู้สูงอายุใช้สื่อดิจิทัลประเภทสมาร์ทโฟนเป็นหลักและเป็นประจำทุกวัน และมีการใช้แอพพลิเคชั่นได้แก่ ไลน์ซึ่งใช้มากที่สุด และรองลงมาเป็นเฟซบุ๊ค ยูทูป และเกม ตามลำดับ โดยเฉลี่ยในการใช้สื่อดิจิทัลวันละ 1-3 ชั่วโมง หรือมากกว่า 3 ชั่วโมง โดยส่วนมากจะเปิดรับสื่อดิจิทัลตลอดทั้งวัน แต่จะใช้สื่อดิจิทัลในช่วงเช้ามากที่สุด ซึ่งเนื้อหาที่ผู้สูงอายุเปิดรับมากที่สุดจะเป็นข่าวสารบ้านเมือง บันเทิง สุขภาพ ธรรมะ และอาหารตามลำดับ แต่ผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานครจะเปิดรับข้อมูลด้านข่าวสารบ้านเมืองมากที่สุด ซึ่งผู้สูงอายุใช้สื่อดิจิทัลเพื่อติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น สร้างความบันเทิง ค้นคว้าข้อมูลในสิ่งที่ผู้สูงอายุมีความสนใจ เพื่อส่งต่อข้อมูลไปยังผู้อื่น และใช้เพื่อตรวจสอบข้อมูลความน่าเชื่อถือของเนื้อหาและข้อมูลด้านสินค้าและบริการ (สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, นันทิยา ดวงภุมเมศ, 2562)

Copyright by Mahidol University

สรุป นิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัลเป็นสิ่งที่บุคลเปิดรับสื่อดิจิทัลในรูปแบบเดิมแบบซ้ำ ๆ กันเป็นประจำ รวมถึงระยะเวลาและความถี่ที่เปิดรับสื่อในแต่ละวัน ซึ่งมีปัจจัยมาจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคมที่เอื้อต่อการคล้อยตามในการเปิดรับสื่อดิจิทัล ไม่ว่าจะเป็น สภาพแวดล้อมทางสังคม อาชีพ ครอบครัว ระดับการศึกษา ทั้งยังมีแรงจูงใจในการเปิดหรือเลือกรับสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นประเภทสื่อที่เลือกเปิดรับ ลักษณะการเปิดรับสื่อ เช่น ประเภทเนื้อหาที่เปิดรับข้อมูลข่าวสารให้เท่าทันต่อสถานการณ์ในสังคมปัจจุบัน ค้นหาข้อมูลเพื่อความรู้ ความบันเทิง หรือคลายเครียด ติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ จากงานวิจัยครั้งนี้จะให้ความสำคัญกับการใช้สื่อดิจิทัลประเภทโทรทัศน์ดิจิทัล และสมาร์ทโฟนของผู้สูงอายุเป็นหลัก

2.2.4 สื่อดิจิทัลกับผู้สูงอายุ

หลังจากที่ประเทศไทยได้ประกาศนโยบายประเทศไทย 4.0 ซึ่งมุ่งเน้นการขับเคลื่อนสิ่งต่าง ๆ ผ่านเทคโนโลยีหรือเครื่องมือดิจิทัล ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ การผลักดันให้ผู้สูงอายุมีความรู้และความเข้าใจเทคโนโลยีหรือสื่อดิจิทัล จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในปัจจุบันและอนาคต โดยในการใช้สื่อดิจิทัลให้เป็นประโยชน์ในการเปิดรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ผู้สูงอายุจำเป็นใช้อย่างรู้เท่าทัน เพื่อไม่ให้ตนเองตกเป็นเหยื่อและไม่ให้รู้สึกว่าตนเองเป็นภาระต่อครอบครัวหรือสังคม (ณัฐดนัย เนียมทอง, 2561, และชมนภัส วังอินทร์, 2561)

จากงานวิจัย“Silver Age Content Marketing สื่อสารโดนใจรุ่นใหญ่วัยสีเงิน” ของวิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล พบว่า ประเภทเครื่องมือดิจิทัลที่ผู้สูงอายุนิยมใช้มากที่สุด ได้แก่ สมาร์ทโฟน โดยใช้แอพพลิเคชั่นไลน์ (Line) มากที่สุดถึงร้อยละ 50 เนื่องจากผู้สูงอายุมองว่าสมาร์ทโฟนสามารถใช้ติดต่อสื่อสารได้ง่าย โดยข้อมูลที่ผู้สูงอายุเปิดรับมากที่สุดจะเป็นประเภทข่าวสุขภาพ ความบันเทิง และข้อมูลด้านการเตือนภัยหรือข้อควรระวังต่าง ๆ และข้อมูลที่ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้สูงอายุในการดำเนินชีวิต (โพซิชั่นนิ่ง, 2561) นอกจากนี้ ผลกการวิจัยเรื่องรูปแบบการใช้ประโยชน์และปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารของผู้สูงอายุไทยของ พัชนี เชยจรรยา (2559) ยังพบว่า ผู้สูงอายุมีการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้ตนเองมีความทันสมัย เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง เพื่อค้นคว้าข้อมูลข่าวสารและข้อมูลด้านสุขภาพ เพื่อมีปฏิสัมพันธ์และติดต่อสื่อสารกับคนใกล้ชิด ใช้เข้าถึงความบันเทิงเพื่อพักผ่อนและผ่อนคลาย

ทั้งนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ อาชีพ โดยกรณีที่ผู้สูงอายุประกอบอาชีพที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีมาก่อน เช่น คอมพิวเตอร์ หรือโน๊ตบุ๊ค จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถเปิดรับสื่อดิจิทัลได้ง่ายกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยี และการเข้าถึง โดยผู้สูงอายุที่อยู่ในสังคมเมืองจะสามารถ

Copyright by Mahidol University

เข้าถึงสื่อดิจิทัลได้ง่ายกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในชนบท ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การได้รับอิทธิพลการใช้สื่อดิจิทัลมากจากคนใกล้ชิด เช่น หากมีคนในครอบครัวใช้สื่อดิจิทัลอาจทำให้ผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะใช้สื่อนั้นเช่นกัน ทั้งยังสามารถสอบถามหรือปรึกษาคนในครอบครัวในการใช้งานของสื่อดิจิทัลแต่ละประเภทได้ สำหรับมุมมองของผู้สูงอายุต่อการเปิดรับสื่อดิจิทัลนั้น ผู้สูงอายุมองว่าเทคโนโลยีช่วยทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย โดยเฉพาะข้อมูลที่ตนเองสนใจ เช่น ข้อมูลด้านสุขภาพ ทั้งยังมีความรู้สึกภูมิใจที่ตนเองสามารถแสวงหาข่าวสารผ่านสื่อดิจิทัลได้ ไม่ว่าจะเป็นผ่านแอพพลิเคชั่นไลน์ เฟซบุ๊ค และยูทูป หรือกูเกิ้ล อีกทั้งยังทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีบทบาทและมีคุณค่าต่อครอบครัว เนื่องจากสามารถแสวงหาข้อมูลข่าวสารและให้ความรู้กับคนในครอบครัวได้ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุยังขาดการรู้เท่าทันสื่อ เนื่องจากมีข้อมูลข่าวสารมากมายที่สื่อสารผ่านสื่อดิจิทัล โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพที่ผู้สูงอายุมักจะให้ความสนใจ หากไม่มีทักษะในการรู้เท่าทันสื่ออาจทำให้ผู้สูงอายุรับข้อมูลข่าวสารแบบผิด ๆ และอาจตกเป็นเหยื่อของสื่อได้

ทั้งนี้ การใช้สื่อดิจิทัลของผู้สูงสามารถเป็นได้ทั้งประโยชน์และโทษต่อผู้สูงอายุเช่นกัน การเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ผ่านสื่อดิจิทัลทำให้ผู้สูงอายุสามารถติดต่อสื่อสารกับคนใกล้ชิดได้สะดวกและรวดเร็วมากขึ้น ผู้สูงอายุสามารถรับรู้ข่าวสาร เท่าทันสังคมและเหตุการณ์โลก สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ง่ายและตลอดเวลา สร้างความบันเทิงให้กับตนเองและคลายเหงาได้ แต่หากมีการใช้ที่มากเกินไปอาจทำให้เสียสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นด้านสายตา การปวดกล้ามเนื้อตามร่างกาย โรคซึมเศร้า ขาดปฏิสัมพันธ์กับคนใกล้ชิด และอาจเสียเวลาไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็น รวมถึงอาจได้รับข้อมูลลวงที่อาจเป็นอันตรายต่อผู้สูงอายุ (โรงพยาบาลกรุงเทพ, ม.ป.ป)

2.3 แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (MIDL)

การรู้เท่าทันสื่อเริ่มนำมาใช้ในปี ค.ศ. 1992 โดยมีสมาชิกของ Aspen Media Literacy Leadership Institute ให้คำจำกัดความเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง ความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และสร้างสรรค์สื่อในหลาย ๆ รูปแบบ ซึ่งในปัจจุบันสื่อมีการพัฒนามากขึ้น และวัฒนธรรมการสร้างสื่อมีความรุ่งเรือง ทำให้คำจำกัดความของคำว่า การรู้เท่าทันสื่อนั้นรวมไปถึงสื่อในหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นสื่อด้านสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ หรือสื่อดิจิทัล (อุยา บิ๊กกิ้นส์, 2555)

นอกจากนั้น พัฒนาการของสื่อ สารสนเทศ และเทคโนโลยีดิจิทัลมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต การสื่อสาร และการเรียนรู้ของมนุษย์ในสังคม ทั่วโลกมีการใช้อินเทอร์เน็ตมากกว่าสามพันล้านคน จึงได้เปลี่ยนลักษณะการสื่อสารในรูปแบบดั้งเดิมไปสู่การสื่อสารที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดการ

Copyright by Mahidol University

สื่อสารแบบไร้พรมแดน ผู้คนในทุกมุมโลกสามารถเข้าถึงสื่อได้อย่างรวดเร็ว สื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล จึงเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกันและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทาง

ในปัจจุบันสื่อไม่ได้เป็นผู้ให้ข้อมูลหรือนำเสนอข่าวสารเพียงผู้เดียว แต่ทุกคนล้วนสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อได้ เนื่องจากเทคโนโลยีและสังคมออนไลน์ในปัจจุบันเข้ามามีบทบาทของมนุษย์ในชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก ดังนั้นการใช้ชีวิตหรือการรับข้อมูลข่าวสาร การให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ สามารถถูกส่งออกไปทั่วถึงทุกมุมโลกได้อย่างรวดเร็วและเป็นอิสระ ทำให้มีทั้งข้อมูลที่เป็นความจริง และข้อมูลที่ไม่เป็นความจริงปะปนกันอยู่มากมาย เพราะขาดการตรวจสอบความถูกต้อง จึงทำให้ผู้คนไม่ได้เช็คข้อมูล วิเคราะห์ และแยกแยะข้อมูลก่อนตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อในข้อมูลที่ตนได้รับ การรู้เท่าทันสื่อเป็นเรื่องใหม่ในสังคมไทยหากผู้รับสารไม่สามารถวิเคราะห์ความถูกต้องจากสื่อ อาจทำให้เกิดโทษได้ (Schoolchanfemakers, 2560, Piyawan-on, 2558)

การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศเกิดจาก 3 แนวคิดมารวมกัน คือ การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) การรู้เท่าทันสารสนเทศ (Information Literacy) และทักษะด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศ (ICTs Skills-Information and Communication Technologies) หรือการรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital Literacy) ซึ่งมีความหมาย ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ(สำนักงาน กสทช. 2558)

การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง ความสามารถในการเข้าถึง เข้าใจ วิเคราะห์ประเมินผล ความสามารถในการใช้ และเน้นการทำความเข้าใจหน้าที่ของสื่อ ประเมินว่าสื่อเหล่านั้นทำงานอย่างไร นอกจากนั้น ภาพรวมความหมายของการรู้เท่าทันสื่อจากหลาย ๆ องค์กร เช่น UNESCO, OFCOM ฯลฯ ให้ความหมายของการรู้เท่าทันสื่อเป็นการพัฒนาทางด้านความคิดหรือปัญญา มีองค์ประกอบสำคัญคือข่าวสาร คือสิ่งที่เกี่ยวกับโลกความเป็นจริง และทักษะ คือความสามารถในการรับเลือก วิเคราะห์ ประเมิน แยกแยะ และตอบโต้แสดงความคิดเห็นต่อสื่ออย่างมีเหตุผล (อุษา บิ๊กกิ้นส์, 2555, บุบผา เมฆศรีทองคำ และดนุลดา จามจุรี (ม.ป.ป.), สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ(สำนักงาน กสทช. 2558)

การรู้เท่าทันสารสนเทศ หมายถึง ความสามารถในการตระหนักรู้ของบุคคลเมื่อจำเป็นต้องใช้สารสนเทศ และความสามารถในการเข้าถึง การประเมินผล การใช้สารสนเทศจากหลายแหล่งที่มา การประเมินค่าและการใช้จริยธรรมด้านสารสนเทศ (อุษา บิ๊กกิ้นส์, 2555, (สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.), 2558)

Copyright by Mahidol University

การรู้เท่าทันดิจิทัล หมายถึง ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เครื่องมือสื่อสาร หรือเครือข่ายการสื่อสาร เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสารสนเทศในปัจจุบัน ทั้งยังเป็นความรู้ ความเข้าใจในการใช้เครื่องมือทางเทคนิค และเกี่ยวข้องกับความรู้ในการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมถึงทักษะการใช้สื่อสารสนเทศและสื่อดิจิทัลต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน ฯลฯ และทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ทักษะด้านอารมณ์และทางสังคมโดยมีความคิดที่ถูกต้องโดยไม่ใช้อารมณ์ โดยให้ความสำคัญกับเนื้อหา และมีจริยธรรมและมารยาทบนอินเทอร์เน็ต (สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ(สำนักงาน (กสทช.), 2558, พรชนิตว์ ลีนาราช (2560))

องค์ประกอบในการสร้างการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Potter, 2014, p.17-20) มีดังนี้

1. คุณลักษณะเฉพาะบุคคล (personal locus) หมายถึงลักษณะเฉพาะบุคคลในการเปิดรับสื่อทุกประเภท เป็นตัวกำหนดการควบคุม และสติ ของผู้รับสาร โดยในแต่ละบุคคลจะมีการเปิดรับสื่อที่แตกต่างกัน และทำให้เกิดคุณลักษณะเฉพาะบุคคลในการเปิดรับสื่อ ประกอบไปด้วย แรงขับ (drive) และเป้าหมาย (goal) สองสิ่งนี้จะทำให้ผู้รับสารเกิดความตระหนักรู้ในการเปิดรับสื่อว่าเปิดรับสื่อเพื่ออะไรบ้าง เช่น ต้องการความบันเทิง สร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ติดตามข่าวสารประกอบการตัดสินใจบางอย่าง การค้นคว้าหาข้อมูล หากมีความตระหนักรู้จะสามารถสร้างความเท่าทันสื่อให้กับตนเองได้

2. โครงสร้างความรู้ (knowledge structure) เป็นการค้นคว้าหาความรู้ให้เท่าทันเหตุการณ์และข่าวสาร โดยการคิดพิจารณาและเชื่อมโยงเนื้อหาจากสื่อ ซึ่งความรู้นั้นมาจากทั้งประสบการณ์ตรงและประสบการณ์จากสื่อที่ในแต่ละบุคคลได้พบเห็นและให้ความสนใจ ซึ่งเป็นความรู้ของผู้รับสารที่มีต่อเนื้อหาในสื่อบวกกับค่านิยมในสังคม การรู้เท่าทันสื่อ เช่น การรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสารที่ผู้รับสารได้รับจากผู้ส่งสาร เช่น เนื้อหานั้นต้องการจะสื่ออะไร ใครเป็นผู้ผลิต

3. ทักษะ (skill) หมายถึง เครื่องมือในการหาข้อเท็จจริง และเปิดรับสื่ออย่างระมัดระวัง หากมีทักษะการเปิดรับสื่อที่มากขึ้น จะสามารถทำให้มีความสามารถในการรู้ทันสื่อมากขึ้น ซึ่งทักษะที่สำคัญต่อการเท่าทันสื่อประกอบไปด้วยการวิเคราะห์ การประเมิน และการสังเคราะห์สื่อ ซึ่งทักษะเหล่านี้สามารถปรับใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

นอกจากนั้นในเรื่องแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (อุษา บิ๊กกิ้นส์, 2555, และสำนักศูนย์เรียนรู้สุขภาวะ (สสส.), 2558) ซึ่งประมวลผลและนำมาปรับใช้กับงานของผู้วิจัยเรื่องนิสัยการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุได้ดังนี้

Copyright by Mahidol University

1. การเข้าถึงสื่อดิจิทัล เป็นความสามารถของผู้สูงอายุในการเข้าถึงเนื้อหาต่าง ๆ ในสื่อดิจิทัล เมื่อสามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัลได้ พัฒนาการของการเท่าทันสื่อจะมีมากขึ้น เนื่องจากสภาพแวดล้อมในล้อมในสังคมมีความแตกต่างกันระหว่างสังคมในเมืองและชนบท การเข้าถึงสื่อดิจิทัลหรือความรู้ต่าง ๆ จะไม่เท่าเทียมกัน

2. การวิเคราะห์สื่อดิจิทัล เป็นความสามารถของผู้สูงอายุในการแยกแยะองค์ประกอบของสื่อดิจิทัล ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ตั้งแต่ที่มาของสื่อ ใครเป็นผู้ผลิตสื่อ สื่อมีวัตถุประสงค์อะไร เป็นการตีความและทำความเข้าใจสื่อหลังจากที่ได้เปิดรับหรือเข้าถึงข้อมูล ซึ่งผู้รับข้อมูลในแต่ละบุคคลจะมีความสามารถในการตีความสื่อที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ตลอดจนการรับรู้ข้อมูลของแต่ละบุคคล

3. การประเมิน เป็นการประเมินในสิ่งที่สื่อนำมาเสนอว่าสื่อนั้นมีความน่าเชื่อถือมากน้อยเท่าไร ทั้งในด้านเนื้อหา วิธีนำเสนอ และเทคนิคที่ใช้ รวมถึงความสามารถในการพิจารณาตัดสินความน่าเชื่อถือ ผลกระทบในระยะสั้นและระยะยาวของเนื้อหาที่เปิดรับจากสื่อดิจิทัล

4. การใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย โดยการไม่หลงเชื่อไปตามที่สื่อชักจูง หรือเชื่อเนื้อหาในสื่อทันทีหลังจากที่เปิดรับข้อมูล รวมถึงการส่งต่อข้อมูลให้ผู้อื่นโดยคำนึงถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

จากงานวิจัยเรื่อง การเข้าถึงบริการโทรคมนาคมและการสื่อสารออนไลน์ของผู้สูงอายุไทยพบว่าผู้สูงอายุมีการใช้สื่อดิจิทัล เช่น สมาร์ทโฟนมากขึ้น และพฤติการปรับเปลี่ยนการสื่อสารของตนเองให้เข้ากับยุคดิจิทัล โดยเฉพาะการสื่อสารในรูปแบบออนไลน์ในการแสวงหาข้อมูล รับชมความบันเทิงต่าง ๆ เนื่องจากสามารถเข้าถึงได้สะดวกและรวดเร็ว ดังนั้นผู้สูงอายุจึงควรเลือกรับสื่อ รู้ทันสื่อ และรู้ทันตัวเอง การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ (ฐิตินันทน์ ผิวนิล, 2559, ประชาธรรม, 2561)

ในโครงการยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของผู้คนพิการ ผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาส ในยุคหลอมรวมเทคโนโลยี ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการคิดการรู้เท่าทันสื่อไว้ว่า การรู้เท่าทันสื่อ คือ ทักษะหรือความสามารถในการใช้สื่ออย่างรู้ตัวและตื่นตัว หมายถึง มีสามารถในการตีความ วิเคราะห์ และแยกแยะเนื้อหาสาระของสื่อ สามารถตั้งคำถามและรู้ได้ว่าสื่อสร้างขึ้นได้อย่างไร ใครเป็นเจ้าของสื่อ ใครเป็นผู้ผลิต และสื่อเหล่านั้นมีความน่าเชื่อถือหรือไม่มากน้อยเพียงใด นอกจากนั้นต้องมีการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติม จากสื่อหลาย ๆ แหล่งเพื่อประเมินความน่าเชื่อถือ (สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558)

Copyright by Mahidol University

นอกจากนั้นจากงานบทความวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการใช้และการรู้เท่าทันอินเทอร์เน็ตและทัศคติการใช้เนื้อหาด้านสุขภาวะบนอินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุส่วนมากมี

วัตถุประสงค์หลักในการใช้เพื่อติดต่อสื่อสารกับเพื่อนและผู้รู้ ทั้งยังเป็นแหล่งที่สามารถหาข้อมูลความรู้ในเรื่องที่สนใจ โดยผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นส่วนมาก และความสามารถในการใช้งาน คือ ใช้เพื่ออ่านและติดตามข่าวสาร ใช้เพื่อการสนทนา การโพสต์รูป เนื่องจากเข้าถึงได้ง่ายและสามารถค้นหาข้อมูลได้หลากหลายช่องทาง (สุวิช ถิระโคตร, 2561)

การรายงานข่าวเรื่อง การอบรมเชิงปฏิบัติการ ผู้สูงอายุกับการรู้เท่าทันสื่อ ประสบการณ์จากพื้นที่เชียงใหม่ พบว่าผู้สูงอายุในปัจจุบันอยู่กับสื่อรอบตัว เช่น การฟังวิทยุ โดยฟังพระเทศน์ โฆษณาเรื่องต่าง ๆ หรือ มีสื่อบุคคลหรือเซลล์ขายของให้ผู้สูงอายุ ซึ่งสื่อทั้งหมดจะใช้จุดอ่อนของผู้สูงอายุ เช่น ความไม่ต้องการแก่ หรือพ้นจากความเจ็บป่วยเป็นการจูงใจในการขายของหรือซื้อสินค้า โดยส่วนมากผู้สูงอายุมักถูกชักจูงให้ซื้อสินค้าจำพวกอาหารเสริม หรือยาแก้รักษาโรค ผู้สูงอายุบางท่านตัดสินใจซื้อสินค้าเหล่านั้นด้วยตนเอง โดยที่ไม่ได้ปรึกษาหรือหาข้อมูลจากหลาย ๆ แหล่ง (ประชาธรรม, 2561)

ในผลการรายงานวิจัยของสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียร่วมกองทุนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในโครงการ“สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง” : สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศในผู้สูงอายุ ซึ่งศึกษาทั้งหมด 5 พื้นที่จังหวัดในประเทศไทย ได้แก่ กรุงเทพมหานคร สุพรรณบุ สกลนคร เชียงใหม่ และนครศรีธรรมราช จากการศึกษาพบว่า แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ คือ ความสามารถในการเข้าถึง เข้าใจ วิเคราะห์ ประเมิน และการใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย ทั้งยังสามารถตรวจสอบความน่าเชื่อถือของสื่อได้ (สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, นันทิยา ดวงภุมเมศ, 2562) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ความสามารถในการเข้าถึงสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ คือ สามารถระบุแหล่งที่มาของสื่อและการค้นหาข้อมูลที่ต้องการในสื่อต่าง ๆ

2. ความสามารถในการเข้าใจของผู้สูงอายุ คือ สามารถในการเข้าใจวัตถุประสงค์และเจตนาของสื่อหรือผู้ส่งสาร

3. ความสามารถในการวิเคราะห์และประเมินของผู้สูงอายุ คือ สามารถพิจารณาตัดสินความน่าเชื่อถือของสื่อ แหล่งที่มาของสื่อเปิดรับ

4. ความสามารถในการใช้สื่อและดิจิทัลอย่างปลอดภัย คือ สามารถคำนึงถึงความเสี่ยงในการใช้สื่อ ไม่หลงเชื่อสื่อโดยทันที หากมีการเผยแพร่ข้อมูลไปยังบุคคลอื่นต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้รับที่อาจเกิดขึ้น

Copyright by Mahidol University

นอกจากนั้น ในโครงการมีแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อผ่านการการเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ ในรูปแบบเป็นคำที่สั้นกระชับ ได้แก่ คาถารู้ทันสื่อ ซึ่งประกอบไปด้วย หยุด คิด ถาม ทำ ซึ่งได้ให้ความหมายทั้ง 4 คำไว้ ดังนี้

1. หยุด หมายถึง การยับยั้งตัวเอง อย่าด่วนเชื่อ และอย่าด่วนซื้อ

2. คิด หมายถึง คิดถึงความจำเป็น คิดถึงข้อดี ข้อเสีย ข้อจำกัด ผลที่จะเกิดตามมา

3. ถาม หมายถึง หาข้อมูลเพิ่มเติม อย่าเชื่อข้อมูลจากสื่อเดียว ถามเพื่อน ถามคนที่เคยใช้

4. ทำ หมายถึง คิดทบทวนและถามหาข้อมูลเพิ่มเติมแล้ว ตัดสินใจว่าจะทำหรือไม่ทำ

ผลจากโครงการพบว่า ผู้สูงอายุมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ โดยผู้สูงอายุมีทักษะการใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัยสูงที่สุด การเข้าถึง เข้าใจ ประเมินและวิเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากผู้สูงอายุมีการตระหนักและระวังตัวในการเปิดรับสื่อมากขึ้น ผู้สูงอายุมีการยับยั้งตัวเอง ไม่ตัดสินใจเชื่ออะไรโดยง่ายและรวดเร็ว คิดทบทวนและค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติม คำนึงถึงความจำเป็น ข้อดี ข้อเสีย และผลที่จะตามมาจากการเปิดรับสื่อ ศึกษาการหาข้อมูลเพิ่มเติมโดยที่ไม่ตัดสินใจเชื่อข้อมูลจากสื่อแหล่งเดียว หรือถามจากเพื่อน ถามผู้ที่เคยใช้ หรือผู้ที่มีประสบการณ์และความรู้ในด้านนั้น ๆ

ด้านการรู้เท่าทันสื่อ ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษา อาชีพและการทำงาน ประสบการณ์การใช้งาน มีวัตถุประสงค์ในการใช้งานและทักษะการรู้เท่าทันต่างกัน การรู้เท่าทันสื่อจะทำให้สามารถใช้สื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความปลอดภัย และไม่ก่อให้เกิดอันตรายที่อาจตามมาภายหลัง การพัฒนาสื่อเนื้อหาความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ และการเผยแพร่ในรูปแบบที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย ในแหล่งที่มีความน่าเชื่อถือ เป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้สูงอายุตัดสินใจเข้าใช้งาน (สุวิช ถิระโคตร, 2561)

สรุป การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล เป็นความสามารถในการมีทักษะการตระหนักรู้ในการใช้สื่อดิจิทัล นอกจากนั้นยังมีความสามารถในการเข้าถึงเนื้อหาต่าง ๆ ในสื่อ วิเคราะห์ที่มาของสื่อ วิเคราะห์ผู้ผลิตสื่อ วัตถุประสงค์ของเนื้อหาในสื่อ และสามารถพิจารณาตัดสินความน่าเชื่อถือ ผลกระทบในระยะสั้นและระยะยาวของเนื้อหาที่เปิดรับจากสื่อดิจิทัล รวมถึงใช้สื่ออย่างปลอดภัย โดยการไม่หลงเชื่อและคล้อยตามไปตามที่สื่อชักจูง หรือเชื่อเนื้อหาในสื่อทันทีหลังจากที่เปิดรับข้อมูล รวมถึงการส่งต่อข้อมูลให้ผู้อื่นโดยคำนึงถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

2.4 ประวัติโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา

Copyright by Mahidol University

โรงเรียนผู้สูงอายุจัดตั้งโดยกรมกิจการผู้สูงอายุ (ผส.) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยจัดตั้งเพื่อมุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษา การพัฒนา

ทักษะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ประสบการณ์ ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่น เพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชนแบบมีส่วนร่วม โรงเรียนผู้สูงอายุสามารถมีรูปแบบและกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาตนเอง การดูแล คุ้มครอง และการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ นอกจากนั้นยังเน้นไปที่การสร้างเสริมสร้างสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สร้างศักยภาพ คุณค่าภูมปัญญาผู้สูงอายุให้เป็นที่ประจักษ์และยอมรับ ทั้งยังให้ผู้สูงอายุสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบทอดต่อไป ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ ความต้องการของผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ จะกำหนดตารางกิจกรรมในแต่ละสัปดาห์ไว้ชัดเจน ระยะเวลาเปิดเรียนอาจเป็นตลอดปีหรือเปิดเป็นช่วงเวลาตามหลักสูตรที่จัดอบรม ส่วนใหญ่จะจัดกิจกรรมสัปดาห์ละ 1 วัน (สุภัควดี เปรมขัยพร, 2559)

โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2560 โดยสถาบันส่งเสริมภูมิปัญญาเพื่อสังคม (องค์กรสาธารณประโยชน์) เป็นผู้เริ่มดำเนินโครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และได้เรียนเชิญสำนักงานเขตยานนาวา กรมกิจการผู้สูงอายุ กศน.เขตยานนาวา วัดด่านพระราม3 สโมสรโรตารีกรุงเทพรัตนโกสินทร์ และสโมสรโรตารียานนาวา ร่วมดำเนินโครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในรูปแบบของ “โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา” ด้วยความอนุเคราะห์ของ หลวงพ่อพระครูสถิตบุญวัฒน์ ดร. เจ้าอาวาสวัดด่าน พระราม3 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ (Success Institue Thai, ม.ป.ป.)

จากการก่อตั้งโรงเรียนขึ้นในปี พ.ศ. 2560 ถึงปี พ.ศ. 2562 มีนักเรียนผู้สูงอายุรวมทั้งหมด 216 คน แบ่งตามรายปีดังนี้

พ.ศ. 2560 มีนักเรียนสูงอายุรวม 51 คน

พ.ศ. 2561 มีนักเรียนสูงอายุรวม 78 คน

พ.ศ. 2562 มีนักเรียนสูงอายุรวม 87 คน

การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา ไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากภาครัฐ แต่อาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากภาคประชาสังคม โดยจัดงานทอดผ้าป่าสามัคคีเพื่อการศึกษา นำเงินที่ได้รับมาจัดตั้งเป็นกองทุนเพื่อดำเนินกิจการของโรงเรียน ในการจัดการเรียนการสอนซึ่งดำเนินการทุกวันศุกร์ เวลา 08.00 - 16.00 น. ณ ศาลาสี่มุมบ้าน วัดด่าน พระราม ๓ และ ห้องประชุม

Copyright by Mahidol University

สำนักงานเขตยานนาวา โดยหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวาใช้หลักสูตร “385” (สุภัควดี เปรมขัยพร, 2559)

3 ตัวแรก คือ 3 กลุ่มวิชา ได้แก่ วิชาชีวิต 50% วิชาการ 30% และวิชาชีพ 20%

8 ตัวกลาง คือ 8 หมวดวิชา ได้แก่ การดูแลสุขภาพที่จำเป็น นันทนาและการใช้เวลาว่าง การพัฒนาจิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข เทคโนโลยีและการสื่อสาร การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางวิชาการ

5 ตัวหลัง คือ 5 กิจวัตรประจำวัน ได้แก่ เคารพธงชาติ สวดมนต์ ออกกำลังกาย นั่งสมาธิ และตั้งใจเรียน

วัตถุประสงค์ของโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา

1. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ
2. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาตนเอง การดูแล คุ้มครอง และพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ
3. เพื่อเสริมสร้างสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสภาพแวดล้อม
4. เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม
5. เพื่อส่งเสริมศักยภาพ คุณค่า อาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ
6. เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบทอดต่อไป

วิสัยทัศน์โรงเรียน : โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา เป็นโรงเรียนแห่งความสุขของคนทุกวัย

พันธกิจโรงเรียน : จัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทุกมิติ โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย และสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ชุมชนและสังคม

Copyright by Mahidol University

กรอบแนวคิด

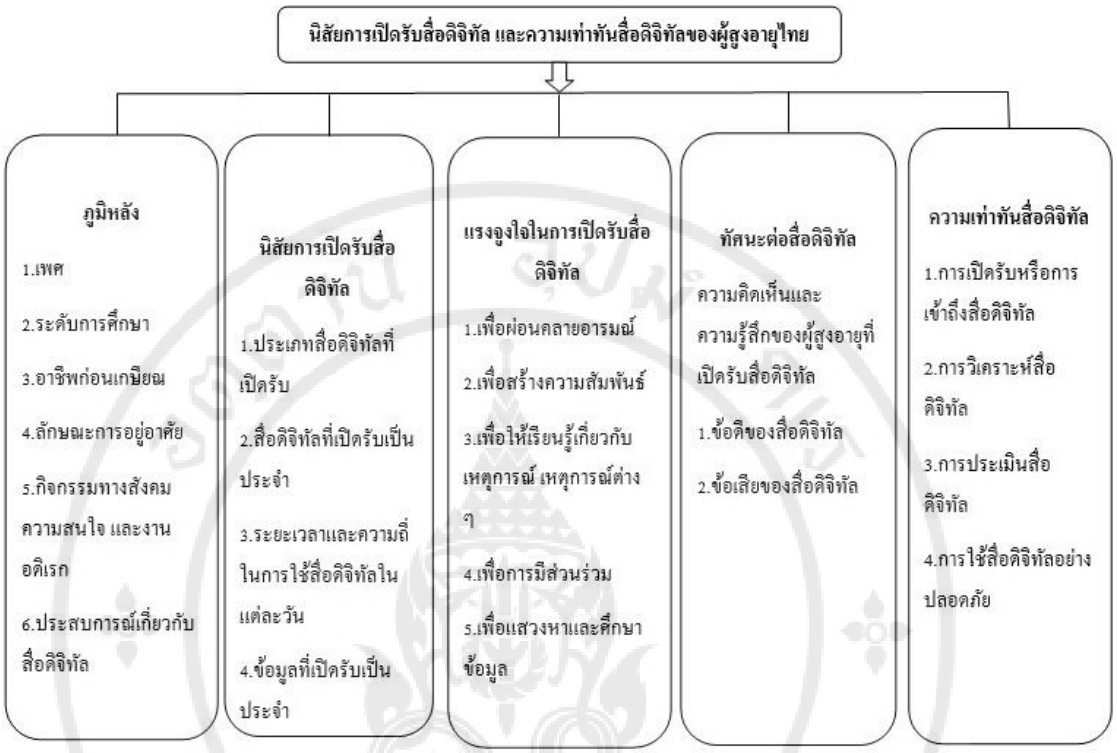

Copyright by Mahidol University

บทที่ 3
ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง “นิสัยการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0 กรณีศึกษา: โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา” ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

3.1 ประชากรที่ศึกษา

3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

3.3 วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.7 การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล

3.1 ประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้สื่อดิจิทัลในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 71 คน (สำนักงานเขตยานนาวา, 2561)

3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้สื่อดิจิทัล ในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ที่เคยเข้าร่วมโครงการ “สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง : สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ” ทั้งหมดจำนวน 25 คน

Copyright by Mahidol University

3.3 วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวนทั้งหมด 25 คน โดยวิธีการเลือกจากผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป และผู้สูงอายุที่ใช้สื่อดิจิทัลเป็นประจำ

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured) ที่มีการกำหนดแนวทางและโครงสร้างคำถามไว้ล่วงหน้า โดยเลือกใช้คำถามแบบปลายเปิด (Open-Ended Question) เป็นเครื่องมือสำหรับการเก็บข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์ตอบคำถามได้อย่างอิสระ ไม่จำกัดขอบเขตในการตอบ และสามารถขยายความในมุมมองต่าง ๆ ที่อาจนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่นอกเหนือจากความคาดหมายของผู้วิจัย โดยแนวคำถามในงานวิจัยนี้มีที่มาจากการศึกษา แนวคิด การรวบรวมข้อมูลวรรณกรรมและทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้นำเสนอในบทที่ 2 ของงานวิจัย โดยประเด็นคำถามมีดังนี้

1) คำถามเกี่ยวกับข้อมูลภูมิหลังของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณ ลักษณะการอยู่อาศัย กิจกรรมทางสังคม ความสนใจ และประสบการณ์เกี่ยวกับสื่อดิจิทัล (สื่อดิจิทัลที่เปิดรับหรือเคยเปิดรับ)

2) สื่อดิจิทัลที่ท่านเปิดรับเป็นประจำมีอะไรบ้าง และท่านเปิดรับบ่อยแค่ไหนในแต่ละวันและในแต่ละครั้งใช้เวลาประมาณเท่าใด

3) ข้อมูลที่ท่านเปิดรับเป็นประจำเป็นข้อมูลเกี่ยวกับอะไรบ้าง (เช่น สุขภาพ บันเทิง ข่าว สินค้า ฯลฯ) เพราะอะไร

4) ท่านคิดว่าสื่อดิจิทัลมีข้อดี ข้อเสียอะไรบ้าง เพราะอะไร

5) แรงจูงใจหรือเหตุผลที่ท่านเปิดรับหรือใช้สื่อดิจิทัลคืออะไรบ้าง

6) ท่านสามารถเปิดรับ ค้นหาเนื้อหาหรือข้อมูลต่าง ๆ ที่ต้องการจากสื่อดิจิทัลชนิดต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองหรือไม่ เพราะอะไร

7) ท่านสามารถบอกถึงแหล่งที่มา และวัตถุประสงค์ของข้อมูลหรือเนื้อหาที่เปิดรับจากสื่อดิจิทัลได้หรือไม่ เพราะอะไร

8) ท่านสามารถพิจารณาและตัดสินว่าข้อมูลหรือเนื้อหาที่ท่านเปิดรับจากสื่อดิจิทัลมีความน่าเชื่อถือในระดับใด และมองเห็นถึงผลกระทบของข้อมูลว่าจะเป็นอย่างไรบ้าง (เน้นให้ผู้ตอบยกตัวอย่างประกอบการอธิบาย)

Copyright by Mahidol University

9) ปกติท่านเชื่อข้อมูลที่สื่อดิจิทัลนำเสนอโดยทันทีหรือไม่ เพราะอะไร

10) ก่อนที่ท่านจะส่งต่อข้อมูลไปให้ผู้อื่น ท่านพิจารณาหรือคำนึงถึงเรื่องอะไรบ้าง เหตุผลอะไรที่ทำให้ท่านส่งต่อหรือไม่ส่งต่อข้อมูลหรือเนื้อหานั้น ๆ

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ จากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้สื่อดิจิทัล จะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในระหว่างเดือน พฤษภาคม - มิถุนายน 2562 โดยคำถามจะเป็นลักษณะปลายเปิดให้กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็น และได้ข้อมูลมากยิ่งขึ้น โดยก่อนผู้ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัยจะตอบคำถาม จะมีแบบฟอร์มขอรับคำยินยอมจากผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อชี้แจงและให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีอิสระในการตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งจะปกปิดชื่อผู้ของให้สัมภาษณ์และใช้นามสมมติแทน จากนั้นผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาทำการวิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผล

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) โดยการจำแนกข้อมูลในระดับมหภาคแบบอิงทฤษฎีในการวิเคราะห์ตามความเหมาะสมของข้อมูล โดยยึดกรอบแนวคิดที่ได้ศึกษาเป็นหลัก และการวิเคราะห์สรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) เพื่ออธิบายถึงความเป็นมา สาเหตุ และผลลัพธ์จากงานวิจัย โดยการตีความจากข้อมูลในการสัมภาษณ์

3.7 การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล

ในการสัมภาษณ์กับผู้สูงอายุทั้งหมด 25 คน ผู้วิจัยเลือกใช้เครื่องมือ Reflexivity คือ การถามย้อนผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลว่าผู้วิจัยได้เข้าใจข้อมูลที่ได้รับอย่างถูกต้อง ตลอดจนใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangular Check) ได้แก่ การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีเก็บสังเกตควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นการยืนยัน

Copyright by Mahidol University

บทที่ 4
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “นิสัยการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0: กรณีศึกษา โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานิสัยแรงจูงใจ และทัศนะในการเปิดรับสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ และเพื่อวิเคราะห์ความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้สื่อดิจิทัล ในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ที่เคยเข้าร่วมโครงการ “สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง : สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อ และสารสนเทศ” จำนวน 25 คน โดยการศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย สามารถแบ่งได้เป็น 5 ส่วน ดังนี้

4.1 ภูมิหลัง

4.1.1 เพศ

4.1.2 ระดับการศึกษา

4.1.3 อาชีพก่อนเกษียณ

4.1.4 ลักษณะการอยู่อาศัย

4.1.5 กิจกรรมทางสังคม ความสนใจ และงานอดิเรก

4.1.6 ประสบการณ์เกี่ยวกับสื่อดิจิทัล

4.1.7 ตารางสรุปภูมิหลังผู้สูงอายุ

4.2. นิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัล

4.2.1 ประเภทสื่อดิจิทัลที่เปิดรับ

4.2.2 สื่อดิจิทัลที่เปิดรับเป็นประจำ

4.2.3 ระยะเวลาและความถี่ในการใช้สื่อดิจิทัลในแต่ละวัน

4.2.4 ข้อมูลที่เปิดรับเป็นประจำ

4.3 แรงจูงใจในการเปิดรับสื่อดิจิทัล

4.3.1 เพื่อผ่อนคลายอารมณ์

4.3.2 เพื่อสร้างความสัมพันธ์

4.3.3 เพื่อให้เรียนรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ

4.3.4 เพื่อการมีส่วนร่วม

Copyright by Mahidol University

4.3.5 เพื่อสำรวจข้อมูล

4.4 ทัศนะต่อสื่อดิจิทัล

4.4.1 ข้อดีของสื่อดิจิทัล

4.4.2 ข้อเสียของสื่อดิจิทัล

4.5 ความเท่าทันสื่อดิจิทัล

4.5.1 การเข้าถึงสื่อดิจิทัล

4.5.2 การวิเคราะห์สื่อดิจิทัล

4.5.3 การประเมินสื่อดิจิทัล

4.5.4 การใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย

4.1 ภูมิหลัง ประกอบไปด้วย 7 ส่วน ดังนี้

4.1.1 เพศ

จากการศึกษาผู้ให้สัมภาษณ์ในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวาที่มีอายุมากกว่า 60 ปี ขึ้นไปทั้งหมดเป็นจำนวน 25 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงเนื่องจากในโรงเรียนมีจำนวนผู้สูงอายุที่เป็นเพศชายค่อนข้างน้อยและบางคนไม่สะดวกให้ข้อมูล จึงทำให้การศึกษาครั้งนี้มีผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นเพศชาย จำนวน 1 คน และเป็นเพศหญิง จำนวน 24 คน

4.1.2 ระดับการศึกษา

ในระดับการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุให้สัมภาษณ์มีการศึกษาอยู่ในระดับมัธยมตอนปลายและประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) เป็นจำนวน 8คน และระดับประถมศึกษา เป็นจำนวน 8 คน รองลงมาระดับปริญญาตรี เป็นจำนวน 6 คน และระดับมัธยมตอนต้น 3 คน

4.1.3 อาชีพก่อนเกษียณ

ด้านอาชีพพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์เคยประกอบอาชีพ ธุรกิจส่วนตัวเป็นจำนวน 12 คน โดยปัจจุบันยังประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัวอยู่ 11 คน พนักงานบริษัท 6 คน ข้าราชการ 2 คน ลูกจ้าง 1 คน และไม่ได้ประกอบอาชีพ 4 คน

Copyright by Mahidol University

4.1.4 ลักษณะการอยู่อาศัย

ลักษณะการอยู่อาศัยพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์จะอาศัยอยู่กับครอบครัวภรรยาสามี และลูกเป็นจำนวน 20 คน อาศัยอยู่กับพี่น้อง 4 คน และอยู่คนเดียว 1 คน

4.1.5 กิจกรรมทางสังคม ความสนใจ และงานอดิเรก

ในด้านของกิจกรรมทางสังคม พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนซึ่งเป็นนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา ส่วนใหญ่ทำงานจิตอาสา และมีความสนใจในเรื่องของการเป็นอาสาสมัครในกิจกรรมหรือหน่วยงานต่าง ๆ เช่น เป็นอาสมัครผู้ช่วยดูแลผู้พิการที่โรงพยาบาล ส่วนงานอดิเรกที่ผู้สูงอายุทำมากที่สุด ได้แก่ งานฝีมือ (เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า ประดิษฐ์สิ่งของ ทำขนม) การท่องเที่ยว และหลายคนที่ทำงานด้านจิตอาสาและอาสาสมัครเป็นงานอดิเรก

พอเราว่างแล้ว เราก็อยากจะเอาเวลาที่เหลือไปช่วยคนอื่นหรือทำบุญแล้วป้าก็สนใจการสร้างความสุขอยู่ดีกินดีให้กับชุมชน (รัน, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนมีความสนใจในด้านงานฝีมือ การท่องเที่ยว เพื่อพักผ่อนในวัยเกษียณ

ป้าก็แก่แล้ว ทำงานมาตลอด พอถึงช่วงวัยนี้ได้พักผ่อนก็อยากจะไปเที่ยวนู่นเที่ยวนี่บ้าง (ณัฐ, สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2562)

4.1.6 ประสบการณ์เกี่ยวกับสื่อดิจิทัล

ประสบการณ์การใช้สื่อดิจิทัล โดยส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์มักใช้สื่อที่ดิจิทัลประเภทสมาร์ทโฟนเป็นจำนวน 25 คน และโทรทัศน์ดิจิทัล 10 คน โดยสื่อดิจิทัลประเภทสมาร์โฟนมักจะใช้เพื่อเข้าถึงแอพพลิเคชั่น เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ค ยูทูป กูเกิ้ล และอินสตราแกรม

ตอนนี้ใช้โทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ทโฟนอย่างพวกไลน์ เฟซบุ๊คอยู่ (สุ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

Copyright by Mahidol University

4.1.7 ตารางสรุปภูมิหลังผู้สูงอายุ

ภูมิหลัง	จำนวน				
เพศ	ชาย 1 คน	หญิง 24 คน			
ระดับการศึกษา	มัธยมปลายและประกาศนียบัตรวิชาชีพ (.ปวช) 8 คน	ประถมตอนต้น 8 คน	ปริญญาตรี 6 คน	มัธยมตอนต้น 3 คน	
อาชีพก่อนเกษียณ	ธุรกิจส่วนตัว 12 คน	พนักงานบริษัท 6 คน	ข้าราชการ 2 คน	ลูกจ้าง 1 คน	ไม่ได้ประกอบอาชีพ 4 คน
กิจกรรมทางสังคมและความสนใจ	นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา 25 คน	จิตอาสา 13 คน	อาสาสมัคร 3 คน		
งานอดิเรก	จิตอาสาและอาสาสมัคร 10 คน	งานฝีมือ 9 คน	ท่องเที่ยว 8 คน	ทำขนม 1 คน	
ประสบการณ์เกี่ยวกับสื่อดิจิทัล	สมาร์โฟน 25คน	โทรทัศน์ดิจิทัล 10 คน			

4.2. นิสัยการเปิดรับสื่อ ประกอบไปด้วย 6 ส่วน ดังนี้

4.2.1 ประเภทสื่อดิจิทัลที่เปิดรับ

Copyright by Mahidol University

ผลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุพบว่า ประเภทสื่อดิจิทัลที่ผู้ให้สัมภาษณ์เปิดรับมากที่สุดคือแอพพลิเคชั่นที่สามารถเข้าถึงผ่านสมาร์ทโฟน และโทรทัศน์ดิจิทัล (สมาร์ททีวี) โดย

ส่วนใหญ่ใช้แอพพลิเคชั่น ไลน์ รองลงมา คือ เฟซบุ๊ค ยูทูป กูเกิ้ล และอินสตราแกรม ตามลำดับ ทั้งนี้มีการใช้ไลน์เป็นประจำทุกวัน เพื่อการติดต่อสื่อสาร การทำงาน หรือการทำธุรกิจ และติดตามข่าวสารต่าง ๆ

ตอนนี้มีอะไรก็ใช้ไลน์ตลอด โทรหาลูกก็โทรผ่านไลน์ ใช้ทางธุรกรรมอะไรสะดวกแล้วไวด้วยไม่ต้องถือเงินก้อนไปธนาคาร มันสะดวกและปลอดภัยกว่าเมื่อก่อนเยอะ เพราะเมื่อก่อนถ้าไปธนาคารแล้วต้องพกเงินไปเยอะ ๆ ก็รู้สึกไม่ปลอดภัย เดี๋ยวนี้อยู่บ้านก็โอนเงินเข้า-ออกได้เลย (กุ้ง, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2562)

สำหรับแอพพลิเคชั่นเฟซบุ๊คและยูทูป จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์มักจะใช้แอพพลิเคชั่นเฟซบุ๊ค ในลักษณะการลงรูปหรือโพสต์ (Post) ในชีวิตประจำวัน การท่องเที่ยว ติดตามชีวิตประจำวันของครอบครัว หรือเพื่อน ๆ และสนทนาแสดงความคิดเห็น (Comment) บางครั้ง ในส่วนของยูทูปจะใช้เพื่อความบันเทิง เช่น ฟังเพลง หรือการทำอาหาร และงานประดิษฐ์

ป้าสนใจงานฝีมือและอาหาร เวลาว่างหรืออยากหาสูตรก็เปิดดูในยูทูปได้ (พร, สัมภาษณ์, 31 กรกฎาคม 2562)

ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้กูเกิ้ลที่ไม่บ่อยนัก โดยส่วนใหญ่จะใช้เพื่อค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมในสิ่งที่ตนเองสนใจหรือ อยากรู้ นอกจากนั้นยังมีบางคนที่ใช้แอพพลิเคชั่นอินสตราแกรม ไว้เพื่อการติดตามนักแสดงที่ตนเองชื่นชอบ ดูความบันเทิงทั่วไป และลงรูปตนเอง

ป้าใช้อินสตราแกรมทุกวัน เพื่อหาเนื้อหาที่ตัวเองชอบและสนใจ (นพ, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2562)

สื่อดิจิทัลที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีการเปิดรับรองลงมาจากโทรศัพท์สมาร์ทโฟนคือ โทรทัศน์ดิจิทัล ซึ่งผู้ที่ใช้ โทรทัศน์ดิจิทัลส่วนมากจะใช้ทุกวัน ทั้งยังมีบางคนที่เปิดตลอดเวลา เนื่องจากส่วนใหญ่มักจะอยู่บ้านและมีเวลาว่างจึงมักเปิดโทรทัศน์ทิ้งไว้ หรือเปิดไว้เพื่อดูข่าวสาร ความบันเทิงและสิ่งที่ตนเองสนใจ ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่าลักษณะการใช้โทรทัศน์ดิจิทัล หรือ สมาร์ททีวี ยังคงเป็นการใช้ในรูปแบบของการรับชมรายการต่าง ๆ แต่ไม่ได้มีการใช้ในลักษณะของการเชื่อมต่อกับแอพพลิเคชั่นต่าง ๆ แต่อย่างใด

ป้าก็ใช้ทีวีทุกวันเพราะอยู่บ้านตลอดวัน แต่ถ้าวันที่ติดธุระก็จะไม่ได้ดูเลย แต่ส่วนใหญ่ก็อยู่บ้าน (ยุ้ย, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2562)

Copyright by Mahidol University

ปัจจุบันที่ผู้สูงอายุมีการใช้สื่อดิจิทัลมากขึ้น ในการใช้สื่อเหล่านี้ทำให้ก้าวข้ามอุปสรรคในเรื่องพื้นที่และเวลา เนื่องจากสามารถติดต่อได้สะดวกรวดเร็ว สามารถค้นคว้าหาข้อมูลในสิ่งที่ตนเองสนใจได้ทันที

4.2.2 สื่อดิจิทัลที่เปิดรับเป็นประจำ

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้สมาร์ทโฟนเพื่อจะเข้าถึงแอพพลิเคชั่นไลน์เป็นหลัก โดยผู้ให้สัมภาษณ์จะใช้แอพพลิเคชั่นไลน์เพื่อติดต่อสื่อสารกับผู้สูงอายุด้วยกัน โดยจะสังเกตได้ว่าส่วนใหญ่จะให้ไลน์แทนการให้เบอร์โทรศัพท์ที่มีมากขึ้นซึ่งต่างกับในอดีตที่ส่วนใหญ่มักจะติดต่อสื่อสารโดยสื่อสารผ่านการสนทนาทางโทรศัพท์ เพราะไลน์สามารถติดต่อสื่อสารได้ในรูปแบบของการส่งข้อความและโทรศัพท์ซึ่งสามารถทำได้อย่างรวดเร็วและไม่เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม

ส่วนมากป้าก็ใช้อยู่สองอันนี้แหละมีไลน์กับเฟซบุ๊ค ยูทูปมีบ้างแต่ไม่บ่อยเท่าสองอันนี้ (สุ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

เดี๋ยวนี้ป้าก็เล่นแต่ไลน์กับเฟซนี่แหละสลับไปมาอยู่สองอันทุกวัน ไลน์ก็ไว้คุยกับเพื่อน เฟซก็ไว้ดูรูปเพื่อน ๆ ลงรูปเวลาไปไหนมาไหน (ธี, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2562)

วัน ๆ ป้าก็ดูแต่ไลน์ ลูกส่งข่าวอะไรมาก็ดู บางทีก็ไว้ใช้ดูข้อมูลที่โรงพยาบาลส่งมากับยูทูปไว้ดูอะไรที่มันสนุก ๆ คลายเครียดเราไปด้วย (ดวงใจ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

4.2.3 ระยะเวลา และความถี่ในการเปิดรับสื่อดิจิทัลในแต่ละวัน

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนเปิดรับสื่อดิจิทัลเป็นประจำทุกวัน โดยส่วนใหญ่ใช้สื่อสมาร์ทโฟนวันละ 2-3 ชั่วโมงต่อวัน ทั้งยังมีผู้ให้สัมภาษณ์บางคนที่ใช้ประมาณ 6-8 ชั่วโมงต่อวัน เนื่องจากมีการติดต่อสื่อสารกันตลอดเวลา และมีบางคนใช้สมาร์ทโฟนประมาณ 7-8 ชั่วโมง เนื่องจากยังทำธุรกิจส่วนตัว จึงจำเป็นต้องใช้ไลน์ในการติดต่อสื่อสารกับลูกค้าทุกวัน

ป้าก็ใช้แทบตลอดแหละ เวลามีคนส่งข้อความมาป้าก็เปิดดูแล้วก็ตอบแทบจะตลอดเลย (ณัฐ, สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2562)

อย่างไลน์ กับเฟซบุ๊คก็จะใช้วันละ 2-3 ชั่วโมง แต่ถ้าว่างก็จะเล่นทั้งวัน (วัน, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2562)

เปิดรับสื่อทางไลน์ใช้ทุกวัน ประมาณ 6-8 ชั่วโมง (ดา, สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2562)

Copyright by Mahidol University

นอกจากนั้นยังมีผู้ให้สัมภาษณ์ใช้โทรทัศน์ดิจิทัลทุกวัน วันละประมาณ 5-7 ชั่วโมง

ป้าก็ใช้ทีวีทุกวันเพราะอยู่บ้านตลอดวันแต่ถ้าวันที่ติดธุระก็2-3ชั่วโมงแต่ส่วนใหญ่ก็อยู่บ้าน (พร, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2562)

จากผลการสัมภาษณ์สังเกตได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ที่ยังคงทำงานหรือประกอบธุรกิจส่วนตัวนั้นจะมีช่วงเวลาที่เปิดรับสื่อดิจิทัลหรือสื่อออนไลน์บ่อยมากกว่าผู้ให้สัมภาษณ์ที่เกษียณแล้วและผู้ให้สัมภาษณ์ที่อยู่บ้านเป็นประจำ เนื่องจากต้องใช้ติดต่อสื่อสารในการทำงานและสนทนากับลูกค้า ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์ที่อยู่บ้านตลอดเวลาจะเปิดรับสื่อดิจิทัลในช่วงเช้าหลังจากตื่นนอนและช่วงสายหลังจากทำงานบ้านเสร็จสิ้น และช่วงกลางคืนก่อนนอน และเปิดรับสื่อประเภทโทรทัศน์ดิจิทัลในลักษณะของการเปิดทิ้งไว้เพื่อไม่ให้ตนเองเหงาหรือบ้านเงียบ และจะให้ความสนใจกับเนื้อหาที่ตนเองสนใจเท่านั้น

4.2.4 ข้อมูลที่เปิดรับเป็นประจำ

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ข้อมูลที่ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากเปิดรับเป็นประจำ ได้แก่ ข้อมูลด้านสุขภาพ ข่าวสารบ้านเมือง และข่าวทั่วไปมากที่สุด รองลงมาเป็นข้อมูลด้านความบันเทิง กีฬา แฟชั่น สินค้า อาหาร ท่องเที่ยว และข้อมูลด้านจิตอาสา

สำหรับเหตุผลที่ผู้ให้สัมภาษณ์เปิดรับข้อมูลด้านสุขภาพมากที่สุดคือ ต้องการข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ที่สามารถนำมาใช้ในการดูแลสุขภาพของตนเองได้ เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์ต้องการที่จะให้ตนเองมีร่างกายที่แข็งแรง นอกจากนั้นผู้ให้สัมภาษณ์ยังมีการบอกต่อข้อมูลด้านสุขภาพไปยังบุคคลอื่นอีกด้วย โดยข้อมูลที่เปิดรับจะมีข้อมูลที่มาจากไลน์ของทางโรงพยาบาล หรือข้อมูลที่เกี่ยวกับสุขภาพจากที่เพื่อน ๆ ส่งให้

การมีสุขภาพที่ดีเป็นเป้าหมายของชีวิตตนเอง (รัน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2562)

สุขภาพป้าดวกการออกกำลังกาย โยคะ ดูแล้วมันเป็นประโยชน์กับตัวเองไปบอกครอบครัวต่อก็ได้ (ยุ้ย, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2562)

เปิดรับพวกสุขภาพเพราะต้องการรู้ข้อมูลในเรื่องสุขภาพ อยากดูแลตัวเองให้ร่างกายแข็งแรง (นา, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2562)

ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลสุขภาพ เพราะอายุมากก็ต้องดูแลตัวเองมากขึ้น (ปลา, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2562)

ป้าก็ดูข้อมูลพวกสุขภาพเพราะสนใจเกี่ยวกับสุขภาพอยากมีร่างกายที่แข็งแรงและสามารถบอกต่อคนอื่นในการรักษาสุขภาพได้ด้วย (ดวงใจ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

Copyright by Mahidol University

ในส่วนของข้อมูลด้านข่าวสารบ้านเมืองและข่าวทั่วไป ส่วนใหญ่ให้เหตุผลไปในทำนองเดียวกันว่าต้องการเท่าทันเหตุการณ์ในบ้านเมืองที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ทั้งยังต้องการรับรู้ความเคลื่อนไหวของสังคมทั้งในประเทศของตนเองและประเทศอื่น ๆ

ดูพวกข่าวเพื่อจะได้ตามทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน (ชัช, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

ป้าเปิดรับข้อมูลข่าวสารสังคมและบ้านเมือง เพราะมองว่าเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องรับรู้และตามให้ทัน (สุ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

ก็เปิดรับข้อมูลด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ เพราะจะได้รู้เท่าทันสถานการณ์ในปัจจุบันเพื่อนำมาปรับในการดำเนินธุรกิจของตัวเอง (กุ้ง, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2562)

ข้อมูลที่เปิดรับต่อมาเป็นข้อมูลในด้านความบันเทิง เพลง กีฬา แฟชั่น สินค้า อาหาร สารคดี ท่องเที่ยว และข้อมูลด้านจิตอาสา ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า การเปิดรับข้อมูลด้านความบันเทิงเพราะต้องการที่จะให้ตนเองมีความผ่อนคลายและคลายเครียด เนื่องจากข้อมูลด้านความบันเทิงต่าง ๆ นั้น สามารถสร้างความสนุกสนานให้กับผู้สูงอายุได้

มีละครและความบันเทิงบ้างเพราะคลายเครียด (นัน, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2562)

นอกจากนั้นยังมีผู้ให้สัมภาษณ์ที่เปิดรับข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าเพราะต้องการทราบว่ามีสิ่งใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้นใหม่หรือไม่ หรือมีวิวัฒนาการใหม่ที่เกิดขึ้นหรือไม่

ดูเกี่ยวกับสินค้า เพราะดูว่ามีอะไรใหม่ๆ หรือมีอะไรวิวัฒนาการไปแล้วบ้าง (นา, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2562)

ในด้านแฟชั่นมีผู้ให้สัมภาษณ์เพียงคนเดียวที่เปิดรับข้อมูลด้านนี้ เนื่องจากประกอบธุรกิจด้านเสื้อผ้าจึงสนใจในข้อมูลด้านแฟชั่น เพราะจำเป็นที่จะต้องศึกษาข้อมูลด้านแฟชั่นใหม่ ๆ เป็นประจำ

ป้าชอบดูพวกแฟชั่น เพราะว่าป้าทำธุรกิจพวกเสื้อผ้าเลยต้องดูอัพเดตบ่อย ๆ (สุ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ทำงานจิตอาสาหรือเป็นอาสาสมัครมีการเปิดรับข้อมูลที่เกี่ยวกับกิจกรรมหรือจิตอาสามากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่มาจากโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา หรือตามหน่วยงานที่ผู้สูงอายุได้ไปร่วมทำจิตอาสาด้วย

ดูพวกจิตอาสาเพราะว่าป้าทำจิตอาสาเยอะ (วรรณดี, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2562)

Copyright by Mahidol University

ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากจะเปิดรับข้อมูลหลากหลายด้านเพราะต้องการที่รับรู้ถึงสิ่งใหม่รวมถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้เท่าทันกับเหตุการณ์บ้านเมือง และเพื่อเป็น

ประโยชน์กับตนเองในทั้งร่างกายและจิตใจ แต่ก็จะมีผู้ให้สัมภาษณ์บางคนที่เปิดข้อมูลเฉพาะด้านที่ตนเองชอบหรือสนใจ หากมีข้อมูลด้านใดตนไม่สนใจจะไม่มีการเปิดรับข้อมูลในด้านนั้น ๆ เนื่องจากไม่ต้องการให้ตนเองเกิดความเครียดหรือความกังวล

สารคดี การท่องเที่ยว อาหารการกิน ละคร และเกม เพื่อผ่อนคลายกับคลายเครียด (นี, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2562)

4.3. แรงจูงใจในการเปิดรับสื่อดิจิทัล ประกอบไปด้วย 5 ส่วนดังนี้

4.3.1 เพื่อผ่อนคลายอารมณ์

ผลจากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์เปิดรับสื่อดิจิทัลไว้เพื่อคลายเหงาและคลายเครียด จึงต้องเรียนรู้การใช้สื่อดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เพื่อติดต่อสื่อสารกับครอบครัว ลูกหลาน รวมถึงเพื่อนของผู้ให้สัมภาษณ์เอง นอกจากนี้ส่วนใหญ่มักเปิดรับชมสารคดีการท่องเที่ยว ละคร อาหาร เพื่อสร้างความรู้สึกผ่อนคลายอารมณ์และสร้างความสนุกสนานให้กับตนเอง

สารคดี การท่องเที่ยว อาหารการกิน ละคร และเกม เพื่อผ่อนคลาย และคลายเครียดให้กับตนเอง (นี, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2562)

เปิดรับข้อมูลบันเทิง เพราะสามารถเป็นตัวช่วยในการผ่อนคลายและสร้างความสนุกสนาน (กุ้ง, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2562)

บันเทิงกับเพลงเพราะชอบความผ่อนคลาย (ธี, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2562)

ตัวเองป่วยมีโรคร้าย ซื้อสื่อดิจิทัลมาเพื่อผ่อนคลาย (วิ, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2562)

4.3.2 เพื่อสร้างความสัมพันธ์

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์เปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อสร้างความสัมพันธ์ใน 2 ลักษณะได้แก่ ใช้สื่อดิจิทัลเปิดรับข้อมูลข่าวสารเพื่อการสนทนา และใช้สื่อดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ดังนี้

การเปิดรับสื่อดิจิทัลและข่าวสารนั้นผู้ให้สัมภาษณ์มักจะเปิดรับเพื่อใช้ในการสนทนาและติดต่อกับผู้อื่นเป็นประจำ โดยใช้ข้อมูลที่จะเปิดรับสนทนากับลูกหลาน เพื่อน หรือคนใกล้ชิด ที่ไม่ได้อยู่ด้วยกันหรืออยู่ห่างไกลกัน ซึ่งจะเป็นการถามความเป็นอยู่ทั่วไป ปรึกษาปัญหา หรือคอยถามในสิ่งที่ตนเองไม่รู้ จึงทำให้ได้เพื่อนและคุยกับเพื่อนผ่านไลน์ได้มากขึ้น นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ยังเปิดรับสื่อไม่ว่าจะเป็นข่าว ละคร สุขภาพ เพื่อนำไปสนทนาและบอกต่อกับผู้อื่น

Copyright by Mahidol University

โดยเฉพาะเรื่องสุขภาพที่ผู้สูงอายุจะเปิดรับสื่อด้านนี้เป็นประจำ ซึ่งหากเป็นข้อมูลที่ดีและน่าสนใจ รวมทั้งน่าเชื่อถือก็มักจะนำสิ่งที่ตนรู้นั้นไปบอกต่อลูกหลานและคนรอบข้าง

ใช้ไว้ดูนู่นนี่ ข่าวใหม่ ๆ ข่าววัยรุ่น บางทีก็ดูพวกดาราจะได้ไปคุยกับลูกหลานรู้เรื่อง (กุ้ง, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2562)

ป้าใช้สื่อเพราะอย่างไลน์เอาไว้ใช้คุยกับเพื่อนคลายเหงาได้ นัดเพื่อนไปเที่ยวหรือโทรหาได้สะดวกมันไวดี วิดีโอคอลเห็นหน้ากันก็ได้หายคิดถึงหน่อย (ปุก, 19 กรกฎาคม 2562)

ได้พูดคุยกับเพื่อนผ่านไลน์มากขึ้น ได้รู้ความเปลี่ยนแปลงรอบ ๆ ตัวและในสังคม (ณัฐ, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2562)

นอกจากนั้นผู้ให้สัมภาษณ์ยังใช้สื่อดิจิทัลเพื่อติดต่อสื่อสาร เนื่องจากสามารถใช้ได้ง่าย สะดวก และรวดเร็วมากขึ้น ทั้งยังประหยัดค่าใช้จ่ายในด้านค่าโทรศัพท์ และค่าเดินทาง เนื่องจากปัจจุบันสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นโดยการส่งข้อความและโทรศัพท์ผ่านแอพพลิเคชั่นไลน์ได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมและประหยัดค่าเดินทางซึ่งต่างจากในอดีตหากต้องการสื่อสารจะต้องโทรศัพท์ซึ่งทำให้เสียค่าใช้จ่ายมาก หรือต้องมีการเดินทางเพื่อพบปะสื่อสารจึงทำให้มีการเสียค่าใช้จ่ายด้านการเดินทางเพิ่ม

ไว้ติดต่อเพื่อนและคุยกับลูกหลาน (นก, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2562)

สามารถติดต่อเพื่อนฝูงทำงานได้ง่ายและไว มากขึ้น ประหยัดค่าใช้จ่ายในการหาข้อมูลข่าวสารเพราะไม่ต้องคอยซื้อหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารบ่อย ๆ สามารถหาข้อมูลที่สนใจได้ทันที ค้นคว้าข้อมูลได้ทุกที่ และไม่ต้องเดินทางไปไกล ๆ (สุ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

4.3.3 เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ

ผลการสัมภาษณ์พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีการเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือให้เท่าทันสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเปิดรับข่าวสารบ้านเมือง เศรษฐกิจ กีฬา บันเทิง นอกจากเพื่อให้มีความเท่าทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันแล้ว ยังเปิดรับเพื่อนำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ตัวอย่างเช่น ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เปิดรับสื่อด้านแฟชั่นเพื่อนำมาปรับใช้กับธุรกิจของตนเอง หรือผู้ให้สัมภาษณ์ที่เปิดรับสื่อด้านสุขภาพเพื่อนำมาปรับใช้ให้เข้ากับตนเอง หรือแบ่งปันให้กับครอบครัวหรือคนรอบข้าง เพื่อดูว่าปัจจุบันมีข่าวสุขภาพด้านใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ และมีข้อควรใดที่ควรระวังในการดำเนินชีวิต

ดูข่าว เพราะได้รู้เท่าทันเหตุการณ์ (ตา, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2562)

Copyright by Mahidol University

ดูข่าวสารเพราะจะได้รู้ความเคลื่อนไหวและสิ่งใหม่ในสังคม (วิ, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2562)

เปิดรับเนื้อหาข่าวต่าง ๆ ทำให้รู้วัตถุประสงค์ว่ามีอะไรเกิดขึ้น ถ้าเป็นข่าวก็จะรู้ว่ามีอะไรเกิดขึ้นในข่าวนั้น บุคคลนั้นทำอะไร (นพ, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2562)

4.3.4 เพื่อการมีส่วนร่วม

ผลการสัมภาษณ์พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์มักจะเปิดรับข่าวสารเพื่อให้ตนเองรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและการทำงานกับผู้อื่น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการทำงานร่วมกับผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา หรือการทำงานจิตอาสา จึงทำให้ต้องเปิดรับข้อมูลความเคลื่อนไหวของกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา หรือสถานที่ไปร่วมทำงานจิตอาสา นอกจากนี้ยังมีการบอกต่อและแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรคภัยต่าง ๆ กับผู้อื่น

ส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลในการทำงานจากที่ทำงาน และข้อมูลข่าวสารบ้านเมืองบ้าง เพราะเราต้องทำงานกับคนอื่นตลอดเวลา และต้องใช้ติดต่อในการทำงาน เนื่องจากมีหลายองค์กรการใช้สื่อดิจิทัลจึงจำเป็นและสะดวกมากที่สุด (ทิพ, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2562)

เปิดรับพวกสุขภาพ ออกกำลังกาย โยคะ บันเทิง ข่าวสารบ้านเมือง ดูโฆษณาบ้างแต่น้อย รับข่าวสารพวกนี้เพื่อที่จะต้องการรับข้อมูลที่เป็นประโยชน์แล้วนำไปปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อตนเองและครอบครัว (ยุ้ย, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2562)

ผู้ให้สัมภาษณ์มีการส่งรูปภาพให้ผู้อื่น ตัวอย่างเช่น รูปภาพสวัสดีในตอนเช้า หรือรูปภาพสำหรับคำอวยพร เพื่อให้ผู้ที่ติดตามหรือผู้ที่มีรายชื่อติดต่อได้รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของผู้ให้สัมภาษณ์ ผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือการบอกเล่าเรื่องชีวิตประจำวัน

ส่งต่อพวกรูปภาพกับความบันเทิงและสร้างความสุขให้กับเพื่อน ๆ (ปลา, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2562)

จะส่งเป็นเรื่องบันเทิงหรือรูปภาพ (นี, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2562)

4.3.5 เพื่อแสวงหาและศึกษาข้อมูล

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ศึกษาข้อมูลข่าวสารเพิ่มเติมจากที่ได้รับจากสื่อดิจิทัล เพื่อยืนยันและตัดสินใจในความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลด้านสุขภาพ ตัวอย่างเช่น เมื่อได้รับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร หรือสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตประจำวัน จะมีการสำรวจหรือค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งอื่นเพื่อประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลนั้น ๆ ก่อนจะตัดสินใจ หรือเมื่อได้รับข้อมูลในช่วงเวลาที่น้ำท่วมในประเทศไทย ผู้ให้สัมภาษณ์จะมีการค้นหาเส้นทางหลีกเลี่ยงพื้นที่น้ำท่วม เพื่อช่วยในการตัดสินใจเลือกเส้นทางในการ

Copyright© by Mahidol University

เดินทาง แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีการเปิดรับและค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมจากสื่อดิจิทัลและสื่ออื่น ๆ ก่อนการตัดสินใจเชื่อหรือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในชีวิตประจำวัน

ป้าเคยจะไปเที่ยวจังหวัดหนึ่งที่เขาบอกว่ามีน้ำท่วมอยู่รถผ่านไม่ได้ แต่พอโทรไปถามญาติกับเปิดดูข่าวในกูเกิ้ลก็ไม่มีเจอว่าน้ำท่วมเลยเนี่ย (วิ, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2562)

มีเพื่อน ๆ ส่งข้อมูลมาว่ามีสมุนไพรรักษาโรค แต่พอไปถามลูกกับกับหมอเพิ่มเติมปรากฏว่าไม่จริงมันยิ่งส่งผลเสียกับเราเพิ่มด้วยซ้ำ (ณัฐ, สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2562)

ในทีวีมันชอบพวกขายสินค้าแพงๆใช่ไหม แต่พอเราไปศึกษาจากหลาย ๆ เว็บ ถามเพื่อน ลูกหลาน หรือไปดูของจริงในห้างหรือสถานที่ที่มีขายอันนั้นโดยเฉพาะปรากฏว่าราคาไม่ได้สูงอย่างที่ในทีวีเอามาโชว์เลย ยิ่งตอนนี้พวกห้างก็มีให้ซื้อของออนไลน์แล้วด้วยซื้อแบบนั้นสบายใจกว่าได้ของดีไม่เสียหายแน่นอน (นพ, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2562)

หาข้อมูลจากหลายๆสื่อมาประกอบการพิจารณาในการตัดสินว่าข้อมูลน่าเชื่อถือหรือเป็นประโยชน์กับเราไหม (นี, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2562)

นอกจากนั้นผู้ให้สัมภาษณ์มักจะใช้สื่อในการค้นคว้าข้อมูลที่ตนเองสนใจและหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง อย่างเช่น การหาข้อมูลด้านเศรษฐกิจเพื่อมาประกอบธุรกิจของตนเอง

สามารถค้นหาเนื้อหาและข้อมูลต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง เช่น การหาข้อมูลจากกูเกิ้ลเพราะต้องอัพเดตข่าวสารแฟชั่นมาประกอบการทำธุรกิจ และค้นหาข้อมูลข่าวสารบ้านเมืองที่สนใจ (สุ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

ผู้ให้สัมภาษณ์ยังสามารถเลือกรับข้อมูลที่สนใจและปฏิเสธข้อมูลที่ไม่สนใจได้ โดยบางคนปฏิเสธที่จะรับข่าวสารด้านการเมือง หรือสื่อที่รู้สึกไม่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและไม่น่าเชื่อถือ

ใช้ไลน์ และค้นคว้าหาข้อมูลจากกูเกิ้ล เนื่องจากเราได้รับความรู้บ้างจากสื่อดิจิทัลและบางครั้งมีสิ่งที่เราสนใจพอดี ทำให้ไม่ต้องไปค้นหาไกล ๆ (ณัฐ, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2562)

เราสามารถที่จะรับมันมาได้สะดวกสบาย และเปิดรับได้ทุกที่ทุกเวลา สามารถค้นหาข่าวที่เราสนใจ และปฏิเสธโฆษณาหรือข่าวที่เราไม่สนใจได้ อย่างพวกข่าวสารบ้านเมืองหรือพวกสิ้นค้าจะไม่สนใจเลย (รัน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2562)

Copyright by Mahidol University

4.4. ทัศนะต่อสื่อดิจิทัล ประกอบไปด้วย 2 ส่วน ดังนี้

4.4.1 ข้อดีของสื่อดิจิทัล

ผลจากการสัมภาษณ์ถึงทัศนะที่มีต่อสื่อดิจิทัลในด้านบวกพบว่า สื่อดิจิทัลสามารถเปิดรับข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็วและทันที และยังเข้าถึงได้อย่างไม่จำกัดสถานที่ สะดวกสบายในการค้นหาและเปิดรับ ทำให้รู้ข่าวสารรอบตัว และได้รับข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ทั้งยังสามารถเปิดรับข้อมูลข่าวสารได้หลากหลายช่องทางมากขึ้น ช่วยให้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้ติดต่อกันและกันได้ง่าย ค้นหาข้อมูลได้รวดเร็ว และสามารถเลือกค้นหาในสิ่งที่สนใจได้

สามารถรับข้อมูลข่าวสารได้ไวและทันทีแทบจะตลอด 24 ชั่วโมง และยังเข้าถึงได้ทั่วโลก (สุ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

ข้อดีคือ ทันเหตุการณ์ รับข้อมูลข่าวสารได้เร็ว และกว้างไกล (นี, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2562)

นอกจากนั้นสื่อดิจิทัลยังสามารถสร้างความสะดวกสบายในการใช้ชีวิตได้มากขึ้น เช่น สั่งอาหารจากการบริการออนไลน์มารับประทานที่บ้าน หรือซื้อของจากเว็บไซต์ห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ ได้โดยตรง เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และความสุขต่อตนเอง

มันสะดวกซื้อของได้ง่ายขึ้น อย่างพวกแกร็บที่สั่งของกินมาส่งถึงที่บ้านได้เลยไม่ต้องออกไปไกล แล้วก็สั่งซื้อของจากเว็บของแต่ละห้างได้เลย (ดวงใจ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

สื่อดิจิทัลสามารถสร้างความสุขทำให้ไม่เหงา และทำให้เกิดประโยชน์กับตัวเองได้ อย่างเวลาปวดสะโพกแล้วดูยูทูปเกี่ยวกับโยคะช่วยทำให้หายปวดสะโพกทำตามจนตอนนี้หายดี (ยุ้ย, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2562)

ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมไว้ว่าการที่เปิดรับข่าวสารเยอะต้องใช้สติ และต้องการศึกษาในสื่อนั้น ๆ ให้เข้าใจ แต่ในส่วนการตัดสินใจว่าเป็นความจริงหรือไม่จะขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้ที่เปิดรับสื่อ

4.4.2 ข้อเสียของสื่อดิจิทัล

ทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ในด้านข้อเสียของสื่อดิจิทัลพบว่า สื่อดิจิทัลมักมีผู้ปล่อยข่าวและข้อมูลที่ไม่เป็นความจริง หากไม่ได้อ่านทำความเข้าใจอย่างถี่ถ้วนหรือถามจากผู้รู้จึงยากที่จะตัดสินใจเชื่อข้อมูลเหล่านั้น ตัวอย่างเช่น ข้อมูลเรื่องสุขภาพเป็นข้อมูลที่อาจไม่มีความน่าเชื่อถือค่อนข้างสูงหากเปิดรับจากสื่อออนไลน์ และในบางข้อมูลอาจจะไม่เป็นความจริง จึงควรเปิดรับข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ เช่น โรงพยาบาลหรือแพทย์โดยตรงจะมีความน่าเชื่อถือมากกว่า

Copyright by Mahidol University

นอกจากนั้นยังมีข้อมูลเก่าที่มีการเผยแพร่ผ่านมาหลายปีถูกนำมาเผยแพร่ซ้ำ ๆ จึงอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิด และบางครั้งก็เป็นข้อมูลปลอม (Fake news) เช่น ข่าวคลื่นจากโทรศัพท์ในวันหนึ่งที่มีพลังงานมาจากนอกโลกสูงทำให้ส่งผลและเป็นอันตรายต่อสมอง นอกจากนี้ยังมีโฆษณาชวนเชื่อที่เกินความเป็นจริงซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อตัวผู้สูงอายุ โดยถูกสื่อชักจูงให้เป็นไปตามที่สื่อต้องการได้ง่าย

บางครั้งเป็นข้อมูลเท็จ เช่น เอาข่าวเก่าหลายปีมาลงใหม่ ทำให้เกิดความเข้าใจผิด และบางครั้งเป็นข้อมูลที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง (รัน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2562)

สื่อดิจิทัลยังมีการให้ข้อมูลที่หลอกลวงผู้บริโภค หรือโฆษณาสินค้าที่มีการโน้มน้าวโดยการลดราคาพร้อมของแถม ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่าเชื่อถือ จึงไม่ตัดสินใจเชื่อในโฆษณาสินค้านั้น ๆ อีกทั้งยังมีข้อมูลที่ส่งผลกระทบทางลบต่อผู้เปิดรับมากมาย เช่น การพนันออนไลน์และภาพที่ไม่เหมาะสม

มีโฆษณาชวนเชื่อที่เกินจริงบ้าง (นี, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2562)

มีข้อมูลที่ไม่เป็นความจริงและคนชอบส่งต่อกันเยอะ (ทิพ, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2562)

นอกจากนั้นการใช้เวลากับสื่อดิจิทัลที่มากเกินไปก็ทำให้เสียเวลาและเสียสุขภาพตลอดจนทำให้ไม่ได้ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ทำให้พบปะผู้อื่นน้อยลง หรือมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้างน้อยลงกว่าเดิม

ทำให้เสียสายตา บางครั้งก็มีสื่อที่ไม่น่าเชื่อถือเยอะ เช่น เรื่องสุขภาพบางอย่างอาจจะไม่เป็นความจริง ควรดูจากแหล่งที่เป็นที่มาจากโรงพยาบาลหรือหมอจะดีกว่า (ชัช, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

ใช้บ่อยเกินไปไม่ได้มีการพูดคุยหรือทำกิจกรรมกับคนรอบข้างน้อยกว่าเมื่อก่อน (วรรณดี, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2562)

4.5. ความเท่าทันสื่อดิจิทัล ประกอบไปด้วย 4 ส่วน ดังนี้

4.5.1 การเข้าถึงสื่อดิจิทัล

ผลการสัมภาษณ์พบว่า สามารถแบ่งระดับความสามารถในการเปิดรับหรือเข้าถึงสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่สามารถเปิดรับและเข้าถึงสื่อดิจิทัลได้อย่างคล่องแคล่ว กลุ่มที่เปิดรับและเข้าถึงสื่อดิจิทัลในระดับพอได้ และกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลในสื่อดิจิทัลได้เลย

Copyright by Mahidol University

กลุ่มที่1 คือผู้ให้สัมภาษณ์ที่สามารถเข้าถึงหรือค้นหาเนื้อหาข้อมูลที่ต้องการจากสื่อดิจิทัลได้ด้วยตนเองอย่างคล่องแคล่ว เช่น การหาข้อมูลโดยการเปิดช่องทางโทรทัศน์ดิจิทัล การหาข้อมูลที่ตนเองสนใจผ่านสมาร์ทโฟนหรือแอพพลิเคชั่นจากเว็บไซต์ ไม่ว่าจะเป็นการหาข้อมูลข่าวสารบ้านเมือง ข้อมูลด้านสุขภาพ รวมถึงสามารถเข้าถึงหลาย ๆ แหล่งข้อมูลที่จะนำมาเปรียบเทียบความน่าเชื่อถือได้

สามารถเปิดรับและค้นหาข้อมูลจากสื่อต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองเพราะมีช่องทางจากสื่อหลายช่องทางที่จะนำมาเปรียบเทียบกันเพื่อหาอันที่ดีที่สุด (ชัช, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

ทั้งนี้มีผู้ให้สัมภาษณ์บางคนสามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัลได้เนื่องจากให้ลูกหลานสอน บางคนใช้วิธีการสอบถามจากผู้อื่น หรือเรียนรู้วิธีการใช้จากสถานที่ที่มีการเปิดสอนการใช้สื่อดิจิทัล ทำให้สามารถค้นหาข้อมูลที่ตนเองต้องการจากสื่อดิจิทัลได้ด้วยตนเอง ในกรณีของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ทำธุรกิจมองว่าจำเป็นที่จะต้องเข้าถึงหรือค้นหาข้อมูลจากสื่อดิจิทัลได้ด้วยตนเอง เพื่อติดตามข่าวสารและข้อมูลเพื่อนำมาปรับใช้กับธุรกิจของตนเอง

สามารถค้นหาเนื้อหาและข้อมูลต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง เช่น การหาข้อมูลจากกูเกิ้ลเพราะต้องอัพเดตข่าวสารแฟชั่น และค้นหาข้อมูลข่าวสารบ้านเมืองที่ตนเองสนใจ และเคยเรียนการใช้สมาร์ทโฟนสำหรับผู้สูงอายุมาก่อนจึงทำให้รู้วิธีการใช้และค้นหาข้อมูล (สุ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

สามารถเปิดรับและค้นหาข้อมูลได้ด้วยตนเอง เพราะใช้มาหลายปีและมีความคล่องตัวพอสมควร หากส่วนไหนไม่เข้าใจหรือไม่ค่อยถนัดจะถามจากผู้มีความชำนาญ (รัน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2562)

สามารถเปิดรับได้ด้วยตนเอง เพราะต้องติดตามข่าวสารบ้านเมืองในการทำธุรกิจและแหล่งข่าวบันเทิงที่ต้องการดูด้วยตนเอง เช่นจากเฟซบุ๊ค กูเกิ้ล โทรทัศน์ (กุ้ง, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2562)

กลุ่มที่2 เป็นกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่สามารถเข้าถึงและค้นหาข้อมูลจากสื่อดิจิทัลได้ในระดับพอใช้ โดยผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้มีความต้องการที่จะค้นหาข้อมูลด้วยตนเองได้ แต่รู้สึกว่าสื่อดิจิทัลค่อนข้างเป็นสื่อที่ใช้ยากโดยเฉพาะสมาร์ทโฟน จึงทำให้บางคนมีความกังวลและไม่กล้าที่จะใช้สื่อดิจิทัลทำอย่างอื่นนอกเหนือจากใช้เพื่อการสนทนาผ่านทางไลน์ เฟซบุ๊ค หรือยูทูป เนื่องจากมีความกังวลว่าหากทำอะไรผิดพลาดโดยที่ไม่รู้ตัว อาจจะทำให้สื่อดิจิทัลที่ตนใช้นั้นมีความเสียหาย จึงทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนต้องให้ผู้ที่ใกล้ชิดช่วยสอนการใช้สื่อดิจิทัลบางครั้ง

Copyright by Mahidol University

สามารถเปิดรับหรือค้นหาเนื้อหาได้ด้วยตนเอง หากไม่เข้าใจจะถามลูก (ณัฐ, สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2562)

พอได้บ้าง แต่บางอย่างทำไม่เป็นเพราะยากถ้ามีคนช่วยสอนและทำบ่อย ๆ ก็อาจจะทำได้เอง (นี, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2562)

ได้บ้าง เพราะมีเพื่อนและหลานคอยสอนให้ทำ และอยากรู้ข้อมูลด้วยตัวเอง (ดา, สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2562)

กลุ่มที่3 เป็นกลุ่มที่สามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัลได้แต่ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลในสื่อดิจิทัลได้เลยเนื่องจากมีความกังวลว่าหากพบกับสิ่งที่แปลกใหม่จะทำให้สื่อดิจิทัลได้รับความเสียหาย รวมถึงภาษาในสื่อที่ใช้ส่วนมากจะเป็นภาษาอังกฤษจึงทำให้ไม่กล้าที่จะเปิดรับหรือค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ด้วยตนเอง

เปิดหาข้อมูลไม่ได้เลย เพราะบางครั้งก็เป็นภาษาอังกฤษไม่รู้ภาษา และไม่กล้ากดมั่ว ๆ สุ่มสี่สุ่มห้ากลัวจะพังและเสียเงิน (นา, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2562)

ไม่ได้ เพราะส่วนใหญ่ให้ลูกหลายช่วยดูหรือทำให้ ทำด้วยตัวเองไม่ได้ (นัน, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2562)

4.5.2 การวิเคราะห์สื่อดิจิทัล

การวิเคราะห์สื่อเป็นความสามารถของผู้สูงอายุในการแยกแยะองค์ประกอบของสื่อดิจิทัล ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ตั้งแต่ที่มาของสื่อ ใครเป็นผู้ผลิตสื่อ สื่อต้องการจะสื่อสารหรือมีวัตถุประสงค์อะไร เป็นการตีความและทำความเข้าใจสื่อหลังจากที่ได้เปิดรับหรือเข้าถึงข้อมูล ผลการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่สามารถวิเคราะห์สื่อโดยการบอกถึงแหล่งที่มาและวัตถุประสงค์ของข้อมูล หรือเนื้อหาที่เปิดรับจากสื่อดิจิทัลได้ระดับหนึ่ง เนื่องจากในด้านการบอกแหล่งที่มาหากไม่มีแหล่งที่มาอย่างชัดเจนผู้ให้สัมภาษณ์จะไม่สามารถบอกได้ โดยเฉพาะข้อมูลที่มาจากเว็บไซต์หรือข้อมูลที่ส่งต่อผ่านทางไลน์มักไม่มีการระบุชื่อผู้ให้ข้อมูลหรือแหล่งที่มาอย่างชัดเจน

บอกแหล่งที่มาได้บ้างไม่ได้บ้าง ข้อมูลบางอย่างที่เค้าแชร์มาในไลน์ก็ไม่รู้ ว่ามาจากไหน อย่างในทีวีจะมีในช่องรายการก็จะรู้ว่ามีแหล่งที่มาจากไหน ไลน์ตามโรงพยาบาลก็คือเป็นแหล่งที่มาโดยตรงจากโรงพยาบาล แต่พวกตามไลน์หรือในกรุ๊ปไลน์ไม่รู้ว่าข้อมูลมาจากไหนเพราะส่งต่อ ๆ กันมา (พร, สัมภาษณ์, 31 กรกฎาคม 2562)

ทั้งนี้หากเป็นโทรทัศน์ดิจิทัลหรือเว็บไซต์เกี่ยวกับข้อมูลที่เข้าถึงโดยตรงก็จะสามารถบอกแหล่งที่มาอย่างชัดเจน เช่น ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนเข้าถึงข่าวสารด้านสุขภาพโดยตรงจากเว็บไซต์โรงพยาบาล หรือไลน์ทางการของโรงพยาบาล ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักในการให้ความรู้ด้านสุขภาพ วิธีดูแลตนเองจากโรคภัยต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากเว็บไซต์ของแต่

Copyright by Mahidol University

ละสำนักข่าวโดยตรง โดยในส่วนที่ไม่สามารถบอกแหล่งที่มาจะเป็นข้อมูลที่ส่งต่อกันมา ซึ่งไม่มีการระบุชื่อและแหล่งที่มาอย่างชัดเจน ทำให้ไม่ทราบว่าข้อมูลนั้นเป็นความจริงหรือไม่จึงไม่กล้าจะตัดสินใจในทันที

สามารถบอกได้เพราะส่วนใหญ่เวลารับข้อมูลข่าวสารจะรับจากแหล่งที่มาโดยตรง เช่น ข้อมูลด้านสุขภาพ จะรับจากข้อมูลในไลน์ที่เป็นทางการของโรงพยาบาลศิริราช จุฬาฯ และรามาฯ โดยตรง ไม่รับจากแหล่งอื่น วัตถุประสงค์ส่วนใหญ่ก็จะเป็นการให้ความรู้ด้านสุขภาพ วิธีดูแลตนเองจากโรคภัยต่าง ๆ (ดวงใจ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

ข้อมูลด้านสุขภาพ ก็จะรู้ว่าต้องการให้ข้อมูลด้านสุขภาพ อย่างเช่น วิธีการป้องกันจากโรคต่าง ๆ ในไลน์ที่มาจากโรงพยาบาลโดยตรง (ญา, สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2562)

ในการบอกวัตถุประสงค์ของข้อมูลหรือเนื้อหาที่เปิดรับนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่สามารถบอกวัตถุประสงค์ของข้อมูลได้ โดยส่วนมากจะให้ตัวอย่างจากโฆษณาที่ขายสินค้าก็เพื่อโน้มน้าวให้ซื้อสินค้า โดยบางข้อมูลอาจจะบอกวิธีการรักษาสุขภาพและมีวัตถุประสงค์ที่จะขายสินค้าในภายหลัง และบางข้อมูลก็อาจมีการปลุกปั่นยั่วยุให้เกิดความแตกต่างและแตกแยกได้

รู้ถึงวัตถุประสงค์ของสื่อ เช่น สื่อโฆษณาต้องการขายสินค้า (ยุ้ย, สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2562)

ข้อมูลบางอย่างเราก็รู้ว่าอยากที่จะขายของถ้าเป็นพวกข่าวสินค้า แต่ถ้าข่าวเกี่ยวกับสุขภาพวิธีการออกกำลังกายหรือรักษาดูแลตัวเองก็จะรู้ว่าเป็นการให้ข้อมูลเพื่อสุขภาพ เพื่อดูแลตัวเอง (นา, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2562)

วัตถุประสงค์แล้วแต่ว่าข่าวโน้มน้าวแบบไหนขึ้นอยู่กับพิจารณาส่วนบุคคล อย่างเช่น เชื่อว่าโฆษณาสินค้าไม่ค่อยเป็นความจริงอาจจะแค่ต้องการขาย แต่คุณภาพของสินค้าอาจจะไม่ดีเท่าที่โฆษณาไว้และราคาอาจไม่ได้สูงหรือเท่ากับราคาที่ตั้งไว้จริง ๆ (นัน, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2562)

4.5.3 การประเมินสื่อดิจิทัล

การประเมินสื่อเป็นความสามารถในการพิจารณาการตัดสินความน่าเชื่อถือ ผลกระทบในระยะสั้นและระยะยาวของเนื้อหาที่เปิดรับ ผลจากการสัมภาษณ์พบว่า การประเมินและพิจารณาตัดสินความน่าเชื่อถือของข้อมูลจากสื่อที่เปิดรับส่วนใหญ่สามารถประเมินได้ เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์มักจะไม่เชื่อถือข้อมูลที่ไม่มีชื่อผู้เขียน ผู้ส่งข้อความ และข้อมูลประเภทโฆษณาชวนเชื่อต่าง ๆ

Copyright by Mahidol University

นอกจากนั้นผู้ให้สัมภาษณ์ยังมองว่าผลกระทบของข้อมูลหรือเนื้อหาจากสื่อมีทั้งด้านบวกและด้านลบ จึงต้องศึกษาหรือค้นคว้าจากหลาย ๆ แหล่ง หรือถามผู้รู้และผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ ซึ่งหากเปิดรับข้อมูลที่ผิด ๆ หรือเป็นข้อมูลที่ไม่มีความน่าเชื่อถือ อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดหรือส่งข้อมูลที่คลาดเคลื่อนต่อไปยังบุคคลอื่น ๆ ด้วย ตัวอย่างจากโฆษณาขายสินค้าในโทรทัศน์ดิจิทัลที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีประสบการณ์กับผู้ใกล้ชิดที่ไปซื้อสินค้าตามโฆษณา แต่กลับได้สินค้าที่ไม่มีคุณภาพตามที่ได้โฆษณาไว้ผลกระทบจึงเกิดกับตัวผู้ที่ใกล้ชิด ทั้งประเมินว่าข้อมูลว่าสินค้าที่ได้รับจากสื่อดิจิทัลไม่สามารถแน่ใจได้ว่ามีคุณภาพตามที่กล่าวอ้าง เพราะไม่สามารถเห็นสินค้าจริงได้ จึงทำให้ไม่แน่ใจในเรื่องของประสิทธิภาพการใช้งาน รวมถึงความเหมาะสมของราคา

สามารถประเมินและตัดสินข้อมูลหรือเนื้อหาที่เปิดรับจากสื่อว่ามีความน่าเชื่อถือระดับใดด้วยการนำเอาความรู้ที่เรียนมาเข้ามาจับ นั่นคือ หยุด คิด ถาม ทำ ตัวอย่างเช่น สินค้าชิ้นหนึ่งที่โฆษณาขายเราโดยอ้างสรรพคุณว่าดีอย่างโน้น ดีอย่างนี้ ขั้นตอนแรกต้องหยุด พิจารณาสินค้าชิ้นนั้น อย่ารีบร้อน อย่าด่วนเชื่อ อย่าด่วนซื้อแล้วคิดถึงความจำเป็นหรือไม่ หรือแค่อยากได้ ลองถามหาข้อมูลอื่น ๆ วัตถุดิบที่ใช้ หรือผลข้างเคียง เมื่อพิจารณาเห็นเหมาะสมแล้วจึงค่อยดำเนินการ เมื่อซื้อแล้วเดือดร้อนใครไหม เราเดือดร้อนไหม (ชัช, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

ผู้ให้สัมภาษณ์ยังประเมินความน่าเชื่อถือจากการพิจารณาประเภทของสินค้ามากกว่าที่จะเชื่อโดยทันที เช่น โฆษณาผลิตภัณฑ์บำรุงสุขภาพ หากตัดสินใจเชื่อแล้วซื้อเลย สินค้านั้นอาจส่งผลกระทบต่อร่างกายของผู้ซื้อ ซึ่งอาจไม่ได้ทำให้ร่างกายดีขึ้นแต่จะส่งผลทำให้แย่ลง ทั้งอาจยังทำให้เสียทรัพย์สินโดยเปล่าประโยชน์ ผู้ให้สัมภาษณ์จึงแนะนำว่าเรื่องสุขภาพให้พบแพทย์หรือปรึกษาแพทย์จะปลอดภัยมากกว่า ถ้าหากเป็นข้อมูลที่เกี่ยวกับบุคคล และหากข้อมูลนั้นไม่เป็นความจริงผลกระทบที่ตามมาคือบุคคลผู้ที่เป็นข่าวอาจได้รับความเข้าใจผิด หรือความเสียหาย และในบางครั้งข้อมูลที่เปิดรับอาจเป็นข้อมูลที่ผิดกฎหมาย

สำหรับคนที่อ่านแล้วไม่ได้คิดก่อนอาจจะได้รับผลกระทบและความเสียหายกับตัวเอง เช่น ข่าวสินค้า 99% เชื่อไม่ได้ สินค้าจะไม่ตรงกับที่โชว์และคุณภาพไม่ตรงตามความเป็นจริง ยิ่งสินค้าที่บอกราคาสูงและยังลดเยอะแล้วมีแถมยิ่งไม่น่าเชื่อว่าจะราคาสูงหรือคุณภาพจะดีจริง ทำไมถึงยังไม่มีการควบคุมโฆษณาแบบนี้อีก ถ้าคนยังเชื่อก็อาจจะทำให้เสียเงินและเสียเวลาไปกับการดูและซื้อของพวกนี้ (นัน, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2562)

นอกจากนั้นผู้ให้สัมภาษณ์ยังให้ข้อมูลว่าก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อในเนื้อหาที่เปิดรับจากสื่อดิจิทัลควรแสวงหาข้อมูลจากหลายแหล่งมาประกอบการพิจารณา และควรอ่านข้อมูลที่ได้รับให้เข้าใจอย่างถี่ถ้วน และถามผู้รู้ หากข้อมูลมีแหล่งที่มาชัดเจนก็จะมีความน่าเชื่อถือมากที่สุด เช่น ข้อมูลด้านสุขภาพที่มีแหล่งที่มาจากโรงพยาบาลโดยตรง หรือมาจากผู้ที่น่าเชื่อถือและ

Copyright by Mahidol University

ผู้เชี่ยวชาญจะสามารถเชื่อถือได้ นอกจากนี้ยังมีการตัดสินความน่าเชื่อถือและไม่น่าเชื่อถือของข้อมูล โดยพิจารณาว่าข้อมูลนั้นมีแหล่งที่มาหรือมีวัตถุประสงค์ต้องการขายหรือโน้มน้าวอย่างเดียวหรือไม่ มีคุณประโยชน์อย่างไรบ้าง ข้อมูลที่ได้รับต้องมีแหล่งอ้างอิงหรือชื่อผู้เขียนหรือไม่ และที่สำคัญไม่ควรตัดสินใจเชื่อในข้อมูลจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งโดยทันที แต่ควรหาข้อมูลจากหลาย ๆ แหล่ง หรือสนทนากับหลาย ๆ คน เพื่อนำมาประกอบการตัดสินความน่าเชื่อถือของข้อมูลนั้น ๆ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีความตระหนักและมีความระมัดระวังในการใช้สื่อ ทั้งยังสามารถประเมินคุณค่าและเนื้อหาความน่าเชื่อถือของสื่อได้ โดยไม่ด่วนสรุปเชื่อในทันทีทันใดเนื่องจากมีการค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมประกอบการตัดสินความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่เปิดรับจากสื่อ และยังตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการเปิดรับสื่อได้อีกด้วย

4.5.4 การใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย

การใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย คือ การไม่หลงเชื่อไปตามที่สื่อชักจูง หรือเชื่อเนื้อหาในสื่อทันทีหลังจากที่เปิดรับข้อมูล รวมถึงการส่งต่อข้อมูลให้ผู้อื่นโดยคำนึงถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น ซึ่งผลสัมภาษณ์ในด้านการตัดสินใจเชื่อข้อมูลที่สื่อนำเสนอพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่เชื่อข้อมูลที่สื่อดิจิทัลนำเสนอโดยทันที เนื่องจากปัจจุบันมีทั้งข่าวที่เป็นความจริงและข่าวลวงเผยแพร่ปะปนมากมาย จึงจำเป็นที่จะต้องอ่านและคิดไตร่ตรองก่อน และต้องพิจารณาถึงแหล่งที่มาของข้อมูลประกอบกับชื่อผู้เขียนหรือชื่อผู้ให้ข้อมูล ซึ่งหากเป็นข้อมูลในด้านสุขภาพที่ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะเปิดรับข้อมูลยิ่งต้องพิจารณาว่ามีแหล่งที่มาจากโรงพยาบาลหรือแพทย์เป็นผู้ให้ข้อมูลหรือไม่ และยังต้องค้นหาข้อมูลจากหลาย ๆ แหล่งเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลนั้น ๆ ก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อข้อมูลใดข้อมูลหนึ่งโดยส่วนมากมักจะถามจากผู้รู้ หรือถามคนที่ใกล้ชิดก่อน เช่น ถามจากเพื่อน ลูกหลาน หรือพี่น้อง

ไม่เชื่อทันที ต้องพิจารณาก่อน ถ้าเราเชื่อเลยเดี๋ยวมันจะส่งผลต่อเราเหมือนว่าเรารับข้อมูลข่าวสารไปผิด ๆ ก็จะทำให้เราเข้าใจข่าวนั้นผิดไปเลย อาจจะถามจากลูกหรือเพื่อนๆก่อนที่จะเชื่อ (นา, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2562)

ไม่เชื่อโดยทันที เช่น ข้อมูลสุขภาพถ้าเรารับมาจะดูว่ามีชื่อคนเขียนไหม และคนเขียนเป็นแพทย์ไหม ถ้าไม่ใช่ก็จะไม่เชื่อ หรือบางทีถามจากเพื่อนที่สนิท หรือลองดูในทีวีว่ามีข่าวเกี่ยวกับเรื่องที่เราเปิดรับไหม บางครั้งก็หาเพิ่มด้วยตนเองจากยูทูปและกูเกิ้ล (ญา, สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2562)

Copyright by Mahidol University

ไม่เชื่อโดยทันที เพราะถ้าเป็นข้อมูลลอย ๆ ไม่มีแหล่งที่มา ไม่มีชื่อผู้เขียนก็จะไม่น่าเชื่อถือ เช่น การส่งยาบำรุงโรคต่าง ๆ ถ้าไม่ใช่เว็บไซต์โรงพยาบาลก็จะไม่ค่อยเชื่อมากเท่าไหร่ อย่าไปเชื่อข้อมูลอะไรหมดที่เราได้มา (สุ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

นอกจากนั้นยังต้องพิจารณาว่าข้อมูลนั้นมีผลกระทบกับผู้ที่รับข้อมูลไปหรือไม่ก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อ โดยข้อมูลบางอย่างไม่สามารถเชื่อถือได้ เช่น ข้อมูลในด้านเกี่ยวกับเรื่องสมุนไพรช่วยรักษาโรค ซึ่งยังไม่สามารถที่จะเชื่อได้โดยทันที จึงต้องศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติม หรือสอบถามจากคนใกล้ชิดก่อน

ไม่เชื่อข้อมูลโดยทันที เพราะจะใช้เหตุผลคิดและวิเคราะห์พิจารณาก่อน และจะมีการ พูดคุยกับเพื่อนหรือครอบครัวก่อนที่จะตัดสินใจ (นัน, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2562)

ไม่เชื่อเท่าไหร่ ยิ่งโฆษณาขายสินค้าไม่เคยสั่งซื้อเลย ไม่ชอบ ไม่อยากได้ และจะพิจารณาว่ามาจากแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือมั้ย โดยการถามจากคนที่น่าเชื่อถือหรือคนใกล้ชิด เช่น ลูกหลาน พี่น้อง (นี, สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2562)

ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนยังมีประสบการณ์คือการนำข่าวที่เกิดขึ้นมาแล้วหลายปีมานำเสนอให้ข้อมูลใหม่ ซึ่งสร้างผลกระทบให้กับผู้คนที่ตัดสินใจเชื่อทันทีคือสร้างความตื่นตกใจ และตื่นตระหนก เช่น กรณีน้ำท่วมที่มีการส่งข้อมูลว่าจะได้เงินหนึ่งพันบาท แต่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ตัดสินใจเชื่อโดยทันทีจึงโทรศัพท์ไปสอบถามสำนักงานเขตที่ตนอาศัยอยู่ จึงพบว่าข้อมูลนั้นไม่เป็นความจริง

ไม่เชื่อโดยทันที ต้องพิจารณาดูก่อนว่าจริงหรือไม่ ตัวอย่างเช่น มีข่าววางระเบิดก็ไม่เชื่อทันที ต้องมีคนที่น่าเชื่อถือยืนยัน หรือมีข่าวออกมาทางทีวีจึงจะเชื่อ เพราะหากเราเชื่อเลยแล้วเข้าใจแบบผิด ๆ ไปก็จะทำให้เราเข้าใจผิดอยู่อย่างนั้น ถ้าเอาไปคุยกับคนอื่นอีกก็จะดูเป็นข้อมูลที่ไม่มีประโยชน์ (ดวงใจ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนเคยหลงเชื่อโฆษณาในอดีต แต่ภายหลังหาข้อมูลและถามผู้อื่นมากขึ้น เช่น มีข่าวสมุนไพรที่ช่วยลดเบาหวาน แต่ได้มีการหาข้อมูลเพิ่มเติมพบว่าสมุนไพรนั้นทำลายไตมากกว่าช่วยรักษาโรค และการจะตัดสินใจซื้อสินค้าได้ศึกษาว่ามีการยืนยันที่น่าเชื่อถือจากแพทย์แล้วหรือไม่ มีการรับรองจากองค์การอาหารและยา (อย.)หรือไม่ และในตัวยานั้นตรงตามที่ผู้บริโภคต้องการหรือไม่ โดยสามารถค้นหาเพิ่มเติมจากเว็บไซต์โรงพยาบาล หนังสือพิมพ์ นิตยสาร โดยผู้ให้สัมภาษณ์เชื่อว่าโฆษณาสินค้าไม่ค่อยมีข้อมูลที่เป็นความจริง มีความต้องการขายสินค้าเท่านั้น และคุณภาพของสินค้าอาจไม่ดีตามที่ได้โฆษณาไว้ รวมถึงราคาอาจไม่ได้สูงเท่ากับราคาที่ตั้งไว้ซึ่งในความเป็นจริงสินค้าเหล่านั้นอาจมีต้นทุนถูกกว่าที่แสดงไว้ในโฆษณา จุดนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้ให้สัมภาษณ์ได้มีการเรียนรู้จากความผิดพลาดในการเปิดรับสื่อดิจิทัล เนื่องจากเคยหลงเชื่อสื่อ

Copyright by Mahidol University

ภายหลังจึงมีการศึกษาและถามผู้รู้มากขึ้น มีการเรียนรู้และมีความเท่าทันสื่อมากขึ้นจากประสบการณ์ของตนเอง

ในด้านการส่งต่อข้อมูลพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ที่จะคำนึงถึงผู้รับที่ต้องเหมาะสมกับเนื้อหาที่จะส่งให้ เช่น หากส่งต่อให้กับบุคคลที่มีวัยวุฒิที่สูงกว่าจะส่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เช่น ข้อมูลด้านอาหารเพื่อสุขภาพหรือข้อมูลด้านสุขภาพ หากเป็นเพื่อนหรือลูกหลานและคนในครอบครัวจะสามารถสื่อสารเรื่องทั่วไปโดยใช้ภาษาลักษณะที่เป็นกันเองหรือตลกขบขันได้ อีกทั้งการคำนึงถึงเนื้อหาของข้อมูลที่จะส่งต่อให้ผู้อื่นยังเกี่ยวข้องกับความน่าเชื่อถือของตัวผู้ที่ส่งข้อมูลด้วย เพราะหากผู้รับรับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องมีความน่าเชื่อถือจะส่งผลดีต่อผู้ที่ส่งให้ ในขณะที่ผู้ที่จะไม่ส่งต่อข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือหรือไม่เป็นความจริงเพราะอาจทำให้ผู้ส่งข้อมูลขาดความน่าเชื่อถือได้เช่นกัน

ถ้าจะส่งข้อมูลต่อให้คนอื่นจะคำนึงถึงบุคคลที่เหมาะสมกับข่าวสารที่เราจะส่งหรือเป็นประโยชน์กับคนอื่น ถ้าเป็นประโยชน์จะส่งต่อ แต่ถ้าไม่น่าเชื่อถือก็จะไม่ส่งต่อ ถ้าเรารับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องมาแล้วส่งต่อให้คนอื่นก็จะเป็นเครดิตที่ดีต่อเรา แต่ถ้าเรารับข้อมูลแบบผิด ๆ หรือไม่น่าเชื่อถือก็จะส่งผลต่อผู้รับข้อมูลและส่งผลให้เราดูไม่น่าเชื่อถือด้วย (สุ, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

ก่อนที่จะส่งข้อมูลให้ผู้อื่น ต้องพิจารณาหรือนึกถึงผลประโยชน์ที่แท้จริงที่ควรได้รับจาก ข้อมูลนั้น ๆ เหตุผลที่ไม่ส่งต่อข้อมูลหรือเนื้อหาที่เป็นการโฆษณาเกินจริงทำให้ผู้อื่นหลงเชื่อ เป็นการเอาเปรียบผู้บริโภค (ชัช, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2562)

ในกรณีของผู้ให้สัมภาษณ์บางคนที่ส่งต่อข้อมูล เนื่องจากข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเรื่องงานที่ต้องสนทนากับลูกค้า หรือกิจกรรมที่ต้องสนทนาผ่านแอพพลิเคชั่นไลน์จึงมีการส่งข้อมูลต่อ นอกจากนั้นยังมีการส่งข้อมูลต่อหากได้รับข้อมูลจากองค์กรที่น่าเชื่อถือ และข้อมูลนั้นเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

ก่อนส่งจะคำนึงถึงเรื่องความเสียหายว่าเราจะผิดไหม ถ้าเราส่งข้อมูลแบบผิด ๆ ไปก็อาจจะทำให้เราดูไม่ดี และคนที่รับข้อมูลก็จะเข้าใจผิดไปด้วย เหตุผลที่ทำให้ส่งข้อมูลต่อเพราะส่วนใหญ่เป็นเรื่องงาน และหากมาจากแหล่งที่มาที่น่าเชื่อถือเช่นจากในองค์กรเองรวมทั้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ก็จะส่งต่อให้ผู้อื่นได้รู้ด้วย (ทิพ, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2562)

ในกรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ส่งข้อมูลต่อพบว่า ไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าข้อมูลนั้นน่าเชื่อถือหรือไม่ หรือพบว่าแหล่งข้อมูลที่ได้รับไม่น่าเชื่อถือจึงตัดสินใจไม่ส่งต่อ เนื่องจากการส่งข้อมูลที่ไม่เป็นความจริงอาจส่งผลเสียหรือเป็นอันตรายต่อผู้ที่รับข้อมูลต่อไป

Copyright by Mahidol University

โดยปกติแล้วไม่ค่อยส่งต่อข้อมูลใด ๆ ไปให้ผู้อื่น เนื่องจากไม่สามารถยืนยันได้ว่าเป็นข้อมูลจริงหรือไม่ เพราะการส่งข้อมูลเท็จอาจจะส่งผลเสียหรือเป็นอันตรายให้กับคนอื่นที่รับข้อมูลต่อจากเราไป (รัน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2562)

ไม่ได้บอกหรือส่งข้อมูลให้คนอื่นต่อ อย่างเช่นทีวีออกทุกช่องหลายคนสามารถดูได้และแต่ละช่องก็ไม่เหมือนกัน ส่วนข้อมูลที่ดูจากไลน์ เวลาดูแล้วไม่รู้จริงหรือไม่จริงไม่กล้าส่งต่อเพราะกลัวส่งไปแล้วจะได้รับผิดกระทบ เช่น ถ้าเราส่งข้อมูลผิดไปคนรับได้ข้อมูลผิด ๆ ก็อาจจะมองเราไม่ดี หรือทำให้คนที่รับข้อมูลไปเข้าใจผิดด้วยเหมือนกัน (นา, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2562)

นอกจากนั้นยังมีผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ส่งต่อเพราะกลัวผิดกฎหมาย หรือบางทีข้อมูลที่ส่งไปอาจจะมีลิขสิทธิ์ผิดต่อพระราชบัญญัติที่ว่าด้วยการกระทำผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์) ซึ่งอาจส่งผลกระทบกับผู้ส่งและผู้ที่รับข้อมูลได้

ไม่ค่อยส่งต่อเพราะกลัวผิดกฎหมาย กลัวข้อมูลไม่ถูกต้อง ถ้าส่งไปแล้วคนรับก็จะได้รับข้อมูลแบบผิด ๆ ไป หรือบางทีข้อมูลที่ส่งไปนั้นติดลิขสิทธิ์ก็อาจส่งผลกระทบกับเราและคนที่รับข้อมูล และส่วนใหญ่จะส่งข้อมูลกับคนที่สนิทและเป็นข้อมูลที่เกี่ยวกับกิจกรรมและจิตอาสามากกว่า (ธี, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2562)

เมื่อก่อนส่ง เพราะมีอะไรแปลก ๆ ก็ส่งต่อ แต่ตอนนี้ไม่ส่งเพราะไม่รู้ว่าข่าวจริงหรือไม่จริงกลัวคนที่รับข้อมูลจะได้รับไปแบบผิด ๆ กลัวผิดกฎหมายพรบ. คอมพิวเตอร์ (นัน, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2562)

ไม่ชอบส่ง เพราะวุ่นวาย กลัวผิดกฎหมายเดี๋ยวจะมีปัญหา (ปุก, 19 กรกฎาคม 2562)

ผลการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีความรู้เท่าทันสื่อ เนื่องจากมีการใช้สื่ออย่างปลอดภัย เป็นผลมาจากการคิดวิเคราะห์แหล่งที่มาและจุดประสงค์ในเนื้อหาที่สื่อต้องการนำเสนอ อีกทั้งยังพิจารณาความน่าเชื่อถือของสื่อโดยการศึกษาข้อมูลของสื่อจากหลายแหล่ง สอบถามผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ไม่เชื่อตามที่สื่อชักจูงโดยทันที และคำนึงถึงผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่นในการเปิดรับและการส่งต่อข้อมูลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เนื่องจากอาจเป็นข้อมูลที่อาจนำผลกระทบหรือความเดือดร้อนมาถึงตัวผู้ส่งและผู้รับ

Copyright by Mahidol University

บทที่ 5
สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “นิสัยการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0: กรณีศึกษา โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานิสัยแรงจูงใจ และทัศนะในการเปิดรับสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ และเพื่อวิเคราะห์ความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้สื่อดิจิทัล ในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ที่เคยเข้าร่วมโครงการ “สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง : สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อ และสารสนเทศ” จำนวน 25 คน โดยผลการวิจัยสามารถสรุปและอภิปรายผลได้ ดังนี้

5.1 ภูมิหลัง

5.2 นิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัล

5.3 แรงจูงใจในการเปิดรับสื่อดิจิทัล

5.4 ทัศนะที่มีต่อสื่อดิจิทัล

5.5 ความเท่าทันสื่อดิจิทัล

สรุปผลการศึกษา

5.1 ภูมิหลัง

ข้อมูลภูมิหลังพบว่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีระดับการศึกษา และอาชีพก่อนเกษียณที่หลากหลาย แต่มีกิจกรรมทางสังคมและความสนใจใกล้เคียงกัน คือ มีความสนใจในด้านการทำจิตอาสา และอาสาสมัคร งานอดิเรกส่วนมากยังให้ความสนใจในด้านจิตอาสาและอาสมัคร รวมไปถึงงานฝีมือ ท่องเที่ยว และทำขนม ในส่วนของประสบการณ์เกี่ยวกับสื่อดิจิทัลผู้สูงอายุทุกคนใช้สื่อดิจิทัลประเภทสมาร์ทโฟนเป็นหลัก และบางคนใช้โทรทัศน์ดิจิทัล

Copyright by Mahidol University

5.2 นิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัล

ผู้วิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์เปิดรับสื่อดิจิทัลประเภทสมาร์ทโฟน โดยมักจะเข้าถึงแอพพลิเคชั่น ไลน์ เฟซบุ๊ค ยูทูป กูเกิ้ล และอินสตราแกรม เป็นประจำทุกวัน วันละ 2-3 ชั่วโมงต่อวัน เพื่อติดต่อสื่อสาร การทำงานหรือการทำธุรกิจ และติดตามข่าวสารในสังคมปัจจุบัน นอกจากนั้นยังเข้าถึงแอพพลิเคชั่นจากสื่อดิจิทัลเพื่อสร้างความบันเทิงด้านต่าง ๆ ให้กับตนเอง และลงรูปหรือโพสต์ (Post) ในชีวิตประจำวัน การท่องเที่ยว ติดตามชีวิตประจำวันของครอบครัว ทั้งยังใช้เพื่อค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมในสิ่งที่ตนเองสนใจ

สำหรับสื่อดิจิทัลประเภทโทรทัศน์ดิจิทัล ผู้สูงอายุมักจะเปิดใช้ทุกวัน วันละ 5-7 ชั่วโมงต่อวัน เนื่องจากส่วนใหญ่อยู่บ้านจึงใช้เพื่อดูข่าวสาร และความบันเทิง ทั้งยังเพื่อคลายเหงาและไม่ให้บ้านเงียบ โดยข้อมูลที่ผู้สูงอายุเปิดรับเป็นประจำ ได้แก่ ข้อมูลด้านสุขภาพ ข่าวสารบ้านเมือง ความบันเทิง กีฬา แฟชั่น สินค้า อาหาร ท่องเที่ยว และข้อมูลด้านจิตอาสา

นอกจากนั้น ผู้วิจัยพบว่าผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานหรือประกอบธุรกิจส่วนตัวจะมีช่วงเวลาที่เปิดรับสื่อดิจิทัลมากกว่าผู้ที่เกษียณแล้ว เนื่องจากยังต้องใช้ติดต่อสื่อสารในการทำงานและสนทนากับลูกค้า ในขณะที่บางคนที่อยู่กับบ้านตลอดเวลาจะเปิดรับสื่อดิจิทัลในช่วงเช้าหลังจากตื่นนอน และช่วงสายหลังจากทำงานบ้านเสร็จสิ้น และช่วงกลางคืนก่อนนอน

5.3. แรงจูงใจในการเปิดรับสื่อดิจิทัล

ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มักจะเปิดรับสื่อเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ ทำให้ตนเองคลายเครียด โดยการสร้างความสนุกสนานให้กับตนเอง และสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นและคนใกล้ชิดที่ไม่ได้อยู่ด้วยกันหรืออยู่ห่างไกลกัน หรือให้ตนเองได้มีส่วนร่วมกับสังคมรอบข้าง โดยใช้สื่อดิจิทัลประเภทสมาร์ทโฟนเพื่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งการมีส่วนร่วมมักจะแสดงออกมาในลักษณะของการบอกต่อและแลกเปลี่ยนความรู้ ทั้งยังเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อให้เรียนรู้และเท่าทันสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลข่าวสารบ้านเมือง เศรษฐกิจ กีฬา บันเทิง และเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อนำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง นอกจากนี้ผู้สูงอายุใช้สื่อดิจิทัลเพื่อแสวงหาและศึกษาข้อมูลข่าวสารเพิ่มเติม เพื่อยืนยันและตัดสินใจในความน่าเชื่อถือของข้อมูล ทั้งยังใช้สื่อในการค้นคว้าข้อมูลที่ตนเองสนใจและหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง อย่างเช่น การหาข้อมูลด้านเศรษฐกิจเพื่อมาประกอบธุรกิจของตนเอง

Copyright by Mahidol University

5.4 ทัศนะต่อสื่อดิจิทัล

ทัศนะต่อสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีทั้งด้านที่เป็นประโยชน์ และด้านที่เป็นผลกระทบต่อตนเอง โดยด้านที่เป็นประโยชน์จะมองว่าสามารถเปิดรับข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็วและทันที และเข้าถึงได้อย่างไม่จำกัดสถานที่และเวลา ทำให้รู้ข่าวสารรอบตัว อีกทั้งยังสามารถเปิดรับข้อมูลข่าวสารได้หลากหลายช่องทางมากขึ้น ทำให้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม สามารถติดต่อกันและกันได้ง่าย สามารถค้นหาข้อมูลได้รวดเร็ว และสามารถค้นหาในสิ่งที่สนใจได้ นอกจากนั้นยังสามารถใช้สื่อดิจิทัลเพื่อให้เกิดความสุขกับตนเอง และเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

สำหรับทัศนะต่อด้านที่ส่งผลกระทบคือ สื่อดิจิทัลมีข่าวและข้อมูลที่ไม่เป็นความจริงปะปนอยู่มากมาย จึงอาจทำให้คนหลงเชื่อข้อมูลต่าง ๆ ได้ง่าย ทั้งยังมีข้อมูลเก่าที่มีการเผยแพร่ผ่านมาหลายปีที่นำมามาเผยแพร่ซ้ำ ๆ จึงอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิด และเนื่องจากสื่อดิจิทัลสามารถเผยแพร่และกระจายข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว อาจจะส่งผลกระทบต่อตัวผู้สูงอายุ โดยอาจถูกหลอกหรือถูกสื่อชักจูงให้เป็นไปตามที่สื่อต้องการได้ง่าย นอกจากนั้นการใช้เวลากับสื่อดิจิทัลมากเกินไปทำให้เสียเวลา เสียสุขภาพ และขาดการปฏิสัมพันธ์กับคนใกล้ชิด

5.5. ความเท่าทันสื่อดิจิทัล

การเข้าถึงสื่อดิจิทัล

ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีการเข้าถึงสื่อดิจิทัลแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่สามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัลได้อย่างคล่องแคล่ว เนื่องจากสามารถค้นหาข้อมูลที่ตนเองสนใจจากสื่อดิจิทัลได้ตามต้องการ ทั้งยังสามารถเข้าถึงข้อมูลหลาย ๆ แหล่งเพื่อเปรียบเทียบความน่าเชื่อของข้อมูล เพื่อเป็นประโยชน์ให้กับตนเองในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะสร้างความบันเทิง ติดตามข่าวสาร ปรับใช้กับธุรกิจของตนเอง

กลุ่มที่เข้าถึงสื่อดิจิทัลได้ในระดับพอใช้ เป็นกลุ่มที่มีความต้องการที่จะค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง แต่ยังมีความกังวลเนื่องจากรู้สึกว่าสื่อดิจิทัลค่อนข้างที่จะใช้ยาก โดยเฉพาะสมาร์ทโฟน โดยมีความกังวลว่าหากใช้ไม่ถูกวิธีอาจทำให้สื่อดิจิทัลที่ตนใช้มีความเสียหาย จึงทำให้ต้องมีผู้ใกล้ชิดช่วยสอนวิธีการใช้ในบางครั้ง

สำหรับกลุ่มที่สามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัลได้แต่ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลในสื่อดิจิทัลได้เลย เพราะมีความกังวลในการใช้สื่อดิจิทัล เนื่องจากกลัวสื่อดิจิทัลจะได้รับความเสียหาย และยังมี

Copyright by Mahidol University

อุปสรรคในด้านภาษาเนื่องจากสื่อดิจิทัลส่วนใหญ่จะใช้ภาษาอังกฤษ จึงทำให้ระหว่างการใช้สื่อดิจิทัลต้องคอยถามผู้ใกล้ชิดในบ่อยครั้ง

การวิเคราะห์สื่อดิจิทัล

ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์คิดวิเคราะห์แหล่งที่มาและวัตถุประสงค์ของสื่อที่ต้องการนำเสนอได้ โดยส่วนมากจะยกตัวอย่างจากโฆษณาที่ขายสินค้าเพื่อโน้มน้าวให้ผู้สูงอายุซื้อสินค้าต่าง ๆ แต่หากหากไม่มีแหล่งที่มาที่ชัดเจนผู้ให้สัมภาษณ์จะไม่สามารถบอกได้ โดยเฉพาะข้อมูลที่มาจากเว็บไซต์หรือข้อมูลที่ส่งต่อผ่านทางไลน์มักไม่มีการระบุชื่อผู้ให้ข้อมูลหรือแหล่งที่มาอย่างชัดเจน ทำให้ไม่ทราบว่าข้อมูลนั้นเป็นความจริงหรือไม่ จึงไม่กล้าจะตัดสินใจในทันที

การประเมินสื่อดิจิทัล

ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีการพิจารณาความน่าเชื่อถือจากสื่อดิจิทัลโดยศึกษาข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลนั้น ๆ โดยค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากเว็บไซต์ สอบถามผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิด โดยผู้สูงอายุจะอ่านและคิดไตร่ตรองเนื้อหา ทั้งยังพิจารณาถึงแหล่งที่มาของข้อมูลประกอบกับชื่อผู้เขียนหรือชื่อผู้ให้ข้อมูลก่อน ซึ่งผู้สูงอายุจะไม่เชื่อตามที่สื่อชักจูงโดยทันที

การใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย

ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์คำนึงถึงผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่นในการเปิดรับและการส่งต่อข้อมูลที่ โดยจะพิจารณาถึงความเหมาะสมของเนื้อหาที่จะส่งต่อไปยังผู้รับ เพราะหากเป็นเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมอาจส่งผลต่อตนเองเนื่องจากอาจถูกมองว่าไม่มีความน่าเชื่อถือ นอกจากนี้ยังไม่ส่งข้อมูลต่อไปยังผู้อื่นในกรณีอาจสุ่มเสี่ยงต่อการทำผิดกฎหมาย หรือข้อมูลอาจมีลิขสิทธิ์และผิดกฎหมายทางพระราชบัญญัติที่ว่าด้วยการกระทำผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์) ซึ่งอาจส่งผลกระทบกับผู้ส่งและผู้ที่รับข้อมูลในภายหลัง

Copyright by Mahidol University

อภิปรายผลการศึกษา

5.1 ภูมิหลัง

ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ส่วนมากมีวิถีและการดำเนินชีวิตล้วนเอื้อต่อความจำเป็นในการเปิดรับสื่อดิจิทัล เนื่องจากการเข้าศึกษาในโรงเรียนรู้สูงอายุเขตยานนาวา จึงจำเป็นที่จะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับสมาชิกในโรงเรียนเพื่อเปิดรับข้อมูลและกิจกรรมทางโรงเรียน ทั้งยังมีผู้ที่สนใจในด้านงานอาสาสมัครและจิตอาสา ซึ่งเป็นอีกเหตุหนึ่งในการดำเนินชีวิตที่ต้องเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อติดต่อประสานงานกับผู้ร่วมงาน สอดคล้องกับบทความของ จารุวรรณ นิธิไพบูลย์, สันทัด ทองรินทร์, และวิทยาธร ท่อแก้ว (2559) พบว่า การศึกษา วิถีชีวิต มีผลต่อนิสัยการเปิดรับสื่อของผู้สูงอายุ

ทั้งนี้ จากผลการวิจัยในด้านการศึกษาพบว่า ไม่มีผลต่อการเปิดรับสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุมีการศึกษาที่หลากหลายแต่ทุกคนสามารถเปิดรับสื่อดิจิทัลได้ เพราะสามารถเรียนรู้การเปิดรับสื่อดิจิทัลได้จากการสอบถามคนใกล้ชิด หรือศึกษาจากแหล่งที่เปิดสอนการใช้สื่อดิจิทัล หากแต่อาชีพก่อนเกษียณเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุเปิดรับสื่อดิจิทัลมากกว่า เช่น ผู้สูงอายุประกอบอาชีพก่อนเกษียณที่ต้องมีการใช้เครื่องมือประเภทคอมพิวเตอร์หรือโน๊ตบุ๊คมาก่อน จะมีความสามารถในการเปิดรับสื่อดิจิทัลได้ ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุที่เคยประกอบธุรกิจส่วนตัวและยังคงประกอบอาชีพจนถึงปัจจุบันมีความจำเป็นต้องใช้สื่อดิจิทัลเพื่อติดต่อลูกค้า และทำธุรกรรมต่าง ๆ ผ่านสื่อดิจิทัล ดังนั้นอาชีพจึงเป็นผลที่ทำให้ผู้สูงอายุเปิดรับสื่อดิจิทัล

5.2 นิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัล

ประเภทสื่อดิจิทัลและข้อมูลที่เปิดรับเป็นประจำ ระยะเวลา และความถี่ที่เปิดรับสื่อดิจิทัล

จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีการเปิดรับสื่อดิจิทัลเป็นประจำทุกวันอย่างต่อเนื่อง ประเภทสื่อดิจิทัลที่ผู้สูงอายุเปิดรับมากที่สุดจะเป็นสมาร์ทโฟน รองลงมาเป็นโทรทัศน์ดิจิทัล โดยสื่อดิจิทัลประเภทสมาร์ทโฟนผู้สูงอายุจะเข้าถึงแอพพลิเคชั่นเพื่อค้นหาข้อมูลที่ตนเองสนใจ เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ค ยูทูป กูเกิ้ล และอินสตราแกรม ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของสุชาดา จักนพิสุทธิ์ (2554) และสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA) (2561) ที่พบว่าแอพพลิเคชั่นที่คนไทยนิยมใช้กันมากที่สุด ได้แก่ ไลน์ ยูทูป เฟซบุ๊ค

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีการเปิดรับข้อมูลลักษณะข้อมูลเดิมซ้ำ ๆ โดยข้อมูลที่ผู้สูงอายุเปิดรับเป็นประจำจะเป็นข้อมูลด้านสุขภาพ ข่าวสารบ้านเมือง ความบันเทิง แฟชั่น สินค้า และข้อมูลด้านจิตอาสา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นความรู้ในการดำรงชีวิต ประกอบธุรกิจ

Copyright by Mahidol University

เพื่อสร้างความผ่อนคลาย เพื่อค้นหาแนวทางในการทำให้สุขภาพแข็งแรง เพื่อนำมาประกอบกับการทำงาน และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งตรงกับนิยามนิสัยการเปิดรับสื่อของ พนม คลี่ฉยา (2555) ซึ่งให้ข้อมูลว่าเป็นการบริโภคสื่อซ้ำ ๆ โดยความคาดหวังจะเป็นตัวกำหนดในการเลือกเปิดรับสื่อดิจิทัลของแต่ละบุคคล นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับบทความของจารุวรรณ นิธิไพบูลย์, สันทัด ทองรินทร์, และวิทยาธร ท่อแก้ว. (2559). ซึ่งพบว่า ผู้สูงอายุเปิดรับสื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ไม่ว่าจะเพื่อรับรู้ข่าวสารในปัจจุบัน เพื่อความบันเทิง หรือเปิดรับสื่อเพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับจากงานวิจัยเรื่อง การเข้าถึงบริการโทรคมนาคมและการสื่อสารออนไลน์ของผู้สูงอายุไทยพบว่าผู้สูงอายุมีการใช้สื่อดิจิทัลมากขึ้น และมีการปรับตัวให้เข้ากับยุคดิจิทัล โดยเฉพาะการสื่อสารในรูปแบบออนไลน์ในการค้นหาข้อมูล รับชมความบันเทิงต่าง ๆ เนื่องจากสามารถเข้าถึงได้สะดวกและรวดเร็ว (ฐิตินันทน์ ผิวนิล, 2559, ประชาธรรม, 2561)

สำหรับผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ที่ยังคงทำงานหรือประกอบธุรกิจส่วนใช้เวลาที่เปิดรับสื่อดิจิทัลมากกว่าผู้สูงอายุที่เกษียณแล้ว เนื่องจากต้องใช้ติดต่อสื่อสารในการทำงานและสนทนากับลูกค้าตลอดเวลา ในขณะที่ผู้สูงอายุที่อยู่กับบ้านตลอดเวลาจะเปิดรับสื่อดิจิทัลเป็นในช่วงเช้าหลังจากตื่นนอน และช่วงสายหลังจากทำงานบ้านเสร็จสิ้น และช่วงเย็นถึงกลางคืนและก่อนนอน ซึ่งตรงกับงานวิจัยเรื่องความต้องการข่าวสาร การใช้สื่อ และนิสัยการเปิดรับสื่อของผู้สูงอายุไทย ของพนม คลี่ฉายา (2556) ที่สรุปข้อมูลไว้ว่าผู้สูงอายุมักจะเปิดรับสื่อในช่วงเช้าและช่วงเย็นจนถึงกลางคืนเป็นประจำ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และนันทิยา ดวงภุมเมศ, (2562) ที่พบว่าส่วนใหญ่ผู้สูงอายุใช้สื่อดิจิทัลประเภทสมาร์ทโฟนเป็นหลักและเป็นประจำทุกวัน โดยส่วนมากจะเปิดรับสื่อดิจิทัลตลอดทั้งวันและเปิดรับสื่อดิจิทัลในช่วงเช้ามากที่สุด

5.3 แรงจูงใจในการเปิดรับสื่อดิจิทัล

ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มักเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อคลายเหงาและคลายเครียด ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเปิดรับข้อมูลที่ตนเองให้ความสนใจ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสารคดี การท่องเที่ยว ละคร อาหาร เพื่อเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความผ่อนคลายอารมณ์ คลายเครียด และสร้างความสนุกสนานให้กับผู้สูงอายุ นอกจากนั้น ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ยังเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อสร้างความสัมพันธ์ โดยจะมีลักษณะการสร้างความสัมพันธ์ในรูปแบบของการสนทนากับลูกหลาน เพื่อน หรือคนใกล้ชิด ที่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน หรืออยู่ห่างไกลกัน ทั้งยังใช้เพื่อติดต่อสื่อสาร เนื่องจากสามารถทำได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว และยังเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อให้ตนเองได้มีส่วนร่วมกับสังคมรอบข้าง โดยใช้เพื่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งการมีส่วนร่วมมักจะแสดงออกมาในลักษณะของการบอกต่อ

Copyright© by Mahidol University

และแลกเปลี่ยนความรู้ ผู้สูงอายุเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อให้เรียนรู้และเท่าทันสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลข่าวสารบ้านเมือง เศรษฐกิจ กีฬา บันเทิง ทั้งยังเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อนำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง อย่างเช่น การนำข้อมูลด้านสุขภาพจากเว็บไซต์หรือไลน์อย่างเป็นทางการจากโรงพยาบาลมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของตน ตลอดจนใช้ในการศึกษาหาข้อมูลข่าวสารเพิ่มเติม เพื่อยืนยันและตัดสินใจในความน่าเชื่อถือของข้อมูล และใช้ในการค้นคว้าข้อมูลที่ตนเองสนใจสอดคล้องกับรายงานวิจัยของ พนม คลี่ฉายา (2562) พบว่าผู้สูงอายุมักจะใช้สื่อดิจิทัลเพื่อเข้าถึงความบันเทิง ซื้อสินค้าออนไลน์ ติดตามข่าวสาร และใช้เพื่อติดต่อสื่อสารกับคนใกล้ชิด

แรงจูงใจในการใช้สื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยความต้องการข่าวสาร การใช้สื่อ และนิสัยการเปิดรับสื่อของผู้สูงอายุไทยของ พนม คลี่ฉายา (2556) พบว่าผู้สูงอายุมีแรงจูงใจในการเปิดรับสื่อเพื่อติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้คนรอบข้าง ติดตามข่าวสารเพื่อให้เท่าทันเหตุการณ์ในสังคมปัจจุบัน และเพื่อเป็นการคลายเหงา คลายเครียดของผู้สูงอายุ ทั้งยังเพื่อค้นหาข้อมูลในสิ่งที่ผู้สูงอายุสนใจ และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และนันทิยา ดวงภุมเมศ (2562) ที่พบว่าวัตถุประสงค์ในการเปิดรับสื่อของผู้สูงอายุเพื่อติดต่อสื่อสารกับบุคลอื่น เพื่อสร้างความบันเทิง ค้นคว้าข้อมูลในสิ่งที่ผู้สูงอายุมีความสนใจ เพื่อส่งต่อข้อมูลไปยังผู้อื่น และใช้เพื่อตรวจสอบข้อมูลความน่าเชื่อถือของเนื้อหาและข้อมูล และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุวิช ถิระโคตร (2561) ที่พบว่าผู้สูงอายุส่วนมากมีวัตถุประสงค์หลักในการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อติดต่อสื่อสารกับเพื่อนและผู้รู้ ทั้งยังเป็นแหล่งที่สามารถหาข้อมูลความรู้ในเรื่องที่สนใจ โดยผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นส่วนมาก และความสามารถในการใช้งาน คือ ใช้เพื่ออ่านและติดตามข่าวสาร ใช้เพื่อการสนทนา การโพสต์รูป เนื่องจากเข้าถึงได้ง่ายและสามารถค้นหาข้อมูลได้หลากหลายช่องทาง

จะสังเกตได้ว่าการเปิดรับสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุจะมาจากแรงจูงใจจากสิ่งแวดล้อมของผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นการทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่ต้องมีการติดต่อสื่อสารจึงทำให้จำเป็นต้องมีการเปิดรับสื่อดิจิทัล ทั้งยังมีการเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อติดต่อสื่อสารกับลูกหลานและคนใกล้ชิด และมีแรงจูงใจมาจากตัวผู้สูงอายุเช่นกัน เนื่องจากมีผู้สูงอายุเปิดรับสื่อและใช้สื่อดิจิทัลเพื่อค้นคว้าในสิ่งที่ตนเองต้องการและให้ความสนใจ นอกจากนั้นยังเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อประกอบกับการทำงานด้านธุรกิจของผู้สูงอายุในปัจจุบัน เนื่องจากคุณสมบัติของสื่อดิจิทัลที่สามารถก้าวข้ามอุปสรรคในเรื่องพื้นที่และเวลา

Copyright by Mahidol University

5.4 ทัศนะต่อสื่อดิจิทัล

จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มองว่าสื่อดิจิทัลมีประโยชน์ต่อการใช้งาน เนื่องจากสามารถสร้างความสะดวกสบายในการใช้ชีวิต สามารถเปิดรับข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็ว และทันที และยังเข้าถึงได้อย่างไม่จำกัดสถานที่และเวลา ทั้งยังสามารถเปิดรับข้อมูลข่าวสารได้หลากหลายช่องทางมากขึ้น ช่วยให้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้ติดต่อกันและกันได้ง่าย ค้นหาข้อมูลได้รวดเร็ว และสามารถค้นหาในสิ่งที่สนใจได้ นอกจากนั้นยังสามารถใช้สื่อดิจิทัลเพื่อให้เกิดความสุขกับตนเอง ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พนม คลี่ฉายา (2556) ที่ชี้ว่าผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในการใช้สื่อดิจิทัลเนื่องจากการสื่อสารได้อย่างอิสระ ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ได้สนทนาหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนใกล้ชิด และช่วยคลายเครียดได้

อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มองเห็นถึงผลกระทบของการใช้สื่อดิจิทัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่มีข่าวและข้อมูลที่ไม่เป็นความจริงปะปนกันอยู่มากมาย ทั้งยังมีข้อมูลเก่าที่นำมามาเผยแพร่ซ้ำ ๆ ซึ่งอาจทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน และอาจถูกหลอกหรือถูกชักจูงให้เป็นไปตามที่สื่อต้องการได้ง่าย นอกจากนั้นยังมีการใช้เวลากับสื่อดิจิทัลมากเกินไปยังทำให้เสียเวลา เสียสุขภาพ และขาดการปฏิสัมพันธ์กับคนใกล้ชิด ซึ่งสอดคล้องกับ ระวีวรรณ ทรัพย์อินทร์, และญาศิณี เคารพธรรม (2560) อ้างถึงใน นันทศักดิ์ ธรรมานวัตร (2559) ในประเด็นที่เกี่ยวกับปัญหาการใช้สื่อของผู้สูงอายุที่มากเกินไปอาจส่งผลต่อสุขภาพ และปัญหาของการโฆษณาสินค้าชวนเชื่อเพื่อโน้มน้าวให้ผู้สูงอายุคล้อยตามและหลงเชื่อได้ง่าย ซึ่งมักจะปรากฏผ่านสื่อดิจิทัลในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพ

5.5 ความเท่าทันสื่อดิจิทัล

จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีความเท่าทันสื่อดิจิทัล เนื่องจากในด้านการเข้าถึงสื่อดิจิทัลผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัลได้ เพราะสามารถค้นหาข้อมูลที่ตนเองสนใจจากสื่อดิจิทัลได้ตามต้องการ เพื่อเป็นประโยชน์ให้กับตนเองในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะสร้างความบันเทิง ติดตามข่าวสาร ปรับใช้กับธุรกิจของตนเอง และผู้สูงอายุยังสามารถคิดวิเคราะห์แหล่งที่มาและวัตถุประสงค์ของสื่อที่ต้องการนำเสนอได้ โดยส่วนมากจะยกตัวอย่างจากโฆษณาประเภทสินค้าที่มักจะพบเจอบ่อย ๆ บนสื่อออนไลน์ หากแต่ข้อมูลที่มาจากเว็บไซต์หรือข้อมูลที่ส่งต่อผ่านทางไลน์มักไม่มีการระบุชื่อผู้ให้ข้อมูลหรือแหล่งที่มาอย่างชัดเจน ทำให้ไม่ทราบว่าข้อมูลนั้นเป็นความจริงหรือไม่ จึงไม่กล้าจะตัดสินใจในทันที โดยผู้สูงอายุสามารถพิจารณาความน่าเชื่อถือจากสื่อดิจิทัล

Copyright by Mahidol University

โดยศึกษาข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลนั้น ๆ ทั้งยังพิจารณาถึงแหล่งที่มาของข้อมูล ซึ่งผู้สูงอายุจะไม่เชื่อตามที่สื่อชักจูงโดยทันที นอกจากนี้การใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัยนั้น ผู้สูงอายุจะคำนึงถึงผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่นในการเปิดรับและการส่งต่อข้อมูลที่ โดยจะพิจารณาถึงความเหมาะสมของเนื้อหาที่จะส่งต่อไปยังผู้รับ และจะไม่ส่งข้อมูลต่อไปยังผู้อื่นในกรณีอาจสุ่มเสี่ยงต่อการทำผิดกฎหมาย ซึ่งอาจส่งผลกระทบกับผู้ส่งและผู้ที่รับข้อมูลในภายหลัง

จากที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อของอุษา บิ๊กกิ้นส์, (2555), บุบผา เมฆศรีทองคำ และดนุลดา จามจุรี, (ม.ป.ป.), สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (สำนักงาน กสทช.), (2558), และสำนักงานกองทุนสนันสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), (2558) คือทักษะการใช้สื่อสารสนเทศและสื่อดิจิทัลต่าง ๆ โดยมีความสามารถในการเข้าถึง เข้าใจ วิเคราะห์ประเมินผล เข้าใจวัตถุประสงค์ของสื่อตอบโต้แสดงความคิดเห็นต่อสื่ออย่างมีเหตุผล ซึ่งจะเป็นความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ในสื่อดิจิทัล วิเคราะห์ที่มาและวัตถุประสงค์ ประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับ โดยการไม่หลงเชื่อไปตามที่สื่อชักจูง หรือเชื่อเนื้อหาในสื่อทันทีหลังจากที่เปิดรับข้อมูล รวมถึงการส่งต่อข้อมูลให้ผู้อื่นโดยคำนึงถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นทั้งผลกระทบในระยะสั้นและระยะยาว

นอกจากนั้น การวิจัยนี้ความเท่าทันสื่อดิจิทัลทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การเข้าถึงสื่อดิจิทัล การวิเคราะห์สื่อดิจิทัล การประเมินสื่อดิจิทัล และการใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีจุดเด่นของการใช้สื่อดิจิทัลในด้านการเข้าถึงและการใช้อย่างปลอดภัยมากที่สุด เนื่องจากผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงข้อมูลจากสื่อดิจิทัลได้อย่างคล่องแคล่ว เข้าถึงข้อมูลที่ตนเองสนใจได้ เพราะมองว่าจำเป็นที่จะต้องเข้าถึงหรือค้นหาข้อมูลจากสื่อดิจิทัลได้ด้วยตนเอง เพื่อที่จะสามารถติดต่อกับบุคคลใกล้ชิด และตามข่าวสารให้เท่าทันเหตุการณ์สังคมในปัจจุบัน ทั้งยังเป็นสิ่งที่สร้างความผ่อนคลายให้กับผู้สูงอายุได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การเข้าถึงบริการโทรคมนาคมและการสื่อสารออนไลน์ของผู้สูงอายุไทย ของฐิตินันทน์ ผิวนิล (2559) พบว่าผู้สูงอายุมีการใช้สื่อดิจิทัล โดยเฉพาะสื่อดิจิทัลประเภทสมาร์ทโฟนมากขึ้น เพื่อแสวงหาข้อมูล รับชมความบันเทิงต่าง ๆ เนื่องจากสามารถเข้าถึงได้สะดวกและรวดเร็ว ดังนั้น การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ

จุดเด่นการใช้สื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์อีกด้านหนึ่ง ได้แก่ การใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย พบว่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีการตระหนักถึงความสำคัญในการใช้สื่อดิจิทัลโดยจะระมัดระวังการใช้สื่อดิจิทัลเป็นอย่างมาก และคำนึงถึงผลกระทบทั้งต่อตนเองและผู้อื่นในการเปิดรับหรือส่งต่อข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลที่สุ่มเสี่ยงต่อการทำผิดกฎหมาย ทั้งยังทราบว่าข้อมูลที่มีความสุ่มเสี่ยงนั้นอาจมีลิขสิทธิ์และผิดกฎหมายทางพระราชบัญญัติที่ว่าด้วยการกระทำผิดเกี่ยวกับ

Copyright by Mahidol University

คอมพิวเตอร์ (พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์) สอดคล้องกับแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อในด้านการใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัยของ สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และนันทิยา ดวงภุมเมศ, (2562) คือ ผู้สูงอายุที่เปิดรับสื่อดิจิทัลสามารถคำนึงถึงความเสี่ยงในการใช้สื่อดิจิทัล ไม่หลงเชื่อโดยทันที และหากเปิดรับหรือส่งต่อข้อมูลไปยังผู้อื่นต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้รับที่อาจเกิดขึ้น

ทั้งนี้ในด้านการวิเคราะห์และการประเมินสื่อดิจิทัลพบว่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์สามารถบอกแหล่งที่มาและวัตถุประสงค์ที่สื่อต้องการนำเสนอได้ โดยเฉพาะข้อมูลสินค้าที่มักจะพบเห็นได้บ่อย รวมถึงข้อมูลด้านสุขภาพที่ผู้สูงอายุมักจะเปิดรับเป็นประจำ จึงทำให้ผู้สูงอายุพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการไม่ตัดสินใจเชื่อข้อมูลที่ได้รับโดยทันที จะพิจารณาถึงแหล่งที่มาของข้อมูลประกอบกับชื่อผู้เขียนและชื่อผู้ให้ข้อมูล ทั้งยังศึกษาหาข้อมูลจากหลาย ๆ แหล่งมาประกอบการพิจารณาความน่าเชื่อถือชองข้อมูลนั้น ๆ เช่น การค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากเว็บไซต์ สอบถามจากคนใกล้ชิด หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านข้อมูลที่ตนเองสนใจ ซึ่งสอดคล้องกับผลจากงานวิจัยของสิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และนันทิยา ดวงภุมเมศ, (2562) พบว่าผู้สูงอายุมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ผู้สูงอายุมีการตระหนักและระวังตัวในการเปิดรับสื่อ มีการยับยั้งตัวเอง ไม่ตัดสินใจเชื่ออะไรโดยง่ายและรวดเร็ว คิดทบทวนและค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติม ศึกษาการหาข้อมูลเพิ่มเติมโดยที่ไม่ตัดสินใจเชื่อข้อมูลจากสื่อแหล่งเดียว หรือถามจากเพื่อน ถามผู้ที่เคยใช้หรือผู้ที่มีประสบการณ์และความรู้ในด้านนั้น ๆ

ผลจากการวิจัยครั้งนี้พบว่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีความเท่าทันสื่อ เนื่องจากอาศัยอยู่ในสังคมเมืองมีความใกล้ชิดและคุ้นเคยกับสื่อดิจิทัล สามารถเข้าถึงได้ง่าย ทั้งยังเคยผ่านการอบรมการรู้เท่าทันสื่อในโครงการ“สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง” : สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศในผู้สูงอายุ และการไปโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวาทำให้ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ได้ต่อยอดการรู้เท่าทันสื่อ และการเรียนการสอนภายในโรงเรียนยังมีการสอนวิธีการใช้สื่อดิจิทัลและการเท่าทันสื่อดิจิทัลอีกด้วย นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังเปิดรับสื่อดิจิทัลเป็นประจำทุกวัน ทำให้มีประสบการณ์การเปิดรับข้อมูลผ่านสื่อดิจิทัลเป็นจำนวนมาก และเนื่องจากผู้สูงอายุเปิดรับสื่อดิจิทัลบ่อยครั้งจึงทำให้พบกับข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้อื่นส่งมาให้ผ่านแอพพลิเคชั่นต่าง ๆ หรือแม้แต่สื่อดิจิทัลประเภทโทรทัศน์ดิจิทัลซึ่งผู้สูงอายุมักจะพบเจอกับการขายสินค้าในหลากหลายช่องซึ่งใช้กลยุทธ์มากมายในการโน้มน้าวให้สนใจในสินค้าเหล่านั้น อีกทั้งผู้สูงอายุหลายคนมีประสบการณ์ตรงในการซื้อสินค้า หรือซื้อผลิตภัณฑ์ทางออนไลน์ และได้รับสินค้าที่ไม่มีคุณภาพ หรือมีการเปิดรับข้อมูลด้านสุขภาพที่เป็นข้อมูลลวงมาก่อน สอดคล้องกับการอบรมเชิงปฏิบัติการผู้สูงอายุกับการรู้เท่าทันสื่อของมูลนิธิประชาธรรม (2561) พบว่าผู้สูงอายุในปัจจุบันอยู่กับสื่อรอบตัว ซึ่งสื่อมักจะใช้

Copyright by Mahidol University

จุดอ่อนของผู้สูงอายุ เช่น ความไม่ต้องการแก่ หรือพ้นจากความเจ็บป่วยเป็นการจูงใจในการขายของหรือซื้อสินค้า โดยส่วนมากผู้สูงอายุมักถูกชักจูงให้ซื้อสินค้าจำพวกอาหารเสริม หรือยาแก้รักษาโรค

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับรายงานการวิจัยเชิงสำรวจความผูกพันและความเสี่ยงบนสื่อสังคมออนไลน์ของประชาชน พนม คลี่ฉายา (2562) พบว่าคนทุกช่วงวัยจะมีความเสี่ยงจากการใช้สื่อออนไลน์ เนื่องจากมีข่าวปลอม โฆษณาที่เกินจริง ไม่มีใบรับรองความปลอดภัย หรือเป็นสินค้าที่ผิดกฎหมาย รวมถึงข้อมูลด้านสุขภาพที่ไม่น่าเชื่อถือและไม่ถูกต้อง หรือถูกหลอกจากสื่อดิจิทัลและสื่อบุคคล แต่ในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีความเสี่ยงที่กล่าวมาข้างต้นน้อยกว่ากลุ่มอื่นเป็นกลุ่มช่วงวัยรุ่น หรือวัยกลางคน และสอดคล้องกับบทความวิจัยของ พิทักษ์ศักดิ์ ทิศาภาคย์, ชนัญสรา อรนพ ณ อยุธยา, และวีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (2562) พบว่าผู้สูงอายุเข้าถึงสื่อเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง เนื่องจากสื่อดิจิทัลสามารถอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวัน ค้นหาข้อมูลที่ตนเองสนใจโดยเฉพาะด้านสุขภาพ

ทั้งนี้ นอกจากการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์แล้ว จะสังเกตได้ว่าผู้สูงอายุยังมีความฉลาดทางสุขภาพ (Health Literacy) เช่นกัน เนื่องจากผู้สูงอายุตระหนักถึงความสำคัญในด้านสุขภาพทั้งต่อตนเองและครอบครัวหรือผู้ใกล้ชิด โดยส่วนใหญ่เปิดรับและเข้าถึงข้อมูลด้านสุขภาพเป็นประจำ เพื่อนำมาปรับใช้กับตนเองและเผยแพร่ข้อมูลให้กับคนใกล้ชิด โดยจะเชื่อถือข้อมูลด้านสุขภาพที่เปิดรับจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเว็บไซต์โรงพยาบาล หรือแอพพลิเคชั่นไลน์ที่เป็นทางการของแต่ละโรงพยาบาล โดยจะเปิดรับข้อมูลที่สนใจจากหลาย ๆ แหล่งที่เชื่อถือได้ นอกจากนี้ ยังใช้สื่อดิจิทัลประเภทสมาร์ทโฟน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงแอพพลิเคชั่นไลน์ในการส่งต่อข้อมูลสุขภาพที่เป็นประโยชน์เพื่อให้เป็นความรู้กับคนใกล้ชิด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความฉลาดทางสุขภาพของกองสุขศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข (2554) ซึ่งให้แนวคิดของความฉลาดทางสุขภาพไว้ว่าเป็นทักษะในการเข้าถึงข้อมูลหรือแหล่งความรู้ด้านสุขภาพ มีความรู้ในเรื่องของสุขภาพได้อย่างถูกต้องและเป็นปัจจุบัน สามารถวิเคราะห์และประเมินก่อนจะตัดสินใจจะปฏิบัติตนด้านใดก็ตามที่เกี่ยวกับสุขภาพ ทั้งยังมีความสามารถในการชี้แนะเรื่องสุขภาพที่ดีของส่วนบุคคล ครอบครัว และชุมชน

ข้อมูลข้างต้นจึงส่งผลให้ผู้สูงอายุมีการปรับเปลี่ยนนิสัยการเปิดรับสื่อ โดยผู้สูงอายุมีทักษะการคิดวิเคราะห์ และพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลก่อนตัดสินใจเชื่อข้อมูลต่าง ๆ สอดคล้องกับรายงานวิจัย ในโครงการ “สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง”: สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศในผู้สูงอายุของ สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และนันทิยา ดวงภุมเมศ (2562) ที่พบว่าผู้สูงอายุที่ผ่านการอบรมแล้วมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล ในทักษะการเข้าถึงสื่อดิจิทัล เข้าใจสื่อดิจิทัล และการวิเคราะห์และประเมิน และการใช้สื่อดิจิทัลอย่าง

Copyright by Mahidol University

ปลอดภัย ซึ่งนอกจากที่ผู้สูงอายุจะค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมด้วยตนเองแล้ว ยังสอบถามจากผู้ที่ใกล้ชิด หรือถามผู้เชี่ยวชาญในข้อมูลด้านที่ผู้สูงอายุเปิดรับ นอกจากนั้นผู้สูงอายุยังตระหนักถึงผลกระทบของการเปิดรับและการส่งต่อข้อมูลผ่านสื่อดิจิทัล เนื่องจากมีบางข้อมูลอาจมีลิขสิทธิ์ และมีกฎหมายทางพระราชบัญญัติที่ว่าด้วยการกระทำผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์) จึงทำให้ผู้สูงอายุมีความระมัดระวังในการเปิดรับและการใช้สื่อดิจิทัลมากขึ้น สอดคล้องกับ ภาณุวัฒน์ กองราช (2554) พบว่าเมื่อมีการรู้ถึงความเสี่ยงของการใช้สื่อจะทำให้ผู้ที่ใช้สื่อมีการใช้อย่างระมัดระวังมากขึ้น เนื่องจากผู้สูงอายุอยู่ในสังคมดิจิทัลจึงจำเป็นที่จะต้องรู้เท่าทันสื่อและมีสติในการเปิดรับสื่อ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับบทความวิจัยของ พิทักษ์ศักดิ์ ทิศาภาคย์, ชนัญสรา อรนพ ณ อยุธยา, และวีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (2562) พบว่าผู้สูงอายุมักจะถูกสื่อหลอกได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นโฆษณาที่ชวนเชื่อ หรือข้อมูลที่ส่งต่อกันจากแอพพลิเคชั่นต่าง ๆ หากไม่มีการค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมผู้สูงอายุจึงอาจถูกสื่อชักจูงให้หลงเชื่อได้ง่าย ดังนั้นผู้สูงอายุจึงต้องมีความรู้เท่าทันสื่อโดยการฝึกการเข้าถึง วิเคราะห์ และประเมินสื่อเป็นประจำ

จากการอภิปรายในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อที่กล่าวมาทั้งหมดจะสังเกตได้ว่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีความพร้อมและสนใจที่จะเปิดรับสื่อดิจิทัล ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากวิถีการดำเนินชีวิตที่เอื้อให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีโอกาสในการเรียนรู้และเข้าถึงสื่อดิจิทัล โดยส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจส่วนตัวและยังดำเนินธุรกิจอยู่ในปัจจุบัน จึงทำให้การใช้สมาร์ทโฟนเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้การติดต่อสื่อสารและการทำธุรกรรมต่าง ๆ มีความสะดวกรวดเร็วและปราศจากข้อจำกัดในเรื่องวลาและระยะทาง นอกจากนี้ สถานภาพทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูงของผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ นอกจากจะเพิ่มโอกาสในเข้าถึงสื่อดิจิทัลแล้ว ยังทำให้สามารถมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมได้ง่ายอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่า ความสามารถในการครอบครองสื่อดิจิทัลและการใช้สื่อดิจิทัลอย่างรู้เท่าทันของผู้สูงอายุนี้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความเป็นพลเมืองสูงอายุที่ตื่นรู้ (Active aging) มากกว่าภาพในอดีตที่ผู้สูงอายุมักจะถูกมองว่าจะเป็นกลุ่มที่ตั้งรับหรือเฉื่อยชา (Passive citizen) โดยจะสังเกตได้จากความกระตือรือร้นในการเปิดรับสื่อดิจิทัลและเปิดรับข้อมูลต่าง ๆ และการส่งต่อข้อมูลอย่างปลอดภัยและสร้างสรรค์เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ทั้งสมาชิกในครอบครัว คนใกล้ชิด และกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันเองได้

นอกจากนี้ สื่อดิจิทัลยังช่วยสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ให้ผู้สูงอายุด้วยการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุสามารถกลับมาทำหน้าที่ผู้นำครอบครัวจากความฉลาดรู้ในเรื่องสุขภาพและการกลั่นกรองข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพที่น่าเชื่อถือและมีประโยชน์ต่อสมาชิกในครอบครัว ส่งผลให้รู้สึกว่าตนเองมีพลัง มีอำนาจ และมีคุณค่าต่อผู้คนรอบข้าง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของพัชนี เชย

Copyright© by Mahidol University

จรรยา (2559) ที่พบว่า สื่อดิจิทัลทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีบทบาทและคุณค่าต่อครอบครัว เนื่องจากสามารถแสวงหาข้อมูลข่าวสารและให้ความรู้กับคนในครอบครัวได้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผู้สูงอายุมีนิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัลประเภทสมาร์ทโฟนเป็นประจำทุกวัน ระยะเวลาในการเปิดรับจะอยู่ในช่วงเช้า ช่วงสาย และช่วงเย็นไปจนถึงค่ำ ดังนั้น หากต้องการสื่อสารข้อมูลข่าวสารให้เข้าถึงกลุ่มผู้สูงอายุควรพิจารณาการสื่อสารผ่านสมาร์ทโฟนในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านแอพพลิเคชั่นไลน์ที่ผู้สูงอายุนิยมใช้

2. แรงจูงใจในการเปิดรับสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุมีหลากหลาย เนื่องจากผู้สูงอายุมักจะเปิดรับสื่อเพื่อสร้างความผ่อนคลาย ความสนุกสนานให้กับตนเอง เพื่อคลายเหงา ไม่ให้เกิดความเครียด และเพื่อให้เท่าทันเหตุการณ์ในสังคม ดังนั้น ในการนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ให้กับผู้สูงอายุอาจจะสอดแทรกความบันเทิงให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถรับรู้และเท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม

3. ผลจากการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะการเป็นพลเมืองสูงอายุที่ตื่นรู้ (Active aging) ที่เกิดจากความสามารถในการใช้สื่อดิจิทัลอย่างรู้เท่าทันเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งสามารถนำไปใช้ประกอบการวางแผนการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อที่ควบคู่ไปกับการสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ให้ผู้สูงอายุไทยได้ โดยควรเน้นเสริมสร้างพลังอำนาจในการใช้สื่อดิจิทัลผ่านมิติความฉลาดทางด้านสุขภาพ (Health Literacy) เพราะเป็นประเด็นที่ผู้สูงอายุมีความรู้และความสนใจเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

ข้อจำกัดของการวิจัยครั้งนี้

ผลจากงานวิจัยครั้งนี้เป็นผลที่มาจากบริบทของกลุ่มผู้สูงอายุในสังคมเมืองด้วยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้สูงอายุกลุ่มเล็ก จึงไม่สามารถนำไปอ้างถึงผู้สูงอายุไทยในระดับกว้างได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

Copyright by Mahidol University

1. ควรศึกษาผู้สูงอายุนอกเหนือจากพื้นที่กรุงเทพมหานคร และศึกษาข้อมูลจากหลายพื้นที่มากขึ้น

2. ควรศึกษาผู้สูงอายุทั้งในสังคมเมืองและชนบทเพื่อศึกษาความเหมือนหรือความแตกต่างในการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในประเทศไทย

3. ควรศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำไปกล่าวอ้างถึงผู้สูงอายุไทยได้

Copyright by Mahidol University

นิสัยการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0:
กรณีศึกษา โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา
MEDIA HABIT AND DIGITAL LITERACY OF ELDERLY IN THE AGE OF THAILAND 4.0:
A CASE STUDY OF YANNAWA ELDERLY SCHOOL

ประวีณ์นุช แสงสว่างธรรมมะ 6037697 LCIC/M

ศศ.ม. (ภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ธีรพงษ์ บุญรักษา, Ph.D.,นันทิยา ดวงภุมเมศ, Ph.D.,นิธิดา แสงสิงแก้ว, Ph.D.

บทสรุปแบบสมบูรณ์

ในปัจจุบันการดำรงชีวิตของคนไทยล้วนมีความเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เนื่องจากมีความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่ทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทุกประเภทและติดต่อกันได้ทั่วทุกมุมโลกอย่างง่ายดาย ทำให้ในปี พ.ศ. 2559 ประเทศไทยได้ประกาศนโยบายประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0) โดยนโยบายได้มุ่งเน้นการพัฒนาเทคโนโลยี การใช้เทคโนโลยี และเศรษฐกิจ เพื่อขับเคลื่อนประเทศไทย (สุวิทย์ เมษินทรีย์, ไทยรัฐออนไลน์, 2559, สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานบุคคล สำนักงาน ก.พ, 2560)

ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560) ได้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ในพ.ศ. 2560-2579 ที่สอดรับกับการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ซึ่งเน้นความสำคัญในการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อให้เศรษฐกิจไทยสามารถปรับเข้ากับยุคสมัยใหม่ได้ ทำให้คนไทยเตรียมความพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีความรู้และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ในการประกอบธุรกิจและการดำเนินชีวิต ตลอดจนสามารถปรับตัวและใช้ชีวิตท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในสังคมได้ (ธนาคารกรุงเทพ, 2559) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีภูมิคุ้มกันและทักษะในเรื่องของการบริโภคข่าวสารที่มีมากมายอย่างรู้เท่าทัน ทั้งนี้ เนื่องจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารได้ส่งผลทำให้ภูมิทัศน์ของสื่อเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก คือ ความนิยม

Copyright by Mahidol University

และบทบาทของสื่อดั้งเดิม (Traditional media) นั้นลดลง ในขณะที่สื่อดิจิทัล (Digital Media) กลับได้รับความนิยมมากขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2555) โดยผลสำรวจพฤติกรรมและแนวโน้มการบริโภคสื่อของไทยในปี 2562 พบว่า คนไทยนิยมเปิดรับสื่อดิจิทัลมากที่สุด เฉลี่ยทั้งหมด 85.9% (สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2562)

แนวโน้มการใช้สื่อดิจิทัลในกลุ่มผู้สูงอายุก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นกัน โดยผู้สูงอายุเปิดรับสื่อวิดีโอออนไลน์ 81% และใช้เวลาในโลกออนไลน์วันละประมาณ 2-3 ชั่วโมง โดยใช้เวลากับสื่อเครือข่ายสังคม (Social media) ค่อนข้างมาก (อาภาภัทร บุญรอด, 2560) สอดคล้องกับสถิติการใช้การใช้อินเทอร์เน็ตในกลุ่มผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไปในปี 2561 ที่มีถึงร้อยละ 21.2 เพิ่มขึ้นจากปี 2557 ที่มีการใช้อินเทอร์เน็ตเพียงร้อยละ 8.4 โดยสถานที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นที่บ้าน หรือสถานที่ทำงาน โดยระยะเวลาการใช้ถึง 5-7 วัน ต่อสัปดาห์ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561)

สำหรับพฤติกรรมการบริโภคสื่อของผู้สูงอายุนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม ภูมิลำเนา การศึกษา และวิถีชีวิต (ระวีวรรณ ทรัพย์อินทร์ และญาศิณี เคารพธรรม, 2560) นอกจากนี้ผู้สูงอายุส่วนมากมักจะมีปัญหาและมีความกังวลในการเข้าถึงหรือการใช้สื่อดิจิทัล เนื่องจากอาจมีความไม่คุ้ยเคยกับเทคโนโลยี ทั้งยังกลัวที่จะใช้ (สมาน ลอยฟ้า, 2557) อันเนื่องมาจากวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่ผู้สูงอายุเจริญเติบโตมานั้นแตกต่างกับสังคมในปัจจุบันเป็นอย่างมาก (รศรินทร์ เกรย์, อุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์, อักษราภัค หลักทอง, และเจตพล แสงกล้า, 2559 หน้า 3-8)

ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะไม่คุ้นเคยในการใช้สื่อดิทัล แต่ก็ดูเหมือนว่าไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงจากการใช้ชีวิตท่ามกลางสื่อดิจิทัลได้ (ฉัตร์ชัย นกดี, 2560) ดังนั้น นอกเหนือจากการเสริมสร้างทักษะการใช้สื่อดิจิทัลให้กับผู้สูงอายุแล้ว การสร้างภูมิคุ้มกันในการบริโภคสื่อดิจิทัลให้กับผู้สูงอายุจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีหลายสื่อที่พยายามจะใช้จุดอ่อนของผู้สูงอายุ เช่น การไม่อยากแก่หรือความต้องการที่จะพ้นจากความเจ็บไข้ได้ป่วยมาเป็นการจูงใจในการขายสินค้าหรือบริการ การเสริมสร้างความรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลถือเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับผู้สูงอายุ เพราะการมีความรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) คือการที่ผู้สูงอายุมีทักษะในการบริโภคสื่ออย่างมีวิจารณญาณ สามารถพิจารณากลั่นกรองข้อมูลข่าวสาร วิเคราะห์และประเมินความน่าเชื่อถือตลอดจนสามารถใช้สื่อได้อย่างปลอดภัยทั้งกับตนเองและผู้คนรอบข้าง (ประชาธรรม, 2561)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประเด็นนิสัยการเปิดรับสื่อและการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล (Digital Literacy) ของผู้สูงอายุ เพราะเล็งเห็นว่าผู้สูงอายุจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ที่มีการสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัลเป็นหลัก โดยเลือกศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุใน

Copyright by Mahidol University

โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร จำนวน 25 คน เนื่องจากการสำรวจเบื้องต้น พบว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ใช้สื่อดิจิทัลเป็นประจำ และยังเป็นผู้ที่เคยได้รับการเสริมความรู้และทักษะในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อจากการเข้าร่วมโครงการ “สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง : สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ” อีกด้วย (สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และนันทิยา ดวงภุมเมศ, 2562)

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษานิสัย แรงจูงใจ และทัศนะ ในการเปิดรับสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ ในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา

2. เพื่อวิเคราะห์ความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ ในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา

ทบทวนวรรณกรรม

ความหมายและลักษณะของผู้สูงอายุ

ความหมายและลักษณะของผู้สูงอายุมีหลากหลายความหมาย ในความหมายของผู้สูงอายุแบบสากล องค์การสหประชาติ (United Nations, UN) ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้ว่า บุคคลที่เป็นทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป โดยเป็นการนิยามนับตั้งแต่อายุเกิด ทั้งองค์การสหประชาชาติ และองค์การอนามัยโลก (World Health Organization, WHO) มีการใช้คำในภาษาอังกฤษที่ใช้เรียกผู้สูงอายุว่า Older person หรือ Elderly person (Pimchanok, 2557) นอกจากนั้น ยังมีความหมายของผู้สูงอายุขององค์การอนามัยโลกภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (World Health Organization in South-East Asia, n.d.) คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป สำหรับในประเทศไทยได้ให้คำนิยามของผู้สูงอายุในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 3 ไว้ว่า เป็นบุคคลที่มีอายุเกิน 60 ปี บริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย นอกจากความหมายของผู้สูงอายุในพระราชบัญญัติในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า สูงวัย คนแก่ หมายถึง มีอายุมาก ให้ความหมายของคำว่า ชรา คือ แก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม

Copyright by Mahidol University

นิสัยการเปิดรับสื่อ

นิสัยการเปิดรับสื่อ (Media Habit) หมายถึง พฤติกรรมการบริโภคสื่อที่แต่ละบุคคลใช้สื่อซ้ำ ๆ ภายใต้สถานการณ์รูปแบบเดิม ซึ่งการเปิดรับสื่อจะเกิดขึ้นจากความคาดหวัง โดยความคาดหวังจะเป็นสิ่งที่กระตุ้นในการเลือกใช้สื่อของบุคคล และเมื่อความคาดหวังพัฒนาในระยะยาวจะกลายเป็นตัวกำหนดของการเลือกสื่อของบุคคล และนำไปสู่นิสัยการรับสื่อนั้นแบบซ้ำ ๆ เดิม ๆ (La Rose, 2010 อ้างถึงใน พนม คลี่ฉายา, 2555)

นิสัยการเปิดรับสื่อสามารถวัดได้จาก ประเภทสื่อที่เปิดรับ ระยะเวลาที่เปิดรับสื่อในแต่ละวัน ลักษณะการเปิดรับสื่อ ประเภทเนื้อหาที่เปิดรับ รวมทั้งทัศนคติที่มีต่อสื่อแต่ละประเภท นิสัยการเปิดรับสื่อมักจะมาจากแรงจูงใจในการเปิดรับสื่อหรือข่าวสารในแต่ละบุคคลเพื่อตอบสนองความต้องการ (Serverin, 2010 อ้างถึงใน กาญจนาแก้วเทพ, 2554, น.106-107, McCombs และ Becker, 1979, p.51-52) โดยจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถประมวลผลได้ดังนี้

1. เพื่อผ่อนคลายอารมณ์ เป็นการใช้สื่อเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ สร้างความบันเทิง และความสุขให้กับตนเอง

2. เพื่อสร้างความสัมพันธ์ เป็นการใช้สื่อในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม โดยผ่านการพูดคุยกัน หรือนำข่าวสารที่ได้รับไปพูดคุยหรือสื่อสารกับผู้อื่นต่อ

3. เพื่อให้เรียนรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ บุคคลที่เปิดรับข่าวสาร เพื่อติดตามและให้เท่าทันต่อความเคลื่อนไหวของสังคมหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ

4. เพื่อการมีส่วนร่วม การเปิดรับสื่อข่าวสารเพื่อมีส่วนร่วมต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม และสำรวจความเป็นจริงทางสังคม

5. เพื่อแสวงหาและศึกษาข้อมูล บุคคลที่เปิดรับข่าวสารเพื่อแสวงหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ที่สามารถกำหนดความเห็นของตนต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือการแสวงหาข้อมูลที่จะมีผลกระทบต่อตนเอง หรือนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์

แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล

แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อเริ่มมีมาตั้งแต่ ค.ศ. 1992 โดยสมาชิกของ Aspen Media Literacy Leadership Institute ให้คำจำกัดความการรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง ความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และสร้างสรรค์สื่อในหลาย ๆ รูปแบบ ซึ่งในปัจจุบันสื่อมีการพัฒนามากขึ้น และวัฒนธรรมการสร้างสื่อมีความรุ่งเรือง ทำให้คำจำกัดความของคำว่า การรู้เท่าทันสื่อนั้นรวมไปถึงสื่อในหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นสื่อด้านสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ หรือสื่อดิจิทัล (อุษา บิ๊กกิ้นส์, 2555)

Copyright by Mahidol University

แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (อุษา บิ๊กกิ้นส์, 2555, และสำนักศูนย์เรียนรู้สุขภาวะ (สสส.), 2558) ซึ่งงานวิจัยนี้ได้ประมวลแนวคิดและนำมาปรับใช้ในการนิยามการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุ ดังนี้

1. การเข้าถึงสื่อดิจิทัล เป็นความสามารถของผู้สูงอายุในการเข้าถึงเนื้อหาต่าง ๆ ในสื่อดิจิทัล เมื่อสามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัลได้ พัฒนาการของการเท่าทันสื่อจะมีมากขึ้น เนื่องจากสภาพแวดล้อมในล้อมในสังคมมีความแตกต่างกันระหว่างสังคมในเมืองและชนบท การเข้าถึงสื่อดิจิทัลหรือความรู้ต่าง ๆ จะไม่เท่าเทียมกัน

2. การวิเคราะห์สื่อดิจิทัล เป็นความสามารถของผู้สูงอายุในการแยกแยะองค์ประกอบของสื่อดิจิทัล ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ตั้งแต่ที่มาของสื่อ ใครเป็นผู้ผลิตสื่อ สื่อมีวัตถุประสงค์อะไร เป็นการตีความและทำความเข้าใจสื่อหลังจากที่ได้เปิดรับหรือเข้าถึงข้อมูล ซึ่งผู้รับข้อมูลในแต่ละบุคคลจะมีความสามารถในการตีความสื่อที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ตลอดจนการรับรู้ข้อมูลของแต่ละบุคคล

3. การประเมิน เป็นการประเมินในสิ่งที่สื่อนำมาเสนอว่าสื่อนั้นมีความน่าเชื่อถือมากน้อยเท่าไร ทั้งในด้านเนื้อหา วิธีนำเสนอ และเทคนิคที่ใช้ รวมถึงความสามารถในการพิจารณาตัดสินความน่าเชื่อถือ ผลกระทบในระยะสั้นและระยะยาวของเนื้อหาที่เปิดรับจากสื่อดิจิทัล

4. การใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย โดยการไม่หลงเชื่อไปตามที่สื่อชักจูง หรือเชื่อเนื้อหาในสื่อทันทีหลังจากที่เปิดรับข้อมูล รวมถึงการส่งต่อข้อมูลให้ผู้อื่นโดยคำนึงถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured) ที่มีการกำหนดแนวทางและโครงสร้างคำถามไว้ล่วงหน้า โดยมีคำถามแบบปลายเปิด (Open-Ended Question) เป็นเครื่องมือสำหรับการเก็บข้อมูล จากกลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้สื่อดิจิทัลในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ที่เคยเข้าร่วมโครงการ “สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง : สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ” โดยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไปที่ใช้สื่อดิจิทัลเป็นประจำ จำนวน 25 คน

Copyright by Mahidol University

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ภูมิหลัง

ผลจากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ส่วนมากมีวิถีและการดำเนินชีวิตล้วนเอื้อต่อความจำเป็นในการเปิดรับสื่อดิจิทัล เนื่องจากการเข้าศึกษาในโรงเรียนรู้สูงอายุเขตยานนาวา จึงจำเป็นที่จะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับสมาชิกในโรงเรียนเพื่อเปิดรับข้อมูลและกิจกรรมทางโรงเรียน ทั้งยังมีผู้ที่สนใจในด้านงานอาสาสมัครและจิตอาสา ซึ่งเป็นอีกเหตุหนึ่งในการดำเนินชีวิตที่ต้องเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อติดต่อประสานงานกับผู้ร่วมงาน สอดคล้องกับบทความของจารุวรรณ นิธิไพบูลย์, สันทัด ทองรินทร์, และวิทยาธร ท่อแก้ว (2559) พบว่า การศึกษา วิถีชีวิต มีผลต่อนิสัยการเปิดรับสื่อของผู้สูงอายุ

ทั้งนี้ จากผลการวิจัยในด้านการศึกษาพบว่า ไม่มีผลต่อการเปิดรับสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุมีการศึกษาที่หลากหลายแต่ทุกคนสามารถเปิดรับสื่อดิจิทัลได้ เพราะสามารถเรียนรู้การเปิดรับสื่อดิจิทัลได้จากการสอบถามคนใกล้ชิด หรือศึกษาจากแหล่งที่เปิดสอนการใช้สื่อดิจิทัล หากแต่อาชีพก่อนเกษียณเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุเปิดรับสื่อดิจิทัลมากกว่า เช่น ผู้สูงอายุประกอบอาชีพก่อนเกษียณที่ต้องมีการใช้เครื่องมือประเภทคอมพิวเตอร์หรือโน๊ตบุ๊คมาก่อน จะมีความสามารถในการเปิดรับสื่อดิจิทัลได้ ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุที่เคยประกอบธุรกิจส่วนตัวและยังคงประกอบอาชีพจนถึงปัจจุบันมีความจำเป็นต้องใช้สื่อดิจิทัลเพื่อติดต่อลูกค้า และทำธุรกรรมต่าง ๆ ดังนั้น อาชีพจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุเปิดรับสื่อดิจิทัล

นิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัล

จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีการเปิดรับสื่อดิจิทัลเป็นประจำทุกวันอย่างต่อเนื่อง โดยประเภทสื่อดิจิทัลที่ผู้สูงอายุเปิดรับมากที่สุดคือ สมาร์ทโฟน และรองลงมาคือ โทรทัศน์ดิจิทัล สำหรับการใช้สมาร์ทโฟนนั้น ผู้สูงอายุจะเข้าถึงแอพพลิเคชั่นเพื่อค้นหาข้อมูลที่ตนเองสนใจ เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ค ยูทูป กูเกิ้ล และอินสตราแกรม ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของสุชาดา จักรพิสุทธิ์ (2554) และสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA) (2561) ที่พบว่าแอพพลิเคชั่นที่คนไทยนิยมใช้กันมากที่สุด ได้แก่ ไลน์ ยูทูป เฟซบุ๊ค

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีการเปิดรับข้อมูลลักษณะข้อมูลเดิมซ้ำ ๆ โดยข้อมูลที่ผู้สูงอายุเปิดรับเป็นประจำจะเป็นข้อมูลด้านสุขภาพ ข่าวสารบ้านเมือง ความบันเทิง แฟชั่น สินค้า และข้อมูลด้านจิตอาสา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นความรู้ในการดำรงชีวิต การประกอบธุรกิจ ความผ่อนคลาย การค้นหาแนวทางในการทำให้สุขภาพแข็งแรง และใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งสะท้อนถึงนิสัยการเปิดรับสื่อที่มีความคาดหวังเป็นตัวกำหนดการ

Copyright by Mahidol University

เลือกเปิดรับสื่อดิจิทัล (พนม คลี่ฉยา, 2555) อีกทั้ง ยังทำให้เห็นถึงการปรับตัวให้เข้ากับยุคดิจิทัลของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการใช้สื่อออนไลน์ในการค้นหาข้อมูล หรือรับชมความบันเทิงต่าง ๆ (จารุวรรณ นิธิไพบูลย์, สันทัด ทองรินทร์, และวิทยาธร ท่อแก้ว, 2559; ฐิตินันทน์ ผิวนิล, 2559; ประชาธรรม, 2561)

สำหรับผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ที่ยังคงทำงานหรือประกอบธุรกิจส่วนใหญ่ใช้เวลาเปิดรับสื่อดิจิทัลมากกว่าผู้สูงอายุที่เกษียณแล้ว เนื่องจากยังต้องใช้ติดต่อสื่อสารในการทำงานและสนทนากับลูกค้าตลอดเวลา ในขณะที่ผู้สูงอายุที่อยู่กับบ้านตลอดเวลาจะเปิดรับสื่อดิจิทัลเป็นในช่วงเช้าหลังจากตื่นนอน และช่วงสายหลังจากทำงานบ้านเสร็จสิ้น และช่วงเย็นถึงกลางคืนและก่อนนอน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพนม คลี่ฉายา (2556) ที่สรุปข้อมูลไว้ว่าผู้สูงอายุมักจะเปิดรับสื่อในช่วงเช้าและช่วงเย็นจนถึงกลางคืนเป็นประจำ และผลการวิจัยของ สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และนันทิยา ดวงภุมเมศ, (2562) ที่พบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุใช้สื่อดิจิทัลประเภทสมาร์ทโฟนเป็นหลักและเป็นประจำทุกวัน โดยส่วนมากจะเปิดรับสื่อดิจิทัลตลอดทั้งวันและเปิดรับสื่อดิจิทัลในช่วงเช้ามากที่สุด

แรงจูงใจในการเปิดรับสื่อดิจิทัล

ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มักเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อคลายเหงาและคลายเครียด ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเปิดรับข้อมูลที่ตนเองให้ความสนใจ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสารคดี การท่องเที่ยว ละคร อาหาร เพื่อเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความผ่อนคลายอารมณ์ คลายเครียด และสร้างความสนุกสนานให้กับผู้สูงอายุ นอกจากนั้น ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ยังเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อสร้างความสัมพันธ์ โดยจะมีลักษณะการสร้างความสัมพันธ์ในรูปแบบของการสนทนากับลูกหลาน เพื่อน หรือคนใกล้ชิด ที่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน หรืออยู่ห่างไกลกัน ทั้งยังใช้เพื่อติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันเพราะสามารถทำได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว และยังเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อเรียนรู้และเท่าทันสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลข่าวสารบ้านเมือง เศรษฐกิจ กีฬา บันเทิง นอกจากนี้ ผู้สูงอายุเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อนำเอาข้อมูลมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง อย่างเช่น การนำข้อมูลด้านสุขภาพจากเว็บไซต์หรือไลน์อย่างเป็นทางการจากโรงพยาบาลมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของตน ตลอดจนใช้ในการศึกษาหาข้อมูลข่าวสารเพิ่มเติม เพื่อยืนยันและตัดสินใจในความน่าเชื่อถือของข้อมูล และใช้ในการค้นคว้าข้อมูลที่ตนเองสนใจ อีกทั้ง ยังเปิดรับเพื่อให้ตนเองได้มีส่วนร่วมกับสังคมรอบข้าง ซึ่งการมีส่วนร่วมมักจะแสดงออกมาในลักษณะของการบอกต่อและแลกเปลี่ยนความรู้

Copyright by Mahidol University

แรงจูงใจในการใช้สื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยความต้องการข่าวสาร การใช้สื่อ และนิสัยการเปิดรับสื่อของผู้สูงอายุไทยของ พนม คลี่ฉายา

(2556) พบว่า ผู้สูงอายุมักจะใช้สื่อดิจิทัลเพื่อเข้าถึงความบันเทิง ซื้อสินค้าออนไลน์ ติดตามข่าวสาร และใช้เพื่อติดต่อสื่อสารกับคนใกล้ชิด โดยมีแรงจูงใจในการเปิดรับสื่อเพื่อติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้คนรอบข้าง ติดตามข่าวสารเพื่อให้เท่าทันเหตุการณ์ในสังคมปัจจุบัน และเพื่อเป็นการคลายเหงา คลายเครียดของผู้สูงอายุ ทั้งยังเพื่อค้นหาข้อมูลในสิ่งที่ผู้สูงอายุสนใจ และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และนันทิยา ดวงภุมเมศ (2562) ที่พบว่าวัตถุประสงค์ในการเปิดรับสื่อของผู้สูงอายุเพื่อติดต่อสื่อสารกับบุคลอื่น เพื่อสร้างความบันเทิง ค้นคว้าข้อมูลในสิ่งที่ผู้สูงอายุมีความสนใจ เพื่อส่งต่อข้อมูลไปยังผู้อื่น และใช้เพื่อตรวจสอบข้อมูลความน่าเชื่อถือของเนื้อหาและข้อมูล และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุวิช ถิระโคตร (2561) ที่พบว่าผู้สูงอายุส่วนมากมีวัตถุประสงค์หลักในการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อติดต่อสื่อสารกับเพื่อนและผู้รู้ และใช้เป็นแหล่งข้อมูลความรู้ในเรื่องที่สนใจ

จะสังเกตได้ ว่าการเปิดรับสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุจะมาจากแรงจูงใจจากสิ่งแวดล้อมของผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นการทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่ต้องมีการติดต่อสื่อสารจึงทำให้จำเป็นต้องมีการเปิดรับสื่อดิจิทัล ทั้งยังมีการเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อติดต่อสื่อสารกับลูกหลานและคนใกล้ชิด และมีแรงจูงใจมาจากตัวผู้สูงอายุเช่นกัน เนื่องจากมีผู้สูงอายุเปิดรับสื่อและใช้สื่อดิจิทัลเพื่อค้นคว้าในสิ่งที่ตนเองต้องการและให้ความสนใจ นอกจากนั้น ยังเปิดรับสื่อดิจิทัลเพื่อประกอบกับการทำงานด้านธุรกิจของผู้สูงอายุในปัจจุบัน เนื่องจากคุณสมบัติของสื่อดิจิทัลที่สามารถก้าวข้ามอุปสรรคในเรื่องพื้นที่และเวลา

ทัศนะต่อสื่อดิจิทัล

จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มองว่าสื่อดิจิทัลมีประโยชน์ต่อการใช้งาน เนื่องจากสามารถสร้างความสะดวกสบายในการใช้ชีวิต สามารถเปิดรับข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็วและทันที และยังเข้าถึงได้อย่างไม่จำกัดสถานที่และเวลา ทั้งยังสามารถเปิดรับข้อมูลข่าวสารได้หลากหลายช่องทางมากขึ้น ช่วยให้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้ติดต่อกันและกันได้ง่าย ค้นหาข้อมูลได้รวดเร็ว และสามารถค้นหาในสิ่งที่สนใจได้ นอกจากนั้นยังสามารถใช้เพื่อให้เกิดความสุขกับตนเอง ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พนม คลี่ฉายา (2556) ที่ชี้ว่าผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในการใช้สื่อดิจิทัลเนื่องจากการสื่อสารได้อย่างอิสระ ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ได้สนทนาหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนใกล้ชิด และช่วยคลายเครียดได้

อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มองเห็นถึงผลกระทบของการใช้สื่อดิจิทัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่มีข่าวและข้อมูลที่ไม่เป็นความจริงปะปนกันอยู่มากมาย ทั้งยังมีข้อมูลเก่าที่นำมามาเผยแพร่ซ้ำ ๆ ซึ่งอาจทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน และอาจถูกหลอกหรือถูกชักจูงให้

Copyright© by Mahidol University

เป็นไปตามที่สื่อต้องการได้ง่าย นอกจากนั้น การใช้เวลากับสื่อดิจิทัลมากเกินไปยังทำให้เสียเวลา เสียสุขภาพ และขาดการปฏิสัมพันธ์กับคนใกล้ชิด ซึ่งสอดคล้องกับ นันทศักดิ์ ธรรมานวัตร์ (2559) อ้างถึงใน ระวีวรรณ ทรัพย์อินทร์, และญาศิณี เคารพธรรม (2560) ในประเด็นที่เกี่ยวกับปัญหาการใช้สื่อของผู้สูงอายุที่มากเกินไปอาจส่งผลต่อสุขภาพ และปัญหาของการโฆษณาสินค้าชวนเชื่อเพื่อโน้มน้าวให้ผู้สูงอายุคล้อยตามและหลงเชื่อได้ง่าย

ความเท่าทันสื่อดิจิทัล

จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีความเท่าทันสื่อดิจิทัล เนื่องจากในด้านการเข้าถึงสื่อดิจิทัลผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัลได้ กล่าวคือ สามารถค้นหาข้อมูลที่ตนเองสนใจจากสื่อดิจิทัลได้ตามต้องการ เพื่อเป็นประโยชน์ให้กับตนเองในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะความบันเทิง ข่าวสาร และการปรับใช้กับธุรกิจของตนเอง โดยผู้สูงอายุยังสามารถคิดวิเคราะห์แหล่งที่มาและวัตถุประสงค์ที่สื่อต้องการนำเสนอได้ ส่วนมากจะยกตัวอย่างจากโฆษณาประเภทสินค้าที่มักจะพบเจอบ่อย ๆ บนสื่อออนไลน์ หากแต่ข้อมูลที่มาจากเว็บไซต์หรือข้อมูลที่ส่งต่อผ่านทางไลน์มักไม่มีการระบุชื่อผู้ให้ข้อมูลหรือแหล่งที่มาอย่างชัดเจน ทำให้ไม่ทราบว่าข้อมูลนั้นเป็นความจริงหรือไม่ จึงไม่กล้าจะตัดสินใจในทันที โดยผู้สูงอายุสามารถพิจารณาความน่าเชื่อถือจากสื่อดิจิทัลโดยศึกษาข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลนั้น ๆ ทั้งยังพิจารณาถึงแหล่งที่มาของข้อมูล ซึ่งผู้สูงอายุจะไม่เชื่อตามที่สื่อชักจูงโดยทันที นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังคำนึงถึงผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่นในการเปิดรับและการส่งต่อข้อมูลที่ได้รับ โดยจะพิจารณาถึงความเหมาะสมของเนื้อหาที่จะส่งต่อไปยังผู้รับ และจะไม่ส่งข้อมูลต่อไปยังผู้อื่นในกรณีอาจสุ่มเสี่ยงต่อการทำผิดกฎหมาย ซึ่งอาจส่งผลกระทบกับผู้ส่งและผู้ที่รับข้อมูลในภายหลัง

จากที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงทักษะการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุ ตามแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลที่ให้ความสำคัญกับทักษะในการเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ในสื่อดิจิทัล ที่มาและวัตถุประสงค์ ประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับ โดยการไม่หลงเชื่อไปตามที่สื่อชักจูง หรือเชื่อเนื้อหาในสื่อทันทีหลังจากที่เปิดรับข้อมูล รวมถึงการส่งต่อข้อมูลให้ผู้อื่นโดยคำนึงถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นทั้งผลกระทบในระยะสั้นและระยะยาว (อุษา บิ๊กกิ้นส์, (2555), บุบผา เมฆศรีทองคำ และดนุลดา จามจุรี, (ม.ป.ป.), สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, (2558), และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), (2558))

Copyright by Mahidol University

ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีความสามารถในการเข้าถึงและการใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัยมากที่สุด โดยผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงข้อมูลจากสื่อดิจิทัลได้อย่าง

คล่องแคล่ว เข้าถึงข้อมูลที่ตนเองสนใจได้ เพราะมองว่าจำเป็นที่จะต้องเข้าถึงหรือค้นหาข้อมูลจากสื่อดิจิทัลได้ด้วยตนเอง เพื่อที่จะสามารถติดต่อกับบุคคลใกล้ชิด และตามข่าวสารให้เท่าทันเหตุการณ์สังคมในปัจจุบัน ทั้งยังเป็นสิ่งที่สร้างความผ่อนคลายให้กับผู้สูงอายุได้ สำหรับความสามารถในการใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัยนั้นเห็นได้จากการที่ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีการตระหนักถึงความสำคัญในการใช้สื่อดิจิทัลโดยจะระมัดระวังการใช้สื่อดิจิทัลเป็นอย่างมาก และคำนึงถึงผลกระทบทั้งต่อตนเองและผู้อื่นในการเปิดรับหรือส่งต่อข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลที่สุ่มเสี่ยงต่อการทำผิดกฎหมาย ทั้งยังมีความรู้ว่าข้อมูลที่มีความสุ่มเสี่ยงอาจมีลิขสิทธิ์และผิดกฎหมายทางพระราชบัญญัติที่ว่าด้วยการกระทำผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์) สอดคล้องกับแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อในด้านการใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัยของ สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และนันทิยา ดวงภุมเมศ, (2562) คือ ผู้สูงอายุที่เปิดรับสื่อดิจิทัลสามารถคำนึงถึงความเสี่ยงในการใช้สื่อดิจิทัล ไม่หลงเชื่อโดยทันที และหากเปิดรับหรือส่งต่อข้อมูลไปยังผู้อื่นต้องคำนึงถึงผลกกระทบต่อผู้รับที่อาจเกิดขึ้น

สำหรับในด้านการวิเคราะห์และการประเมินสื่อดิจิทัลพบว่า ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์สามารถบอกแหล่งที่มาและวัตถุประสงค์ที่สื่อต้องการนำเสนอได้ โดยเฉพาะข้อมูลสินค้าที่มักจะพบเห็นได้บ่อย และข้อมูลด้านสุขภาพที่ผู้สูงอายุมักจะเปิดรับเป็นประจำ จึงทำให้ผู้สูงอายุพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการไม่ตัดสินใจเชื่อข้อมูลที่ได้รับโดยทันที จะพิจารณาถึงแหล่งที่มาของข้อมูลประกอบกับชื่อผู้เขียนและชื่อผู้ให้ข้อมูล ทั้งยังศึกษาหาข้อมูลจากหลาย ๆ แหล่งมาประกอบการพิจารณาความน่าเชื่อถือชองข้อมูลนั้น ๆ เช่น การค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากเว็บไซต์ สอบถามจากคนใกล้ชิด หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านข้อมูลที่ตนเองสนใจ ซึ่งสอดคล้องกับผลจากงานวิจัยของสิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และนันทิยา ดวงภุมเมศ, (2562) พบว่าผู้สูงอายุมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ผู้สูงอายุมีการตระหนักและระวังตัวในการเปิดรับสื่อ มีการยับยั้งตัวเอง ไม่ตัดสินใจเชื่ออะไรโดยง่ายและรวดเร็ว คิดทบทวนและค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติม ศึกษาการหาข้อมูลเพิ่มเติมโดยที่ไม่ตัดสินใจเชื่อข้อมูลจากสื่อแหล่งเดียว หรือถามจากเพื่อน ถามผู้ที่เคยใช้หรือผู้ที่มีประสบการณ์และความรู้ในด้านนั้น ๆ

ผลจากการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การที่ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีความเท่าทันสื่อดิจิทัล อาจจะเนื่องจากอาศัยอยู่ในสังคมเมือง ทำให้มีความใกล้ชิดและคุ้นเคยกับสื่อดิจิทัล สามารถเข้าถึงได้ง่าย อีกทั้งยังเคยผ่านการอบรมการรู้เท่าทันสื่อ กอปรกับการไปเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ได้ต่อยอดการรู้เท่าทันสื่อ เพราะมีการสอนวิธีการใช้สื่อดิจิทัลและการเท่าทันสื่อดิจิทัลด้วย นอกจากนี้ การที่ผู้สูงอายุเปิดรับสื่อดิจิทัลเป็นประจำทุกวัน ทำให้มีประสบการณ์

Copyright by Mahidol University

การเปิดรับข้อมูลผ่านสื่อดิจิทัลเป็นจำนวนมาก และยังประสบกับข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้อื่นส่งมาให้ผ่านแอพพลิเคชั่นต่าง ๆ

ข้อมูลข้างต้นจึงส่งผลให้ผู้สูงอายุมีการปรับเปลี่ยนนิสัยการเปิดรับสื่อ โดยผู้สูงอายุมีทักษะการคิดวิเคราะห์ และพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลก่อนตัดสินใจเชื่อข้อมูลต่าง ๆ สอดคล้องกับรายงานวิจัย ในโครงการ "สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง": สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศในผู้สูงอายุของ สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และนันทิยา ดวงภุมเมศ (2562) ที่พบว่าผู้สูงอายุที่ผ่านการอบรมแล้วมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล ในทักษะการเข้าถึงสื่อดิจิทัล เข้าใจสื่อดิจิทัล และการวิเคราะห์และประเมิน และการใช้สื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย โดยผู้สูงอายุสามารถค้นคว้าหาข้อมูลด้วยตนเองและตระหนักถึงผลกระทบของการเปิดรับและการส่งต่อข้อมูลผ่านสื่อดิจิทัล เนื่องจากมีบางข้อมูลอาจมีลิขสิทธิ์ และมีกฎหมายทางพระราชบัญญัติที่ว่าด้วยการกระทำผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์) จึงทำให้ผู้สูงอายุมีความระมัดระวังในการเปิดรับและการใช้สื่อดิจิทัลมากขึ้น สอดคล้องกับ ภาณุวัฒน์ กองราช (2554) พบว่าเมื่อมีการรู้ถึงความเสี่ยงของการใช้สื่อจะทำให้ผู้ที่ใช้สื่อมีการใช้อย่างระมัดระวังมากขึ้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับพิทักษ์ศักดิ์ ทิศาภาคย์, ชนัญสรา อรนพ ณ อยุธยา, และวีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (2562) ที่กล่าวว่า ผู้สูงอายุต้องมีความรู้เท่าทันสื่อโดยการฝึกการเข้าถึง วิเคราะห์ และประเมินสื่อเป็นประจำ เพื่อไม่ให้ถูกสื่อชักจูงให้หลงเชื่อได้ง่าย

อย่างไรก็ตาม นอกจากการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์แล้ว จะสังเกตได้ว่าผู้สูงอายุยังมีความฉลาดทางสุขภาพ (Health Literacy) เช่นกัน เนื่องจากผู้สูงอายุตระหนักถึงความสำคัญในด้านสุขภาพทั้งต่อตนเองและครอบครัวหรือผู้ใกล้ชิด โดยส่วนใหญ่เปิดรับและเข้าถึงข้อมูลด้านสุขภาพเป็นประจำ เพื่อนำมาปรับใช้กับตนเองและเผยแพร่ข้อมูลให้กับคนใกล้ชิด โดยจะเชื่อถือข้อมูลด้านสุขภาพที่เปิดรับจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเว็บไซต์โรงพยาบาล หรือแอพพลิเคชั่นไลน์ที่เป็นทางการของแต่ละโรงพยาบาล นอกจากนี้ ยังใช้สื่อดิจิทัลประเภทสมาร์ทโฟน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงแอพพลิเคชั่นไลน์ในการส่งต่อข้อมูลสุขภาพที่เป็นประโยชน์เพื่อให้เป็นความรู้กับคนใกล้ชิด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความฉลาดทางสุขภาพของกองสุขศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข (2554) ซึ่งให้แนวคิดของความฉลาดทางสุขภาพไว้ว่าเป็นทักษะในการเข้าถึงข้อมูลหรือแหล่งความรู้ด้านสุขภาพ มีความรู้ในเรื่องของสุขภาพได้อย่างถูกต้องและเป็นปัจจุบัน สามารถวิเคราะห์และประเมินก่อนจะตัดสินใจจะปฏิบัติตนด้านใดก็ตามที่เกี่ยวกับสุขภาพ ทั้งยังมีความสามารถในการชี้แนะเรื่องสุขภาพที่ดีให้บุคคลในครอบครัวและชุมชน

Copyright by Mahidol University

สำหรับประเด็นที่ผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์มีความพร้อมและสนใจที่จะเปิดรับสื่อดิจิทัล ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากวิถีการดำเนินชีวิตที่เอื้อให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีโอกาสในการเรียนรู้และเข้าถึงสื่อ

ดิจิทัล โดยส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจส่วนตัวและยังดำเนินธุรกิจอยู่ในปัจจุบัน จึงทำให้การใช้สมาร์ทโฟนเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้การติดต่อสื่อสารและการทำธุรกรรมต่าง ๆ มีความสะดวกรวดเร็วและปราศจากข้อจำกัดในเรื่องวลาและระยะทาง ในขณะที่สถานภาพทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูงของผู้สูงอายุที่ให้สัมภาษณ์ยังเพิ่มโอกาสในเข้าถึงสื่อดิจิทัลและการส่วนร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่า ความสามารถในการครอบครองสื่อดิจิทัลและการใช้สื่อดิจิทัลอย่างรู้เท่าทันของผู้สูงอายุนี้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความเป็นพลเมืองสูงอายุที่ตื่นรู้ (Active aging) มากกว่าภาพในอดีตที่ผู้สูงอายุมักจะถูกมองว่าจะเป็นกลุ่มที่ตั้งรับหรือเฉื่อยชา (Passive citizen) โดยจะสังเกตได้จากความกระตือรือร้นในการเปิดรับสื่อดิจิทัลและเปิดรับข้อมูลต่าง ๆ และการส่งต่อข้อมูลอย่างปลอดภัยและสร้างสรรค์เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ทั้งสมาชิกในครอบครัว คนใกล้ชิดและกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันเองได้ นอกจากนี้ สื่อดิจิทัลยังช่วยสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ให้ผู้สูงอายุด้วยการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุสามารถกลับมาทำหน้าที่ผู้นำครอบครัวจากความฉลาดรู้ในเรื่องสุขภาพและการกลั่นกรองข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพที่น่าเชื่อถือและมีประโยชน์ต่อสมาชิกในครอบครัว ส่งผลให้รู้สึกว่าตนเองมีพลัง มีอำนาจ และมีคุณค่าต่อผู้คนรอบข้าง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของพัชนี เชยจรรยา (2559) ที่พบว่า สื่อดิจิทัลทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีบทบาทและคุณค่าต่อครอบครัว เนื่องจากสามารถแสวงหาข้อมูลข่าวสารและให้ความรู้กับคนในครอบครัวได้

ข้อสรุป

การวิจัยเรื่อง “นิสัยการเปิดรับสื่อและความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุในยุคประเทศไทย 4.0: กรณีศึกษา โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษานิสัย แรงจูงใจ และทัศนะ ในการเปิดรับสื่อดิจิทัล และเพื่อวิเคราะห์ความเท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุ ในโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา

จากผลการวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุมีนิสัยการเปิดรับสื่อดิจิทัลประเภทสมาร์ทโฟนเป็นประจำทุกวัน ระยะเวลาในการเปิดรับจะอยู่ในช่วงเช้า ช่วงสาย และช่วงเย็นไปจนถึงค่ำ ดังนั้น หากต้องการสื่อสารข้อมูลข่าวสารให้เข้าถึงกลุ่มผู้สูงอายุควรพิจารณาการสื่อสารผ่านสมาร์ทโฟนในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านแอพพลิเคชั่นไลน์ที่ผู้สูงอายุนิยมใช้

แรงจูงใจในการเปิดรับสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุมีหลากหลาย เนื่องจากผู้สูงอายุมักจะเปิดรับสื่อเพื่อสร้างความผ่อนคลาย ความสนุกสนานให้กับตนเอง เพื่อคลายเหงา ไม่ให้เกิดความเครียด และเพื่อให้เท่าทันเหตุการณ์ในสังคม ดังนั้น ในการนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ให้กับผู้สูงอายุ

Copyright by Mahidol University

อาจจะสอดแทรกความบันเทิงให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถรับรู้และเท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะการเป็นพลเมืองสูงอายุที่ตื่นรู้ (Active aging) ที่เกิดจากความสามารถในการใช้สื่อดิจิทัลอย่างรู้เท่าทันเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งสามารถนำไปใช้ประกอบการวางแผนการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อที่ควบคู่ไปกับการสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ให้ผู้สูงอายุไทยได้ โดยควรเน้นเสริมสร้างพลังอำนาจในการใช้สื่อดิจิทัลผ่านมิติความฉลาดทางด้านสุขภาพ (Health Literacy) เพราะเป็นประเด็นที่ผู้สูงอายุมีความรู้และความสนใจเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

Copyright by Mahidol University

MEDIA HABIT AND DIGITAL LITERACY OF ELDERLY IN THE AGE OF THAILAND 4.0: A CASE STUDY OF YANNAWA ELDERLY SCHOOL

PRAWEENUCH SANGSAWANGTAMMA 6037697 LCIC/M

M.A. (LANGUAGE AND INTERCULTURAL COMMUNICATION)

THEMATIC PAPER ADVISORY COMMITTEE : THEERAPHONG BOONRUGSA, Ph.D., NUNTIYA DOUNGPHUMMES, Ph.D., NITIDA SANGSINGKEO, Ph.D.

EXTENDED SUMMARY

Nowadays, the lives of Thai people are closely connected to technology, as well as the economy, society and politics. Due to the advancement of technology, which allows people to easily access all types of information and communication across the world, in the year 2016, the Thai government announced the policy named Thailand 4.0, focusing on the development of technology and the economy to propel Thailand (Mesintree, Thairath Online, 2016, Office of Civil Service Commission OCSC, 2017).

Furthermore, the Office of the National Economics and Social Development Council (2017) has launched the 12th National Economic and Social Development Plan for 2017-2036 which is in line with the adjustment of Thailand's structure to Thailand 4.0, the plan emphasizes the importance of the participation of all sectors in economic growth and the Thai people’s adapation in this digital era, particularly in term of literacy and ability to use technologies for the benefit of business and living. (Bangkok Bank, 2016). It is as equally important to also literacy skills for information consumption since the advancement of communication technology has caused the media landscape to change dramatically, i.e. the decreasing popularity and role of traditional media in contrast to the increasing popularity of

Copyright by Mahidol University

digital media (Kaewthep, 2012). A survey of Thais' media habits and trends in the year 2019 found that approximately 85.9% of Thai people were regularly exposed to digital media (Office of the National Broadcasting and Telecommunication Commission and Thammasat University, 2019)

The increasing trend towards the use of media among the elderly has also continuously increased. It was revealed that 81% of Thai seniors often watched online video content and spent 2-3 hours per day accessings online media, most of which was on social media (Boonrod, 2017). This corresponds with internet statistics among people aged 50 and over in 2018, which found usage had increased from8.4% in 2014 to 21.2% in 2018 with frequency and location data recorded as 5-7 days per week at home or the workplace. (National Statistical Office, 2018).

Media consumption behavior of the elderly depends on socio-economic and geographic background, education and life style (Sub-in and Khaolrobtham, 2017). Most elderly people tend to have problems and anxiety about accessing or using digital media because they are not familiar with this technology and are afraid of using it (Loipha, 2014). This is often due to their up bringing (cultural, social, economic, political and environmental context) in a society that was very different from today's. (Gray, Pattaravanich, Lacktong, and Saengkla, 2016, pages 3-8).

Although the elderly are often not familiar with digital media, it seems that they are unable to avoid living in the midst of digital media (Nokdee, 2017) and therefore, apart from building their digital skills, it is also necessary to develop their digital media literacy. This is especially so because the media frequently try to use the frailty of the elderly as regards aging and illness as a selling point for health and age prevention products or services. By enhancing their digital literacy, they can create undersatnding to predatory marketing techniques and being digitally literate means having critical and analytical skills for media and information consumption, the ability to assess it reliability and to use it in a way that is safe for themeselves and those around them (Prachatham, 2018).

For the aforementioned reasons, and because the elderly need to adapt to a modern society where digital media are the essence of today's communication, this research investigates the media habits and digital literacy of the elderly. Twenty five seniors at the Yannawa Elderly School were chosen as the study group since an initial

Copyright by Mahidol University

survey revealed that most of them used digital media regularly and had learned about and developed media literacy skills through their participation in a project entitled Elderly Use of Risk-Free Media: Creating Health Communicators through Acquiring Media and Information Literacy (Bhibulbhanuvat, Sasiwongsaroj, and Doungphummes, 2019)

Research objectives

1. To study the habits, motivations, and perspectives of their exposure to regard to digital media of elderly members of Yannawa Elderly School.

2. To analyse the digital media literacy of the elderly enrolled in the Yannawa Elderly School.

Literature review

Definitions and characteristics of the elderly persons

There are various definitions used to describe the elderly. According to the United Nations, the elderly is globally defined as those who aged 60 years or over based on their chronological age, counted from birth, whether male or female. Both the United Nations and World Health Organization, (WHO) use the words “Older person” or “Elderly person” to describe the elderly (Pimchanok, 2557). Moreover, according to World Health Organization in South-East Asia, the older persons are defined as those aged 60 years or over (World Health Organization in South-East Asia, n.d.). In Thailand, the Act on the Elderly, B.E. 2546 (2003 A.D.), Section 3, defines older persons as those aged 60 years or over with Thai nationality. In addition, according to the Royal Institute Dictionary 2011, defines the word “elderly persons” are those having an advanced chronological age, and the word “senile” describes someone who is chronologically aged with diminishing mental condition.

Copyright by Mahidol University

Media habits

Media habits refers to media consumption behavior shaped by repeated behavior in ordinary circumstances. Media exposure arises from expectations, whereas

long-term expectations are the determining factor for individual media selection, leading to repeated media consumption behavior. (La Rose, 2010 cited in Kleechaya, 2012)

Media habits are determined by the type of consumed media, length of time of daily media consumption, characteristics of media consumption, type of consumed information, including attitude towards each type of media. Media habits usually derive from the motivation of an individual to consume media or information according to their needs. (Serverin, 2010 cited in Kaewthep, 2011, P.106-107, McCombs and Becker, 1979, p.51-52). According to the reviewed literature and other related research, the motivation can depend on one's need to:

1. Relax, using media to get relaxed, be entertained and happy.
2. Build up a relationship, using media to create a relationship with others, socializing through conversation, communicating and transferring consumed information with others.
3. Obtain information, by consuming media to follow and keep up with news or events in society.
4. Participate in events, by consuming media to participate in social events and explore realife in society.
5. Seek and explore information, by consuming media to research information and use it in decision making processes, opinions on various issue, or information affecting oneself or for personal benefit.

Digital literacy concept

The concept of digital literacy was crested in 1992 by members of the Aspen Media Literacy Leadership Institute, who defined digital literacy as the ability to access, analyze, evaluate, and create various forms of media. These days, various media have been developed, with creating culture becoming most profitable. This variety has altered the definition of digital literacy, to include various forms of media, namely: prints, online media, or digital media. (Biggins, 2012, and Thai Health Center, 2015). This study has compiled the concepts and applied them to define the media literacy of the elderly persons as follows:

Copyright by Mahidol University

1. Digital media access is the ability of elderly persons to attain digital media content. As they are able to access the digital media, they will develop media literacy. As for the different levels of access to digital media between urban and rural society, there is considerable inequality.

2. Digital media analysis is the ability of elderly persons to identify the components of digital media: the source and purpose of the media. This affects the ability to interpret and understand media content after exposure or access to information. Each individual has different interpretation capability, based on their experience and perception of the information.

3. Evaluating is assessing the credibility of the media in terms of content, presentation and applied techniques, including the ability to judge reliability, and the short-term and long-term effects of content consumed through digital media.

4. Safe digital media consumption practice comprises being logically skeptical toward the influence of information content received through digital media, and being aware of the possible risks in forwarding such information to others.

Research methodology

This research is a qualitative research, using semi-structured interviews with guidelines and structure questions prepared in advance together with open-ended questions as a tool for data collection from the elderly digital media users at Yannawa Elderly School who had participated in the project "Elderly Use of Risk-Free Media: Creating Health Communicators through Acquiring Media and Information Literacy ". The purposive sampling method was employed to select 25 elderly people aged 60 years and over who used digital media regularly.

Summary and discussion of research findings

Background

Copyright by Mahidol University

The interview results indicated that most of the elderly engaged in a lifestyle that contributed to their need for regular digital media habits. Enrolling at the

Yannawa Elderly School, required them to communicate with other school members in order to receive information and take part in school activities. Another reason driving most to use digital media as a means of communication was their interest in volunteer work which required coordination with others. This corresponds to the study of Nitipaiboon, Thongrin, and Torkaew (2016), who found that life style affected the media habits of the elderly.

However, education did not seem to affect the digital media habits of the elderly since everyone had access regardless of level to education education. They were able to learn how to use the media by asking people around them or studying from open sources. The research found that pre-retirement career strongly correlated with different levels of digital media usage. For the one whose work had involved computers or notebook tools and those running their own businesses requiring contact with customers and various administrative transactions tended to be able to use digital media, better than other. Therefore, occupation is a factor that motivated the elderly's engagement with to digital media.

Digital media habits

The research shows that the elderly interviewees were continually exposed to digital media on a daily basis. The media devices they used the most were smart phones, followed by digital television. Using a smartphone, the elderly accessed applications, such as Line, Facebook, YouTube and Instagram, searching for information in which they were interested. This is consistent with a study by Cakrphisuththi, (2011) and the Electronic Transactions Development Agency (ETDA) (2018) who found that the most popular applications for Thai people were Line, Youtube, and Facebook.

In addition, the interviewees were exposed to similar information repeatedly. Health information, news, entertainment, fashion, products and volunteering information were regularly researched by the elderly, their objectives to gain knowledge for daily living and business management, relaxing, fulfilling healthy desires, and as a means of communication with others. This suggests that their media habits were determined by each individual's expectations (Kleechaya, 2012), and they had successfully adapted to the digital age, especially the sue of online media to find

Copyright by Mahidol University

information or indulge in various types of entertainment (Nitipaiboon, Thongrin, and Tornkaew, 2016ม Pewnil, 2016, and Prachatham, 2018).

As for elderly persons who were still working or running their own businesses, they spent more time on digital media than those who had already retired since they had to communicate and work with customers all the time. Those who were always at home were exposed to digital media on a regular basis early in the morning after waking up, late morning after doing housework, from late afternoon to evening and at night before bed. The findings of this study agree with those of Kleechaya (2013) who summarized that the elderly's daily use of digital media tended to be in the morning, and in evening until night time. Likewise, the findings of Bhibulbhanuvat, Sasiwongsaroj, and Doungphummes, (2019) , found that the majority of the elderly persons used smart phones on a daily basis and most of them consumed digital media throughout the day, especially in the early morning and at night.

Motivation of digital media exposure

The elderly who were interviewed reported relying on digital media to overcome loneliness and stress. Most of them accessed information they were interested in such as documentaries, travel, dramas, and food in oder to relax, relieve stress and entertain. In addition, the they also used digital media to maintain relationships through of conversations with their children, friends or those who were close to them, but lived elsewhere. Digital media were used for daily communication means because it could be done quickly and conveniently. Moroever, they took the opportunity to use media to learn and keep up with current affairs, i.e. news reports, politics, the economy, sports, or entertainment. Futher more, they accessed media for information that benefited themselves, particularly that concerning health which they found on official hospital websites or on the application Line. They demonstrated the ability to verify new information for reliability by crosss-checking it with ither sources and throughly researching information they were interested in. They also took part in social events in the form of verbal expressions and knowledge sharing via digital media

Copyright by Mahidol University

The motivations of the elderly for using digital media mentioned above were similar those identified in a study entitled Information Need, Media Uses and

Media Habit of Thai Elderly by Kleechaya (2013), who found that seniors used digital media for entertainment purposes, to buy products online, to keep up-to-date, to communicate with others, relieve loneliness and stress, and to find information on specific issues.These findings support the study of Bhibulbanuwat, Sasiwongsaroj, and Doungphummes (2019), who identified the elderly's purposes for using digital media as being: to communicate with other people, to entertain, to research what they were interested in, to share news with others and to check infprmation reliability. Similarly, the study of Tirakoat (2018) showed that the elderly's main objective for using the Internet was to communicate with friends and acquaintances. The Internet has also became a key source of information and knowledge for them.

It is noticeable that the elderly's digital media habits resulted from motivation that was contextual such as working with other people in society, and this required regular communication through online applications, using digital media to keep in touch with their children and friends, and responding to their own desires. In addition, a few also utilized digital media to manage their business operations, there by taking advantage of their temporal and spatial characteristics.

Perspective on digital media

The research indicates that the interviewees believed in the usefulness of digital media as regards of convenience, speed, unlimited accessibility, immediacy, practicality and case of use for communication and variety of information. In addition, digital media made they happy and occupied their time, which is in line with the research of Kleechaya (2013) which highlighted the freedom and satisfaction the elderly felt in communicating and exchanging ideas with ither, not to mention useful information and stress release.

However, the elderly were also aware of negative aspects of digital media usage, especially the problem of false informaion and fake news as well as repetitive information that could cause misunderstandings or be misleading. In addition, spending too much time on the media could be time-wasting, affect their health and lead to a lack of social interaction. This point was noted by Thammanwat (2016) cited in to Sub-in, and khaolrobtham (2017) as an issue of concern where over-use created health problems and a misjudged belief in advertising they encountered online.

Copyright by Mahidol University

Digital literacy

The interviewes displayed their digital media literacy by demonstrating their ability to access all sorts of information in order to fullfil their needs for news, entertainment and business support. They were capable of analysing the source and objective of presented information and many of them could give examples of product advertisements that were often found online. They would withhold judgement on information shoes source could not be pinpointed, particularly that gained from websites or Line application which did not usually give details about information sources. They usually went through the credibility-checking process, i.e. studying the same piece of information from multiple sources/ media in order to decide on its credibility. Put simply, the elderly would not believe the received information immediately. Moreover, they also took into consideration the possible effectss the information obtained might have on themselves and others before sharing it: In particular, they paid attention to the appropriateness of the content, the legal ramifications and the effect on both the sender and the receiver of the data.

The finding reflects the digital media literacy of this group of elderly, emphasising their skills to access information, analyse and evaluate its credibility source and purpose, and their composure and determination of risk before acting on received information or disseminating it (Biggins, 2 0 1 2 , Makesrithongkum and Jumjuree, n.d. , Office of the National Broadcasting and Telecommunications Commission, 2015, Thai Health Promotion Foundation (Thai Health), 2015).

More specifically, the elderly's ability to access and safe use of the media were their most outstanding skills. Their access skills could be seen from their efficient search of information interested in or needed. They believed that being able to access the media by themselves was essential because it allowed them to contact others, keep up with current affairs and relax. In terms of the safe usage, this was illustrated by their awareness of the importance of using digital media with extreme caution, and the impact media could have on themselves and others. This was especially the case for information that risked breaking the law under the Computer Crime Act. This finding supports the research of Bhibulbhanuvat, Sasiwongsaroj, and Doungphummes, (2019), who discoved that the safe use of media could be seen from

Copyright by Mahidol University

the elederly's awareness of the risks and potential negative impacts of digital media, which restrained them from consuming and passing on unvetted information.

In terms of the analysis and evaluation information sourced from of digital media, the elderly were able to analyse such information sources and objectives of the media, particularly product information that appesred frequently, and health information ther received. As a result, they did not believe everythings immediately, but rather would check its veracity be investigating the credibiltity of the author, and provider, as well as comparing it from various sources (such as different websites, asking experts and people close to them). This is also consistent with the results of Bhibulbhanuvat, Sasiwongsaaroj, and Doungphummes (2019) who suggested that the elderly who possessed media literacy skills were aware and careful about their media consumption, i.e. exhibiting self-restraint, and being hesitant to believe and make decisions without verifying facts. They would take the time to study additional information and would not believe it based on only one souce, preferring instead to also ask friends or experts to help confirm the information.

The results of this research suggest that the reason this elderly group was digitally literate may be because they lived in a modern urban environment which offered them more opportunity to familiarize themselves with and get easy access to digital media. Added to this was their participation in a media literacy training course provided by the Yannawa Elderly School. The elderly's knowledge and awareness of such media was also reinforced by their exposure to it on a daily basis, including frequent searches for information via various applications and negative experiences related to online purchases fake health information.

These factors resulted in the elderly changing their media consumption behaviour towards a more informed and critical approach to information that saw them assessing the factual reliability and source, before determing whether to believe what they read, saw or heard via digital media. This is in accordance with the research report under the project "Elderly Use of Risk-Free Media: Creating Health Communicators through Acquiring Media and Information Literacy" (Bhibulbhanuvat, Sasiwongsaroj, and Doungphummes, 2019) which indicates that the elderly who had taken part in the project's training program, possessed sound digital literacy skills, i.e. the ability to access, understand, analyse, evaluate and utilize the media with caution.

Copyright by Mahidol University

In other words, they were able to access to information by themselves and were fully aware of the impact of exposure to and transmission of information via digital media. They also understood the issue of copyright and privacy rights under the Computer Crime Act, and as result were more vigilant in their consumption of on time material. This is supported by Kongrach (2011) who found that knowing the risks of media made the elderly use the media more carefully, and a study of Thisaphak, Oranop Na Ayutthaya, and Pathumcharoenwattana (2019) comfirmed that elderly people develop media literacy skills through regular use, analysis amd evaluation so as not to be led by the products and services they encounter on it.

It is important to note here that apart from possessing digital literacy skills, the interviewees were also health literate. They were conscious of their own health status and the health of thir families and those around them. Most sought out health information regularly for themselves as well as to share what they deemed useful with close ones. They usually trusted health information available on hospital websites or hospital official Line accounts, and then used smartphone devices disseminate their health knowledg. This finding corresponds with the health literacy concept which emphasizes access to accurate and up-to-date health information and knowledge, analysis and evaluation before making any decisions regarding health behaviours, including offering health advice to family and communitiy (Health Education Division, Department of Health Service Support, Ministry of Public Health, 2011).

Moreover, the finding highlights that the study group's readiness and interest in digital media exposure seems to go hand in hand with their lifestyle which facilitated the learnings about and use of digital media. Noteably, most of the respondents were self-employed and still operating their own businesses and this made the use of smartphones essential for daily activities; the smartphone is an effective device for communication and business transactions as it transcends restrictions on time and distance. In addition, the high economic status of many elderly persons increases their opportunities to access digital media, andparticipate in social activities.

It can be said, that the fact that aged persons possess digital media devices and are digitally literate the characteristics of active aging rather than passive citizens. This can be gleaned from their thirst for information available online and judicious approach to it especially as concerns sharings with family, friends others. This

Copyright by Mahidol University

capacity to control their personal demain, and reach out beyond it is empowering to the elderly and opens space for them to resume their sense of family leadership. This is clearly illustrated by their careful and reliable screening of health information which their family can rely on, confident that it comes from a reliable source. This, to a certain degree, heightens their sense of self-worth, power and respect in the family context. This corresponds with Cheyjunya's research (2016) which found that digital media created feelings of pride and a concrete role within the family for elderly persons since they were able to provide useful information and knowledge to family members.

Conclusion

The research entitled "Media habit and digital literacy of elderly in the age of Thailand 4.0: a case study of Yannawa Elderly School" aims to study habits, motivations, and perspectives on digital media exposure, and to analyse the digital literacy of the elderly at the Yannawa Elderly School.

From the results of the study were concluded that the elderly uses smartphone as a digital media every day especially in the early morning, the early afternoon, and the evening until the night. Thus, these periods were the efficient time to send information to the elderly, especially forward through line application which was the most popular social media among the elderly.

The motivations for digital media exposure of the elderly were diverse. Since the elderly usually uses digital media in order to relax, entertain, and comfort themselves as well as being up to date. Therefore, various information should be presented with entertainment and advantages to the elderly appropriately in order to acknowledge and keep them to be up to date in the society situations.

Moreover, the findings showed the characteristics of Active Aging of the elderly which were the results of using media with literacy of the elderly in order to make the benefits to themselves and the others. It can also be used to improve media literacy skills and create active aging for Thai elderly which should focus on empowering the use of digital media through the dimension of media health literacy. Since it is an issue that the elderly have basic knowledge and interests.

Copyright by Mahidol University

บรรณานุกรม

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2559). *คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ*, 2 กุมภาพันธ์ 2563. http://www.dop.go.th/download/knowledge/knowledge_th_20161706121558_1.pdf

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2562). *สถิติผู้สูงอายุ ณ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2562 แยกตามตำบล*, 18 มกราคม 2563. http://www.dop.go.th/th/know/1/238

กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2558). *ก.ไอซีที หนุนเยาวชนไทยพัฒนาทักษะ ICT ต่อยอดการใช้ประโยชน์ในวงกว้าง*, 26 มกราคม 2562. http://mdes.go.th/view/1/%E0%B8%82%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%A7%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%97%E0%B8%A3%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B8%AF/1598/

กฤติกา วิชาธร. (2555). *สารสนเทศคืออะไรมีความสำคัญต่อการเรียนรู้อย่างไร*, 5 ตุลาคม 2561. https://www.gotoknow.org/posts/376670

กรุงเทพธุรกิจ. (2560). *สังคมสูงวัยกับยุค Thailand 4.0*, 25 สิงหาคม 2561. http://www.bangkokbiznews.com/pr/detail/25761

กาญจนา แก้วเทพ. (2554). *ผู้คนที่หลากหลายในการสื่อสาร: เด็กสตรี และผู้สูงวัย*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.

กาญจนา แก้วเทพ. (2555). *สื่อเก่า-สื่อใหม่ สัญญะ อัตลักษณะ อุดมการณ์*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.

คณพล ภูมิรัตนประพิณ. (2559). *ชนชราแห่งอนาคต*, 15 สิงหาคม 2561. https://medium.com/@Kanapon/ชนชราแห่งอนาคต-aa7842dc4189

คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยบูรพา. (ม.ป.ป.). *Digital Media Production*, 26 มกราคม 2562. https://staff.informatics.buu.ac.th/~prajaks/web/sites/default/files/class/files/887361_chapter_1.pdf

จารุวรรณ นิธิไพบูลย์, สันทัด ทองรินทร์, และวิทยาธร ท่อแก้ว. (2559). การพัฒนารายการโทรทัศน์

Copyright by Mahidol University

เพื่อผู้สูงอายุ. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, พฤษภาคม - สิงหาคม 2559, 23-35

จินตนา ตันสุวรรณนนท์. (2559). สร้างการรู้เท่าทันสื่อ คือ การพัฒนาคุณภาพสื่อและผู้บริโภคสื่อในสังคมไทยอย่างยั่งยืน. *วารสารวิชาการศิลปะศาสตร์ประยุกต์*, กรกฎาคม-ธันวาคม 2559, 92.

ฉัตร์ชัย นกดี. (2560). *ปี 61 ไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ*, 11 ตุลาคม 2561. http://www.thaihealth.or.th/Content/37506-%E0%B8%9B%E0%B8%B5%2061%20%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2%E0%B8%81%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%A7%E0%B8%AA%E0%B8%B9%E0%B9%88%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1%E0%B8%9C%E0%B8%B9%E0%B9%89%E0%B8%AA%E0%B8%B9%E0%B8%87%E0%B8%AD%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%B8.html

ชนินทร เพ็ญสูตร. (2560). ประเทศไทย 4.0 บริบททางเศรษฐกิจ และการเมือง Thailand 4.0 Economics and Political Contexts. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 8(1), 67-99.

ชมนภัส วังอินทร์. (2561). *พัฒนาสังคมสูงวัยกับโลกดิจิทัล*, 30 มีนาคม 2563. https://www.thaihealth.or.th/Content/42134-%E0%B8%9E%E0%B8%B1%E0%B8%92%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1%E0%B8%AA%E0%B8%B9%E0%B8%87%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%A2%E0%B8%81%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B9%82%E0%B8%A5%E0%B8%81%E0%B8%94%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%B1%E0%B8%A5.html

เชียงใหม่นิวส์. (2559). *โรงเรียนชราบาลวุฒิวิทยาลัย เปิดสอน อายุไม่ถึง 55 ปีไม่สิทธิ์ได้เรียน*, 11 ตุลาคม 2561. https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/525367

ฐานเศรษฐกิจ. (2561). *Thais media behavior trends 2018*, 15 กันยายน 2561. http://www.thansettakij.com/content/251064

ฐานันดร กองสุขศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. (2554). *ความฉลาดทางสุขภาพ*. กรุงเทพฯ: นิวธรรมดาการพิมพ์.

ฐิตินันท์ ผิวนิล. (2559). การเข้าถึงบริการโทรคมนาคมและการสื่อสารออนไลน์ของผู้สูงอายุไทย.

Copyright by Mahidol University

วารสาร กสทช, 411.

ณัชชารีย์ วิเชียรรัตน์. (2561). *ผู้สูงอายุ4.0*, 25 สิงหาคม 2561.
https://www.dailynews.co.th/education/622776

ณัฐดนัย เนียมทอง. (2561). *ความเข้าใจดิจิทัลกับผู้สูงอายุ*, 30 มีนาคม 2563.
https://www.scimath.org/article-technology/item/7943-2018-03-20-04-39-55

ดนยา สุเวทเวทิน. (2560). *สูงวัยไทยแลนด์ อยู่อย่างไรในยุค 4.0*, 25 สิงหาคม 2561.
http://www.thaihealth.or.th/Content/38290-%B8%84%204.0.html

ดนยา สุเวทเวทิน. (2561). *ชราบาลวุฒิวิทยาลัย' สร้างสังคมผู้สูงอายุคุณภาพ*, 11 ตุลาคม 2561
http://www.thaihealth.or.th/Content/41464-
/'%E0%B8%8A%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%9A%E0%B8%B2%E0%B8%A
5%E0%B8%A7%E0%B8%B8%E0%B8%92%E0%B8%B4%E0%B8%A7%E0%B8%B4
%E0%B8%97%E0%B8%A2%E0%B8%B2%E0%B8%A5%E0%B8%B1%E0%B8%A2/'
%20%E0%B8%AA%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B8
%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1%E0%B8%9C%E0%B8
%B9%E0%B9%89%E0%B8%AA%E0%B8%B9%E0%B8%87%E0%B8%AD%E0%B8
%B2%E0%B8%A2%E0%B8%B8%E0%B8%84%E0%B8%B8%E0%B8%93%E0%B8
%A0%E0%B8%B2%E0%B8%9E.html

ดอยไทย. (2561). *Thailand 4.0 คืออะไร และเราต้องปรับตัวอย่างไร*, 1 กันยายน 2561.
http://doithai.com/article/79/thailand-40-คืออะไร-และเราต้อปรับตัวอย่างไร

เดลินิวส์. (2560). *เปิดโรงเรียนผู้สูงอายุนำร่องที่ศูนย์ฯดินแดง-ยานนาวา*, 11 ตุลาคม 2561.
https://www.dailynews.co.th/bangkok/568981

ที่ว่าการอำเภอเมืองสกลนคร. (ม.ป.ป.). *ประวัติอำเภอเมืองสกลนคร*, 11 ตุลาคม 2561.
http://mueangsakon.blogspot.com/p/blog-page.html

เทศบาลตำบลชะมาย. (2560). *โครงการจัดตั้งรีสอร์ทโรงเรียนผู้สูงอายุ*, 11 ตุลาคม 2561.
http://www.chamai.go.th/news.php?id_type=8&page=1

ธนาคารกรุงเทพ. (2559). *รู้จักกับ Thailand 4.0 แบบเข้าใจง่าย อ่านรอบเดียว เล่าได้เป็นช่องเป็นฉาก!!!!*, 1 กันยายน 2561. https://www.bangkokbanksme.com/article/10053

บุบผา เมฆศรีทองคำ และดนุลดา จามจุรี. (ม.ป.ป.). *การศึกษาการรู้เท่าทันสื่อ:*

Copyright by Mahidol University

วิถีทางในการสร้างพลังการรู้เท่าทันสื่อ, 17 พฤศจิกายน 2561. https://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/april_june_11/pdf/aw8.pdf

ประชาธรรม. (2561). *ผู้สูงอายุกับการรู้เท่าทันสื่อ ประสบการณ์จากพื้นที่เชียงใหม่*, 7 ตุลาคม 2561. https://www.prachatham.com/article_detail.php?id=513

ปิยวรรณ. (2558). *เท่าทันสื่อและสารสนเทศในยุคดิจิทัล*, 7 ตุลาคม 2561 http://www.thaihealth.or.th/Content/30202-%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B9%E0%B8%A5.html

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *สื่อ*, 5 ตุลาคม 2561. http://www.royin.go.th/dictionary/

พนม คลี่ฉายา. (2555). *ความต้องการข่าวสาร การใช้สื่อ และนิสัยการเปิดรับสื่อของผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พนม คลี่ฉายา. (2562). *รายงานการวิจัยเชิงสำรวจความผูกพันและความเสี่ยงบนสื่อสังคมออนไลน์ของประชาชน: ความผูกพัน ความเสี่ยงจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ และความรอบรู้ทางดิจิทัลและการรู้เท่าทันของประชาชน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรกมล รัชนาภรณ์. (2542). *รูปแบบการดำเนินชีวิต พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ และพฤติกรรมการบริโภคสินค้าของวัยรุ่นในจังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พรชนิตว์ ลีนาราช. (2560). ทักษะการรู้ดิจิทัลเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้. *วารสารห้องสมุด*, 61(2), 86.

พรทิพย์ เย็นจะบก. (2547). *การพัฒนาองค์ความรู้การเท่าทันสื่อ*. โครงการพัฒนาองค์ความรู้เรื่องการสื่อสารเพื่อสุขภาพ กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พัชนี เชยจรรยา. (2559). รูปแบบการใช้ประโยชน์ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารของผู้สูงอายุไทย. *วารสารจันทรเกษมสาร*, 22(43), 125-128.

พัฒน์สินี กรานเลิศ. (2554). *เมื่อสื่อเก่าปะทะกับสื่อใหม่ในยุคดิจิทัล*. 6 ตุลาคม 2561. https://prachatai.com/journal/2012/11/43461

พิทักษ์ศักดิ์ ทิศาภาคย์, ชนัญสรา อรนพ ณ อยุธยา, และวีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. (2562). การพัฒนาตัวบ่งชี้การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยของผู้สูงอายุในประเทศไทย. *วารสารการสื่อสารมวลชน*, 7(1), 169-171.

Copyright by Mahidol University

โพซิชั่นนิ่งออนไลน์. (2561). *เจาะ Insight วิถีเสพสื่อ "สูงวัย" "LINE-TV-Facebook" ครองใจวัยเก๋า* , 30 มีนาคม 2563. https://positioningmag.com/1186242

ไพฑูรย์ มะญู. (ม.ป.ป.). *สื่อดิจิทัล (Digital Media)*, 2 กุมภาพันธ์ 2563. http://paitoon.esdc.go.th/sux-dicithal

ภาณุวัฒน์ กองราช. (2554). *การศึกษาพฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของวัยรุ่นในประเทศไทย : กรณีศึกษา Facebook*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภุชพงค์ โนดไธสง. (2561). แถลงข่าง "สถิติบอกอะไร ผู้สูงวัยปัจจุบันและอนาคต", 11 ตุลาคม 2561. http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib14/News/2561/04-61/N10-04-61-1.pdf

มติชนออนไลน์. (2560). *วิถีใหม่ "ผู้สูงอายุ" ยุค 4.0 ส่งความสุขแบบ "ออนไลน์" เชื่อมสัมพันธ์ครอบครัว,25* สิงหาคม 2561. https://www.matichon.co.th/lifestyle/news_517489

มนันญา ภู่แก้ว. (ม.ป.ป.). *พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖*, 20 สิงหาคม 2561. https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=1536

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2557). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2557*, 20 สิงหาคม 2561. https://www.m-society.go.th/article_attach/16057/19114.pdf

รศรินทร์ เกรย์, อุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์, อักษราภัค หลักทอง, และเจตพล แสงกล้า. (2559). *คุณภาพชีวิตต่างวัยของผู้มีงานทำ*. กรุงเทพ: โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด.

ระวีวรรณ ทรัพย์อินทร์ และญาศิณี เคารพธรรม. (2560). สื่อกับผู้สูงอายุในประเทศไทย. *วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิตย์*. 11(2), 381-382

โรงพยาบาลกรุงเทพ. (ม.ป.ป.). *SOCIAL MEDIA ผู้สูงวัยรู้ให้ทันใช้ให้พอดี*, 30 มีนาคม 2563. https://www.bangkokhospital.com/th/disease-treatment/social-media-and-the-elderly

ลงทุนศาสตร์. (2561). *อะไรคือ Thailand 4.0*, 15 กันยายน 2561. https://www.finnomena.com/fiftytwohurtz/thailand-4-0/

วรพจน์ นวลสกุล. (ม.ป.ป.). *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสารสนเทศ Information Technology*, 5 ตุลาคม 2561. http://www.trueplookpanya.com/true/knowledge_detail.php?mul_content_id=10923

วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์. (2558). *สื่อดั้งเดิม VS สื่อดิจิทัล*, 6 ตุลาคม 2561. http://www.infocommmju.com/icarticle/images/stories/icarticles/ajwittaya/digital/Traditional_media_vs_%20Digital_media.pdf

Copyright by Mahidol University

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2558). *โครงการยุทธศาสตร์การพัฒนา*

คุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของผู้คนพิการ ผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาส ในยุคหลอมรวมเทคโนโลยี, 7 ตุลาคม 2561. https://btfp.nbtc.go.th/sites/default/files/file-portfolio/02-%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%AD%E0%B8%9A%E0%B9%81%E0%B8%99%E0%B8%A7%E0%B8%97%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B8%9C%E0%B8%B9%E0%B9%89%E0%B8%AA%E0%B8%B9%E0%B8%87%E0%B8%AD%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%B8-09012016.pdf

สมาน ลอยฟ้า. (2554). ผู้สูงอายุกับเทคโนโลยีสารสนเทศ. *วารสารสารสนเทศศาสตร์*. 29(2), 53-54

สำนักงานเขตยานนาวา. (ม.ป.ป.). *ประวัติความเป็นมาเขตยานนาวา*, 11 ตุลาคม 2561. http://www.bangkok.go.th/yannawa/page/sub/3141/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%B9%80%E0%B8%9B%E0%B9%87%E0%B8%99%E0%B8%A1%E0%B8%B2

สำนักงานเขตยานนาวา. (2561). *โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา อบรมเชิงปฏิบัติการการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ*, 16 กุมภาพันธ์ 2562. http://www.prbangkok.com/th/%E0%B8%84%E0%B8%B8%E0%B8%93%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%9E%E0%B8%8A%E0%B8%B5%E0%B8%A7%E0%B8%B4%E0%B8%95/view/MDY1cDBzNnM0NHIyb3Ezc3E2NnEyNDk0cDRyOTQzcjQyNjQz

สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.). (2558). *การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ (MIL) ในยุคดิจิทัล*, 7 ตุลาคม 2561. http://bcp.nbtc.go.th/uploads/items/attachments/45645a27c4f1adc8a7a835976064a86d/_a4ca3ce89880d7e3d6b06912d23f2f68.pdf

สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.). (2562). กสทช. *เผยคนไทยบริโภคสื่อออนไลน์เป็นหลัก สิ่งพิมพ์ลุ้นเหนื่อย สังคมสูงวัยเอื้อทีวีได้ไปต่อ*, 20 มกราคม 2563. https://thestandard.co/nbtc-poll/

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (ม.ป.ป.). *Digital literacy คืออะไร*, 2 กุมภาพันธ์ 2563. https://www.ocsc.go.th/DLProject/mean-dlp

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ*

Copyright by Mahidol University

สังคมแห่งชาติ, 11 ตุลาคม 2561. http://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=6420

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2559). *การรู้ดิจิทัล (Digital literacy)*, 26 มกราคม 2562. https://www.nstda.or.th/th/nstda-knowledge/142-knowledges/2632

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2561). *ETDA เปิดพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตปี 61 คนไทยใช้เน็ตเพิ่ม 10 ชั่วโมง 5 นาทีต่อวัน*, 23 ธันวาคม 2561. https://www.etda.or.th/content/etda-reveals-thailand-internet-user-profile-2018.html

สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานบุคคล (สำนักงาน ก.พ.). (2560). *ประเทศไทยในบริบทไทยแลนด์ 4.0 ภายใต้รัฐธรรมนูญแห งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*, 20 มกราคม 2563. https://www.ocsc.go.th/sites/default/files/document/thailand-4 -0 -under-coninstitution-2560.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). *การสำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2561 (ไตรมาส1)*, 26 มกราคม 2562. http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/%E0%B8%94%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%99ICT/%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B8%84%E0%B9%82%E0%B8%99%E0%B9%82%E0%B8%A5%E0%B8%A2%E0%B8%B5%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%A7%E0%B9%80%E0%B8%A3%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%99/2561/ict61-CompleteReport-Q1.pdf

สำนักศูนย์เรียนรู้สุขภาวะ. (2558). *รู้เท่าทันสื่อ*, 7 ตุลาคม 2561. http://resource.thaihealth.or.th/media/knowledge/14793

สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และนันทิยา ดวงภุมเมศ. (2562). *สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง : สร้างนักสื่อสารสุขภาวะที่รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ*, รายงานวิจัย, สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุชาดา จักรพิสุทธิ์. (2554). *รู้ทันสื่อ*. กรุงเทพฯ: ปิ่นโต พับลิชชิ่ง.

สุธรรม นันทมงคลชัย. (ม.ป.ป.). *สังคมไทยกับการเตรียมความพร้อมสำหรับการเป็นสังคมผู้สูงอายุ*, 20 สิงหาคม 2561. http://phfh.ph.mahidol.ac.th/article/%87%E0%B8%84%E0%B8%A1%E0%B9%84%E0% %80.pdf

Copyright by Mahidol University

สุภัควดี เปรมขัยพร. (2559). *การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ*, 11 ตุลาคม 2561.

http://www.dop.go.th/th/topic/view=54

สุวิทย์ ถิระโคตร. (2561). พฤติกรรมการใช้และการรู้เท่าทันอินเทอร์เน็ตและทัศคติการใช้เนื้อหาด้านสุขภาวะบนอินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุ. *วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ*, 36(1), 78-79.

สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2559). *ไขรหัส "ประเทศไทย 4.0" สร้างเศรษฐกิจใหม่ ก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลาง*, 15 กันยายน 2560. https://www.thairath.co.th/content/613903

องค์การบริหารส่วนตำบลพลับพลาไชย. (ม.ป.ป.). *ประวัติโรงเรียนผู้สูงอายุ*, 11 ตุลาคม 2561. http://www.plubplachai.go.th/web2015/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B9%82%E0%B8%A3%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%A3%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B8%99%E0%B8%9C%E0%B8%B9%E0%B9%89%E0%B8%AA%E0%B8%B9%E0%B8%87%E0%B8%AD/

อภิรัติ พูลสวัสดิ์. (ม.ป.ป.). *การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ*, 20 สิงหาคม 2561. http://www.gj.mahidol.ac.th/th/wp-content/uploads/conference/2560/change.pdf

อาภาภัทร บุญรอด. (2560). *กลุ่มโซเชียลสูงวัยในยุค4.0*, 11 ตุลาคม 2561. http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/641850

อาภาภัทร บุญรอด. (2562). *การเติบโตสื่อดิจิทัล และพฤติกรรมผู้บริโภคไทย*, 18 มกราคม 2562. https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/648385

อาภาวรรณ โสภณธรรมรักษ์. (2560). *รู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล*, 7 ตุลาคม 2561. http://www.thaihealth.or.th/Content/39075-%E0%B8%A3%E0%B8%B9%E0%%A5.html

อุษา บิ๊กกิ้นส์. (2555). การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 26(80), 150.

Communicationtheory. (n.d.). *BERLO'S SMCR MODEL OF COMMUNICATION*, retrieved from 6 October 2018, https://www.communicationtheory.org/berlos-smcr-model-of-communication/

Itubb. (2015). *TRADITIONAL MEDIA vs NEW MEDIA*, retrieved from 6 October 2018. https://www.itubb.net/%E0%B8%AA%E0%B8%B7%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B9%80%E0%B8%81%E0%B9% /

It24hrs. (2017). *What is Thailand 4.*, retrieved from 1 September 2018. https://www.it24hrs.com/2017/thailand-4-0/

Mccombs, M.E., & Becker, L. B. (1979). *Using mass communication*. New Jersey:

Mahidol University

Prince Hall.
Mindphp. (2018). *The definition of information,* retrieved from 5 October 2018. http://mindphp.com/%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1/212-network/5695-information.html
Pimchanok. (2014). *Backgroung elderly's day*, retrieved from 20 August 2018. http://www.thaihealth.or.th/Content/23793-%E0%B8%.html
Positioningmag. (2017). *Although Thai people tend to use social media, they rely on traditional media*, retrieved from 23 November 2018. https://positioningmag.com/1100402
Schoolchanfemakers. (2017). *The problem of Thailand 4.0 : in term of media literacy to digital citizen*, retrieved from 17 November 2018. https://www.schoolofchangemakers.com/knowledge/11456
Social Integrated. (n.d.). *The deference of generation*, retrieved from 15 September 2018. http://socialintegrated.com/Generation
Success Institue Thai. (n.d.). The history of Yannawa Elderly School, retrieved from 11 March 2019. http://www.successthai.org/articledetail.asp?id=34172
W. James Potter. (2014). *Media Literacy*. London: SAGE Publications Ltd.
World Health Organization in South-East Asia. (n.d.). *Elderly population*, retrieved From 20 August 2018. http://www.searo.who.int/entity/health_situation_trends/data/chi/elderly-population/en/

Copyright by Mahidol University

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	นางสาวประวีณ์นุช แสงสว่างธรรมมะ
วัน เดือน ปีเกิด	6 มิถุนายน พ.ศ. 2538
สถานที่เกิด	จังหวัดกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
วุฒิการศึกษา	มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2556-2559 ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศาสนศึกษา) มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2560-2562 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม)
ที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 163 ซอยเพชรเกษม63/4 แขวงหลักสอง เขตบางแค จังหวัดกรุงเทพมหานคร 10160 E-mail: praweenuch.sang@gmail.com

Copyright by Mahidol University